

*Planlegging
for
stabilisering*

SOSIALØKONOMEN

Fiskeridirektoratet

Førstesekretær / Konsulent II

til kontoret for sosiale tiltak, fiskersamvirke og undervisning. Søkerne må ha juridisk eller *sosialøkonomisk embetseksamen* eller eksamen fra NHH. Praksis i saksbehandling ved offentlig institusjon er ønskelig.

Lønnsklasse 17¹,

begynnerlønn kr. 35 930,—,

eventuelt

Lønnsklasse 19

for søkere med en del praksis.

Søknader innen 1. oktober til

Fiskeridirektøren,

5000 Bergen.

Departementet for handel og skipsfart

Konsulent I

til Departementets skipsfartsavdeling.

Stillingen opprettes fra 1. januar 1971 under forutsetning av Stortingets samtykke. Besettes inntil da ved engasjement. Tiltredelse snarest.

Den som ansettes vil få til oppgave å forberede saker vedrørende internasjonalt samarbeid på skipsfartens område, herunder saker av skipsfartspolitisk og skipsfartsekonomisk art.

Stillingen ønskes besatt med en jurist, *sosialøkonom* eller siviløkonom med meget gåde språkkunnskaper, særlig i engelsk.

Nærmere opplysninger ved underdirektør Storhaug i tlf. 41 02 65.

Lønnsklasse 20.

Søknader innen 25. september til

Handelsdepartementets handelsavdeling,

Oslo-Dep.,

Oslo 1.

7 | 70

SEPTEMBER

Redaksjon:

Anders Dedekam jr.
Leif Asbjørn Nygaard
Bjørnulf Sandberg
Åge Sørsveen (ansvarlig)

Redaksjonsutvalg:

Arne Amundsen
Erling S. Andersen
Svenn G. Anderssen
Knut Elgsaas
Harald Fure
Kåre Givvoll
Stein Hansen
Tore Lindholt
Svein Longva
Per Halvor Vale

SOSIALØKONOMEN

Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år og sendes gratis til
foreningens medlemmer.

Postadresse:

Postboks 1501, Vikå, Oslo 1

Sekretariat:

Storgt. 26 IV

Abonnementspris kr. 50,—
pr. år. Enkeltnummer kr. 5,—

SOSIALØKONOMEN

INNHold

REFERAT FRA XIV NORDISKA MÖTET FÖR YNGRE SAMHÄLLS-EKONOMER

I Dipoli i Otnäs utanför Helsingfors den 15—17 juni 1970.

ÄPNINGSTALE VED FINLANDS JUSTITIEMINISTER, KEIJO LIINAMAA

3

AHTI MOLANDER

PLANERINGEN AV STABILISERINGSPOLITIKEN OCH SPECIELT DEN STABILISERINGSPOLITIK, SOM FÖLJDE EFTER FINLANDS DEVALVERING

5

BERNDT ØHMAN

INKOMST OCH ARBETSMARKNADSPOLITIK SOM MEDEL I STABILISERINGSPOLITIKEN

11

CLAUS VASTRUP

PENGE- OG FINANSPOLITIKKENS ANVENDELSE TIL STABILISERING I ET ÅBENT SAMFUND

27

OLAV BJERKHOLT

MAKROØKONOMISKE MODELLERS ANVENDBARHET VED KONJUNKTURPOLITISK PLANLEGGING

33

KAUKO MANNERMAA — EERO TUOMAINEN

EKONOMISKA RÅDETS MODELL FÖR DEN EKONOMISKA UTVECKLINGEN I FINLAND 1969—1973

39

KOMMENTAR

46

Manuskript med innledende resymé sendes Anders Dedekam jr., Data-Ship A/S, Grenseveien 99, Oslo 6 (tlf. 68 86 95). Artikler, kommentar- og/eller debatt-innlegg må være redaksjonen i hende senest den 20.de i måneden før utgivelsen.

Den tiden brevet bruker fra Deres munn og til postkassen er dyr og nerveslitende!

IBM
Tekstbehandling

Tid er penger. Et gammelt, men høyaktuelt ordtak. Ta ting som brevskrivning og redigering av manuskripter for eksempel.

Hva koster ikke alle omskrivingene på grunn av utydelig diktat — feilslag — avbrytninger — raderinger etc.

Og hva med arbeidsgleden til sekretæren Deres? Er hun forøvrig effektiv nok? Javisst er hun flink, men klarer hun å utnytte hele sin kapasitet? Klarer hun 930 anslag i minuttet? Ikke det, nei.

Det hadde hun klart sammen med vårt tekstbehandlingssystem. Vi drister oss til å påstå at vi kan øke hennes effektivitet 3 ganger. Det betyr noe i disse dager som lønnskurven for sekretærer går rett til værs.

Det vil gi henne større arbeidsglede også.

Og det fortjener hun. Dyktig som hun er.

Stikk ledningen til dikteringsmaskinen nesten direkte i postkassen.

Det sparer tid, penger og nerver.

Vi kan fortelle Dem hvordan.

Interessert?

Oslo 20 54 50 Bergen 18 155 Stavanger 27 514
Trondheim 30 644 Sarpsborg 52 311 Porsgrunn 52 703

Denne teksten er satt med IBM MT Composer.

**Velkommen til vår stand nr. A 42 på Kontor 70
på Sjølyst 1. til 9. oktober.**

Öppningstal

AV
JUSTITIEMINISTER KEIJO LIINAMAA

Ärade Deltagare i seminariet.

Inkomstpolitiken har de två senaste åren varit en central faktor i Finlands näringsliv. Vi har utomlands fått beröm för vår stabilisering. I hemlandet har den allmänna kritiken i stort sett varit positiv, men vissa detaljer har klandrats. Samtidigt som jag öppnar detta möte får jag kanske redogöra för våra stabiliseringsåtgärder.

Allmänna synpunkter.

I situationer då vårt näringsliv har råkat i trångmål, då den inhemska pris- och kostnadsnivån har varit kraftigt stigande eller då marken devalverats, har det blivit aktuellt med ekonomiska stabiliseringsåtgärder, som gått under olika namn. Samtidigt som dessa ingrepp har varit avsedda att dämpa pris- och kostnadsstegringen har de syftat till att förbättra näringslivets konkurrenskraft och lönsamhet.

I praktiken har stabiliseringssträvandena vanligen inneburit något slags nedfrysning av inkomster och inkomstkrav. Lönerna och löntagargrupperna har stått i rampluset, emedan löneinkomsterna utgör en betydande enhetlig kostnadsfaktor och löntagarna den största enhetliga inkomsttagargruppen. Löntagarna har varit tillräckligt organiserade för att möjliggöra de underhandlingar och utredningar som stabiliseringsåtgärderna krävt. Arbetsmarknadsorganisationernas betydelse har över huvudtaget accentuerats i samband med stabiliseringssträvandena. Denna konstellation synes ha lett till att stabiliseringsåtgärderna fått en i viss mån dålig klang bland löntagarna. Stabiliseringen har lätt kunnat tolkas så, att den varit riktad enbart mot dessa grupper. Åtgärderna har rönt motstånd, emedan det inte klart kunnat påvisas, att deras verkningar fördelats jämnt på olika intressegrupper. En orsak till intresseorganisationernas återhållsamma attityd kan också ha varit, att sådana centraliserade avgöranden

förmodats ha menliga verkningar på organisationernas handlingsfrihet och kamp om medlemsfältet. Stabiliseringsförsöken i Finland har i regel varit jämförelsevis kortfristiga och närmast haft karaktären av engångslösningar. Betydelsen och behovet av en ekonomisk politik och inkomstpolitik på lång sikt har kunnat understrykas i tider av stora svårigheter, men de goda föresatserna har glömts eller trätt i skuggan för andra mera aktuella målsättningar, då förhållandena ens i någon mån har förbättrats. På grund av avgörandenas kortvariga natur har det varit svårt att påvisa positiva resultat. Dessa kommer ju i regel till synes först på något längre sikt. Däremot har ett misslyckande på någon punkt märkts jämförelsevis snabbt, och därigenom har det funnits stoff för negativ kritik, innan de positiva resultaten kommit fram.

Devalveringen 1967.

Devalveringen verkställdes i oktober 1967. Den syftade till att förbättra vårt lands internationella konkurrenskraft och att förstärka betalningsbalansen. Också en ökning av den ekonomiska tillväxten och en förbättring av sysselsättningsläget åsyftades. Snart efter devalveringen konstaterade man att faran för en fortsatt inflation var mycket stor. Arbetsmarknadsorganisationerna var bundna av de långvariga kollektivavtalen. Dessa avtal innehöll en indexklausul. Också i många andra avtal och förbindelser, lagar och förordningar fanns det sådana bundenheter som enligt lagar och avtal rådde i vår folkhushållning.

Många tecken tydde på att dessa bundenheter skulle komma att hålla inflationen vid makt under en mycket lång tid. Många ekonomiska experter gjorde utredningar, i vilka de konstaterade, att kostnadsnivån skulle komma att stiga med över 10 % år 1968, 7—8 % år 1969 och mer än 5 % år 1970. Man ansåg att en så snabb stegring borde kunna undvikas.

Stabiliseringsåtgärderna.

Snart efter devalveringen började man inom vissa arbetsmarknadskretsar kräva snabba åtgärder för att hejda inflationen. Den dåvarande statsministern Paasio och hans regering konstaterade att den inte ensam kunde åstadkomma sådana åtgärder. Därför föreslog regeringen för de ekonomiska intresseorganisationerna, att man skulle inleda förhandlingar för att finna nödiga inkomstpolitiska lösningar. Organisationerna var redo att förhandla. Som mål uppställdes ett sådant avtal, att betalningsbalansen och vår internationella konkurrenskraft inte skulle äventyras genom en alltför snabb stegring av den inhemska pris- och kostnadsnivån.

Efter långvariga förhandlingar kom de mest representativa arbetsmarknadsorganisationerna och lantbruksproducenternas centralorganisationer överens om innehållet av ett stabiliseringsavtal. Det första avtalet undertecknades i mars 1968 och det andra avtalet i september 1969.

Åtgärderna, som hade till syfte att hejda pris- och kostnadsnivåns stegring har varit följande:

- 1) De allmänna löneförhöjningar som genomfördes 1969 och år 1970 begränsades så att de motsvarade den genomsnittliga produktivitetssökningen. Enligt denna princip höjdes lönerna i de för år 1969 gjorda kollektivavtalen med 16 penni per timme för alla. Man beslöt också, att den s.k. indexklausulen i de för år 1968 gällande kollektivavtalen skulle avskaffas. I början av år 1970 höjdes de gällande lönerna med 18 penni per timme. Man avtalade också, att lön, lönegrunderna eller andra faktorer som ökar arbetskraftkostnaderna skulle höjas sålunda, att verkningarna av förhöjningarna var högst en procent av lönebeloppet inom branschen.
- 2) Man beslöt att höja priserna på lantbruksprodukter med 2 % i juni 1968 och i januari 1969. Detta betydde att höjningen av priserna var klart mindre än vad ett förfarande enligt lagen annars skulle ha medfört.
- 3) Ett mycket viktigt villkor i avtalet var det, att en s.k. stabiliseringslag skulle stiftas. Lagen borde innehålla fullmakter för reglering av priser, hyror och olika avgifter samt löner ävensom för avskaffandet av bindningssystemen.
- 4) De intresseorganisationer som undertecknade avtalet förutsatte också att regeringen inom ramen för budgeten skulle vidtaga brådskande åtgärder för minskandet av arbetslösheten. I detta avseende skulle regeringen dirigera kapital till sådana investeringar, som effektivt främjade den ekonomiska tillväxten och ökade antalet arbetsplatser. I avtalet för år 1970 förutsatte intresseorganisationerna att

åtgärder snabbt vidtogs för bringande i jämvikt av efterfrågan på och utbud av arbetskraft och att uppmärksamhet härvid särskilt fästes vid utökandet av grundskolningen på olika nivåer samt av fortbildningen och omskolningen ävensom vid effektivisering av den sysselsättningsfrämjande yrkeskursverksamheten.

Som ett sammandrag av det föregående kan man säga, att de utvägar man använde i stabiliseringen var:

- 1) att avbryta indexvillkoren;
- 2) att hålla löneförhöjningarna inom gränserna för produktivitetssökningen;
- 3) en närapå fullständig reglering av priser och avgifter samt hyror.

Dessutom försökte man öka den ekonomiska aktiviteten för att få arbetslösheten att minska.

Stabiliseringsuppgörelsen skulle knappast ha varit möjlig, om den inte föregåtts av ett betydelsefullt utvecklingsskede inom arbetsmarknadsorganisationerna. Strävandena efter långfristiga kollektivavtal hade lett till att arbetsmarknadsorganisationerna sinsemellan aktivt hade utvecklat en utrednings- och forskningsverksamhet bl.a. i form av gemensam statistik. Målet hade varit att få en tillräcklig bas för avtalsförhandlingarna parterna emellan. Från att ha fattat avgörandena mera på en höft hade man övergått till ett mera utvecklat förfarande. Redan före det nu ingångna stabiliseringsavtalet hade det framgått att man mer än förr tog hänsyn till helheten, att man erkände behovet av att utveckla ett inkomstpolitiskt utrednings- och underhandlingssystem samt att man insåg nödvändigheten av att koordinera de ekonomisk-politiska åtgärderna. Redan år 1965 hade det gjorts utredningar med tanke på kollektivavtalsförhandlingarna. Ehuru enighet inte ännu då förelåg om värdet av dessa utredningar, förefaller det säkert, att de på ett anmärkningsvärt sätt hade fått parterna att inse nödvändigheten av att fortsätta med en verksamhet av detta slag. Denna uppfattning stöds också av att man i början av stabiliseringsunderhandlingarna var redo att åter sätta igång med motsvarande utredningsverksamhet.

Också det utredningsarbete som gjordes av flera ekonomiska experter utan större publicitet var av väsentlig betydelse för stabiliseringsavtalets tillkomst. Experternas bedömning av läget och deras prognoser överensstämde i allt väsentligt med varandra.

Stabiliseringen har pågått i över två år. Dess resultat kommer att redovisas för Er i annat sammanhang vid detta möte. Till slut hopas jag att den här konferensen måtte lyckas på bästa sätt.

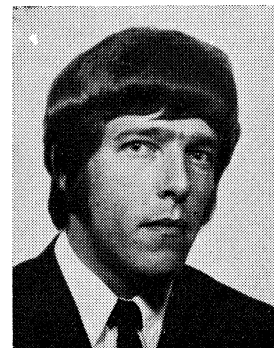
Stabiliseringspolitiken i Finland efter devalveringen

AV

POL. DR. AHTI MOLANDER

INSTITUTET FÖR EKONOMISK

FORSKNING VID FINLANDS BANK

Enligt ECE:s sekretariat kan de organ som fattar beslut indelas i tre grupper beroende på hur starkt planeringsmyndigheterna kan påverka det ekonomiska beslutsfattandet.

Först kan man betrakta den sektor, där planeringsorganet är förenat med det organ som fattar beslut och i själva verket är detta organ det enda beslutsfattande organ som bestämmer politikvariablernas värden. Endel av dessa variabler är sådana som man kan direkt påverka, som t. ex. räntan och de offentliga utgifterna. Endel är åter sådana variabler, vilkas målsättningar bestäms av centralplaneringsorganet, men där de olika industriernas enskilda planeringssektioner bestämmer den politik, med vars hjälp man försöker uppnå målsättningar. Dessa kan t.ex. vara de olika industriernas investeringar.

För det andra kan man betrakta en beslutande sektor, där centralplaneringsorganet bestämmer betendemönstret för de sektioner som deltar i beslutsfattandet. Centralplaneringsorganet bestämmer dock inte dessa sektioners planeringsmålsetting. Detta förutsätter i alla fall att planeringens olika sektioner vidtar åtgärder inom ramen för centralplaneringsorganets centralplan. Centralplaneringsorganet kan delegera verkställande makt åt sektionerna om det mellan deras åtgärder och centralplanen inte råder en kännbar återkoppling.

Den tredje beslutande sektorn omfattar sådana enheter, åt vilka centralplaneringsorganet varken kan utfärda direkta rekommendationer för åtgärderna eller kriterier för beslutsfattandet. Om man känner till hur denna sektor reagerar inför den första och andra sektorns åtgärder, kan man indirekt påverka dessa reaktioner via beslutsfattandets centralplaneringsorgan. I en typisk marknadsekonomi är denna sektor mycket betydande, för den täcker i princip hela den privata ekonomiska aktiviteten. På basen av det ovanstående kan centralplaneringsorganets instrument indelas på följande sätt:

- i) Val av värden för de politiska variabler, som har en direkt verkan.
- ii) Val av den andra sektorns sekundära kriterier för beslutsfattandet.

I verkligheten kommer planeringsorganet (det organ som förverkligar planerna) att underhandla med den andra och tredje sektorn. Som instrument för denna process fungerar planerna som ett slags översikter, vilka avbildar de olika verksamhetsalternativens följder för de oberoende och till hälften oberoende beslutande enheternas åtgärder. En sådan planering kallas indikativ planering.

I detta fall har planeringen en dubbel betydelse — att kartlägga den offentliga maktens möjligheter att vidta åtgärder och att få den tredje sektorns beslutande enheter att bete sig på ett speciellt sätt. På detta sätt används planeringsutkasten som ett slags medel för den offentliga politiken.

Centralplaneringsorganet kan naturligtvis frångå de institutionella begränsningar, som binder dess verksamhet, och undersöka vilken verkan detta skulle ha. En sådan planering kallas hypotetisk planering.

Både i den indikativa och den hypotetiska planeringen kan några variabler behandlas som om de var instrument för politiken, fastän så inte är fallet i verkligheten. Centralplaneringsorganet kan göra upp en plan som om det självt skulle fatta de beslut som i verkligheten fattas av den tredje sektorns enheter. Med sådana planer försöker man få dessa beslutsfattande enheter att bete sig på ett bestämt sätt.

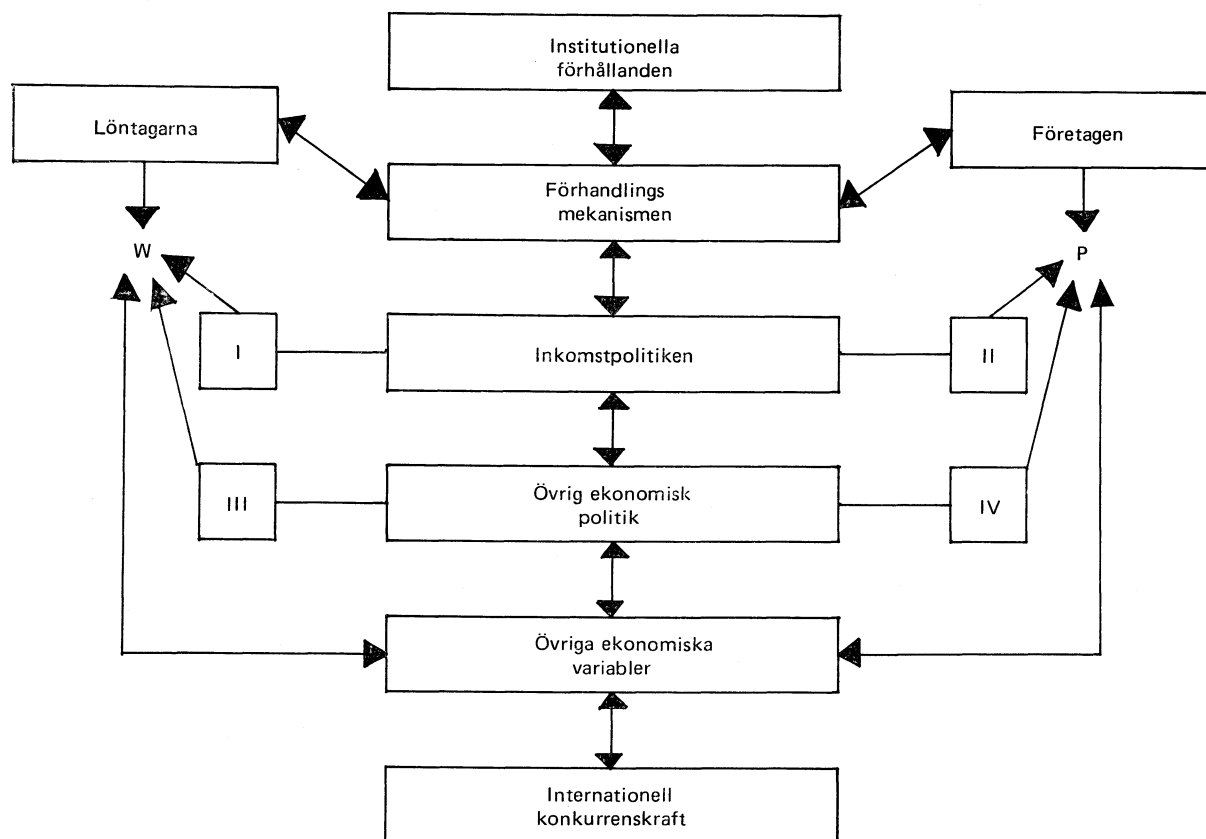
I de centralstyrda ekonomiska systemen är den första och den andra sektorn i en nyckelposition. Den tredje sektorn fattas däremot helt. I marknadsekonomierna är den tredje sektorn vanligen mycket stark, medan den andra saknas helt eller utgör endast ett svagt element i hela planerings- och beslutssystemet.

I detta skede är det skäl att också betrakta den kontrollmekanism, som hör till planerings- och beslutsmekanismen. I det centralstyrda systemet kontrollerar planerings- och beslutsmekanismen sig själv. I marknadsekonomiska system övervakar en demokratisk kontroll den första planerings- och beslutssektorn. Den tredje sektorn kontrolleras endast av en begränsat demokratisk kontroll, ifall den tredje sektorns beslutande enheter har bildat olika sammanlutningar och påtryckningsgrupper.

Den demokratiska kontroll som riktas mot den tredje sektorn kan visserligen ökas om den första sektorn har till sitt förfogande sanktioner, med vilkas hjälp denna får den tredje sektorn att verka på ett bestämt sätt. I detta fall förverkligas den demokratiska kontroll, som riktas mot den tredje sektorn via den första sektorn. Å andra sidan kan den tredje sektorn ha till sitt förfogande påtryckningsmedel, som riktar sig mot den första sektorn och via denna mot den demokratiska kontrollen. De konflikter som här uppkommer kan endast lösas genom förhandlingar. Ytterligare kan den tredje sektorns beslutande enheter ha påtryckningsmedel som riktar sig mot varandra och dessa konflikter kan också lösas endast genom förhandlingar. På grund av detta är den ekonomiska politiken i marknadsekonomierna ett resultat av växelverkan mellan den politiska och ekonomiska beslutsmekanismen.

I länder med marknadsekonomi sker planeringen av den allmänna ekonomiska politiken till största del på initiativ av den första sektorn. Däremot räcker det inte, med tanke på stabiliseringspolitiken, att endast den första sektorn är aktiv. I Finland liksom i många andra västeuropeiska länder har stabiliseringspolitiken till största del bestått av inkomstpolitiska åtgärder. På detta sätt har särskilt betydelsen av den tredje beslutande sektorn ökat. Antalet politiska instrument, som den första sektorn har till sitt förfogande är i princip stort men deras användningsmöjligheter är begränsade på grund av institutionella orsaker. Om den första sektorn av till exempel politiska skäl inte kan använda sina politiska instrument är det den tredje sektorns enheter som har hand om inkomstpolitiken. På detta sätt kan det hända att den första sektorns planeringsmålsättningar helt blir obeaktade, varvid den första sektorn ingriper via sina politiska instrument som har en indirekt verkan. Som ett exempel på detta kan tas de förhållanden som rådde i Finland före devalveringen, varvid användningen av den första sektorns inkomstpolitiska instrument var förhindrad och inkomstpolitiken fick ersättas av användningen av penningpolitiska instrument.

I det följande har jag försökt skissera den ekonomiska och speciellt den stabiliseringspolitikens fält, med hjälp av en liten figur.

I figuren har jag försökt förenkla den empiriska verkligheten så mycket som möjligt, så att de väsentligaste dragen i inkomstpolitiken skulle framträda tillräckligt klart. Man kan till exempel tänka sig att företagssektorn består, förutom av direkta företagare, också av skogsägare och lantbruksproducenter. Till löntagarna hör de ekonomiska enheter som blir utanför dessa grupper. Lönenivån W är den ekonomiska variabel som hör till löntagarna, medan prisnivån P är den ekonomiska variabel som hör till företagen.

Den första sektorns beslutande enheter består enligt figuren av sektionerna »inkomstpolitik» och »övrig ekonomisk politik»: Den tredje sektorns beslutande enheter består av sektionerna »löntagarna» och »företagen». Mellan löntagarna och företagen fattas beslut gällande W i sektionen »förhandlingsmekanismen». Däremot fattas beslut gällande P av företagen.

Sektionerna I och II avbildar de politiska instrument (till exempel löne- och prisreglering) som riktar sig mot P och W . Möjligheten att använda dessa instrument beror till stor del på det politiska läget. Om nu den första och den tredje beslutande sektorn liksom »möts» i sektionen »förhandlingsmekanismen» kan den första sektorn handla så att också variabeln P tas upp till behandling.¹⁾ Som påtryckningsmedel kan den första sektorn använda hotet att aktivera de politiska instrument som hör till I—IV. Den första sektorns ställning under förhandlingarna beror framför allt på i hur hög grad systemets demokratiska kontroll mobiliserar de politiska instrumenten till den första sektorns användning. Till exempel fullmakt till prisreglering förutsätter en femsjättedels majoritet hos den demokratiska kontrollen. Om sambandet mellan sektionerna »inkomstpolitik» och »förhandlingsmekanismen» saknas kan situationen karakteriseras som en policy-off situation. I detta fall, som redan konstaterats kommer variabeln W och endel variabler som hör till P att bestämmas i sektionen »förhandlingsmekanismen». Den första beslutande sektorn kan i alla fall indirekt påverka W och P med hjälp av III och IV. Också en sådan situation, där den första sektorn påverkar variablerna W och P via I och II, är möjlig. Härvid minskar den tredje sektorns betydelse väsentligt.

I detta sammanhang bör man observera sektionernas I och II betydelse som politiska instrument för inkomstfördelningen. Om man denna väg skall kunna påverka inkomstfördelningen mellan företagarna och löntagarna, måste det finnas ett samband mellan sektionerna »inkomstpolitik» och »förhandlingar». De instrument som ingår i sektionerna III och IV är

¹⁾ En sådan situation kan kallas en »policy on» situation.

närmast skattepolitiska och andra åtgärder som strävar att utjämna inkomsterna.

I sektionen »institutionella förhållanden» återspeglas sådana faktorer som styrkan hos fackföreningsrörelsen, och den information, om förhållandet mellan de ekonomiska variablerna, som är tillgänglig för de båda förhandlingsparterna.

Den mekanism som innesluts i figuren är i princip ett endogent system, som exogena faktorer kan påverka främst via sektionen »internationell konkurrenskraft» eller som så kallade äkta beslut eller innovationer via sektionen »förhandlingar». Dessa äkta beslut förändrar förhandlingssektionens struktur.

Vad menas då med stabiliseringspolitik eller inkomstpolitik, som här har likställts med stabiliseringspolitik? Vilka sektioner hör dit, vilka är politikens mål och med vilka medel kan man uppnå dessa mål?

Stabiliseringspolitikens allmänna målsättning kan anses vara för det första att trygga ekonomisk jämvikt så att den ekonomiska tillväxten och samtidigt realinkomsterna växer snabbt. Till dessa målsättningar hör kravet på en rättvis inkomstfördelning. I snävare mening menas med inkomstpolitik ett medel för stabiliseringspolitiken, med vilket man på kort sikt försöker minska pristrycket, då detta försöker försvaga konkurrenskraften och förorsaka problem med betalningsbalansen. Härvid reglerar man med inkomstpolitiken bruttoinkomsten och ingenting annat. Men också i denna form, då inkomstpolitiken används som ett medel för stabiliseringspolitiken kan man inte låta bli att betrakta inkomstpolitikens målsättning på lång sikt, nämligen en rättvis inkomstfördelning, ty en höjning av inkomstnivån kan inte anses vara ett instrument för den ekonomiska politiken. Som den ekonomiska politikens instrument kan däremot inkomstnivåns determinanter, priserna och lönerna anses vara.

ECE:s rapport om Europas inkomstpolitik efter kriget definierar inkomstpolitiken som en direkt, kollektiv kontroll över produktionsfaktorernas ersättning och över inkomstfördelningen mellan företagarna och löntagarna. Med »kollektiv kontroll» menas i alla fall endast att den privata sektorn fattar beslut medan den offentliga sektorn endast spelar en övervakande och ledande kontroll. Inkomstpolitikens instrument är härvid den privata sektorns åtgärder, låt vara att den offentliga sektorn har till sitt förfogande sanktioner. Till inkomstpolitiken räknas dessutom sådana offentliga sektorns instrument som påverkar inkomstfördelning, som till exempel beskattningen, subventionerna och inkomstöverföringarna.

I denna framställning har den mest praktiska lösningen ansetts vara att se inkomstpolitiken som en

kollektiv kontroll av den första och den tredje sektorn, varvid också den offentliga sektorn innesluts i denna kontroll. Denna utvidgning beror på en aspekt, enligt vilken ett effektivt förverkligande av inkomstpolitiken nödvändigtvis förutsätter att till den inkomstpolitik, som den offentliga sektorn genomför också hör sådana åtgärder och beslut, som vanligen förverkligas i den privata sektorn, eller som här, i den tredje sektorn.

En sådan politik förverkligas vanligen inte endast via den offentliga sektorns beslut. Liksom i den indikativa planeringen kräver detta de medverkandes samtycke. I ett system som bygger på marknadsmekanismen är de praktiska och politiska problem, som uppstår då man försöker effektivisera inkomstpolitiken, mycket invecklade, ja mer invecklade än formuleringen av de mål och medel som hör till planeringen av en idealisk inkomstpolitik.

Enligt ECE:s inkomstpolitiska undersökningar förutsätter en indikativ planering av inkomstpolitiken att följande villkor uppfylls: a) alla parter samtycke b) en sådan mekanism med vars hjälp beslut, som rör inkomster, kan förverkligas, c) möjligheter att reglera den totala efterfrågan d) tillräcklig offentlig information för att inkomstpolitiken skall kunna genomföras och dess verksamhet demonstreras e) villighet att godta vissa »sociala kostnader», som följer med förverkligandet av inkomstpolitiken.

Nu kan man fråga sig varför den inkomstpolitik som genomförts i de flesta västeuropeiska länderna vanligen är dömd att misslyckas, trots att några enskilda fall kan utpekas, där inkomstpolitiken har nått positiva resultat. Dessa har dock snarare varit begränsade och tillfälliga resultat. Är det så, att man för evigt måste anse inkomstpolitiken vara ineffektiv i länder med marknadsekonomi. Så pessimistisk kan man knappast vara utan snarast är det frågan om att de tidigare framförda fem villkoren inte har förverkligats så att man med inkomstpolitiken skulle ha kunnat operera framgångsrikt. En annan orsak är uppenbarligen den att inkomstpolitiken tillsvidare ansetts vara endast en del av stabiliseringspolitiken, och med den har man försökt reglera bruttoinkomsternas tillväxt för att bevara den reala och monetära jämvikten. Med andra ord har inkomstpolitiken ansetts endast som ett politiskt instrument med vilket inflatoriska krafter skulle behärskas och inte som ett instrument med vilket man borde försöka förbättra speciellt inkomstfördelningen.

Man har inte gjort tillräckligt stora ansträngningar — varken politiska eller administrativa — för att undersöka frågan hur man skall utveckla den mekanism med vars hjälp nationalinkomsten fördelas.

I ljuset av det föregående betraktas i det följande

den stabiliseringspolitik som speciellt efter devalveringen genomförts i Finland.

För att göra det klart vad som det egentligen gäller, är det skäl att kort redogöra för förhållandena i Finland som rådde före devalveringen.

I samband med den europeiska tillbakagången hade också tillväxttakten för den finländska nationalökonomins produktion sjunkit 1966 under fullsysselsättningstillväxt eller till dryga 2 procent, och tillväxten förblev lika stor under 1967 och 1968. På grund av de föregående årens inflatoriska utveckling hade landet en utrikeshandel med oproportionerliga priser och som en följd av detta hade landets konkurrenskraft försvagats väsentligt. Sålunda var underskottet i landets bytesbalans drygt 600 miljoner mk under åren 1965 och 1966 och år 1967 var underskottet cirka 500 miljoner mk. Den säsongrensade arbetslöshetsprocenten var kort före devalveringen drygt 3 procent, varifrån den ännu steg och kulminerade under det första kvartalet 1968, då den var nära 4.5 procent.

Under dessa år försökte man ersätta den obefintliga inkomstpolitiken med penningpolitik, men resultatet var att tillbakagången ökade och att en yttre och inre jämvikt inte kunde nås. Därför verkade det som om det inte fanns någon annan möjlighet än en devalvering av den finländska valutan och detta skedde i oktober 1967.

Då devalveringen förverkligades var ett treårigt kollektivavtal i kraft som gällde under 1966—1968. I detta avtal ingick ett indexvillkor, enligt vilket lönerna skulle stiga i den mån som prisstegringen överskred 3 procent under tiden januari—november 1967. Den kraftiga prisstegring som följde av devalveringen ledde till att man i början av 1968 var tvungen att enligt kollektivavtalet göra en 3 procentig löneförhöjning och ytterligare gå med på en treprocentig indexförhöjning. Förutom att lönerna var indexbundna rådde det en mycket stark bundenhet mellan lönerna, priserna och andra inkomsterna. I fall det uppkomna kostnadstrycket hade kommit till utbrott, hade detta snart tillintetgjort den konkurrensfördel som uppstod via devalveringen. Man skulle inte ha kunnat undgå inflationsspiralen utan en ändring av inkomstpolitiken och utan att man avstod från systemet med indexbundenhet. Om den påbörjade utvecklingen hade fritt fått fortsätta skulle svårigheter med betalningsbalansen snart ha uppstått, vilket å sin sida skulle ha minskat tillväxtpolitikens möjligheter. På grund av detta började man vidta åtgärder för att få till stånd en inkomstpolitisk helhetslösning mellan den offentliga sektorn och de olika intresseorganisationer.

Helhetslösningen blev klar i april 1968 mellan staten,

de större arbetsmarknadsorganisationerna och lantbruksproducenterna. Lösningen medförde att man avstod från kollektivavtalets indexbundenhet och att man ytterligare frångick den starka bundenhet mellan de olika inkomsterna, som ledde till inflation. Samtidigt avstod arbetstagarorganisationerna från indexförhöjningen, ty enligt det kollektivavtal som tidigare gällt borde man ha gått med på en indexbunden löneförhöjning i den mån prisstegringen överskred 4 procent mellan november 1967 och november 1968. I stället beslöt man att höja lönerna från början av 1969 motsvarande produktivitetens höjning. I samband med stabiliseringen godkände man en lag vilken garanterade den offentliga makten möjlighet att reglera priserna, hyrorna och betalningarna. I detta sammanhang avstod man från all indexbundenhet — indexbundna konton och lån upphörde, likeså bundenheten gällande byggnadspriset och byggnadskostnadsindexet.

Den offentliga makten gick med på att låta bli att höja de direkta skatterna. Stabiliseringspolitiken för 1970 fortsattes i samma riktning, med några få undantag.

Nu kan man fråga sig vad man vann med så stränga stabiliseringsåtgärder, var lösningen till alla delar lyckad, och var är de största bristerna. Alla kan vara ense om det att lösningarna som hör ihop med stabiliseringsåtgärderna representerar en genetell inkomspolitik och är i denna mening den första av sitt slag i Finland. För det andra, eftersom den offentliga makten var med i spelet och band sig vid att låta bli att höja skatterna har målet för de inkomstpolitiska diskussionerna framförallt varit de disponibla inkomsterna och inte bruttointkomsterna. För det tredje eftersom man beslöt att genomföra löneförhöjningarna i antal penni så att den relativa förhöjningen blev större för de lägre inkomstgrupperna kan man spåra en viss strävan mot en bestämd inkomstfördelningspolitik.

Det är uppenbart att man med stabiliseringsåtgärderna också bröt inflationens vingar. Detta visar i alla fall utvecklingen av levnadskostnadsindexet, ty från den tid man började genomföra stabiliseringsåtgärderna det vill säga från april 1968, till slutet av 1969 var höjningen av levnadskostnadsindexet endast drygt 3 procent. Utan stabiliseringsåtgärderna hade prisstegringen varit märkbart större.

Frågan kan undersökas mera detaljerat med följande enkla prisekvation:

$$\Delta p = 21.072 + 0.555\Delta w - 0.059\Delta\left(\frac{Q/N}{4}\right) + 0.183\Delta p^{imp} - 21.062Q/\bar{Q} - 2.460S \quad (R = 0.783)$$

där Δp = den procentuella förändringen av levnadskostnadsindexet jämförd med det motsvarande kvar-

talets värde ett år tidigare, Δw = förändringen i lönetagarnas förtjänstnivå, $\Delta\frac{Q/N}{4}$ = förändringen i produktivitetens fyra term glidande medeltal, Δp^{imp}

$Q/\bar{Q}$ = produktionens volym dividerad med sin egen trend (variabeln visar förändringar i kapacitetens användningsgrad) och S = s.k. stabiliseringsvariabel vilken får värdet 0 före stabiliseringen och värdet 1 efter stabiliseringen. Modellen estimerades genom att använda uppgifter från perioden 1962—1969.

I modellen fick stabiliseringsvariabeln en statistiskt betydande parameterestimater. Dess numeriska värde tyder på det, att utan stabiliseringen skulle levnadskostnadsindexets årliga förändringstakt vara ca. 2.5% större. Detta kompletterades ännu med ett annat försök. Ekvationen var förövrigt den samma, men till den fogades variabeln I som fick värdet 1 då det i kollektiv avtalet ingick ett indexvillkor, och annars värdet 0. Resultatet var följande:

$$\Delta p = 11.151 + 0.488\Delta w - 0.286\left(\frac{Q/N}{4}\right) + 0.168\Delta p^{imp} - 9.922Q/\bar{Q} - 0.458S + 1.801I \quad (R = .799)$$

I detta försök erhöll man inte en statistiskt betydande parameterestimater åt variablerna S och I , så resultatet kan endast anses visa riktningen. Enligt modellen skulle det vara så, att prisernas årliga stegringstakt skulle vara 1.8% större, då det i kollektivavtalet ingick ett indexvillkor. Om man fortsätter spekuleringen kan man anta, att eftersom det numeriska värdet av stabiliseringsvariabelns minskade till en femtedel av värdet från den första ekvationen har det, att man frångick indexbundenheten i samband med stabiliseringen, haft en sådan verkan att pristegringen blivit långsammare. Förutom av statistiska brister kan den framställda modellundersökningen anses vara bristfällig också i den bemärkelsen att den inte visar hur inflationens dynamik förändras på grund av stabiliseringen. Denna undersökning förutsätter ett simultant ekvationssystem, där både priserna och lönerna skulle vara endogena variabler.

Utvecklingen av levnadskonstansindexet kan i alla fall i någon mån ge en felaktig bild av nationalökonomins allmänna prisutveckling, för prisregleringsmekanismen har vanligen en benägenhet att övervaka strängare priserna på de varor som har större vikt i levnadskostnadsindexet. År 1969 steg nationalproduktens prisindex och partiprisindexet nästan dubbelt snabbare än levnadskostnadsindexet eller nästan 4% i jämförelse med föregående år. I detta sammanhang är det dock skäl att påpeka att exportprisernas stegring höjer nationalproduktens prisindexets värde och att

importprisernas kraftiga stegring höjer partipris-indexets värde. Den utveckling kan i alla fall tolkas så, att ett visst pristryck har uppstått i samband med prisregleringen. Då man betraktar inkomstpolitikens kommande utveckling, har det i detta system fränkommit några uppenbara brister. Det är svårt att behärska läget då det förekommer skillnader mellan den öppna och den slutna sektorns produktivitet.

I det följande framkommer Aukrusts och EFO:s betraktelsesätt: Förändringen i den öppna sektorns prisnivå är Δp_0 och förändringen i den slutna sektorns prisnivå Δp_c och motsvarande förändringar i lönenivån Δw_0 och Δw_c . Vi kan anta, att $\Delta w_0 = \Delta w_c = \frac{\Delta(Q/N)_0 + \Delta(Q/N)_c}{2}$ då det gäller i Finland en soli-

2

darisk och centraliserad lönepolitik. $\Delta(Q/N)_0$ är den öppna sektorns produktivitet och $\Delta(Q/N)_c$ den slutna sektorns produktivitet). I Finland liksom i Norge och Sverige har det varit typiskt att $\Delta(Q/N)_0 < \Delta(Q/N)_c$. Prissättningen har i vanliga fall varit lätt inom den slutna sektorn och om man antar en »full-cost» prissättning, kan man beteckna $\Delta p_c = \Delta w_c - \Delta(Q/N)_c$.

En centraliserad och solidarisk lönepolitik leder sålunda till en prisstegring i den slutna sektorn, då lönerna höjs i enlighet med den genomsnittliga produktivitets höjning. Fastän den öppna sektorns exogena pris p_0 hålls konstanta förändras inkomstfördelningen till fördel för företagen i den öppna sektorn. Den öppna sektorns vinster ökar desto mera, ju mera prisnivån p_0 stiger. En sådan förändring i inkomstfördelningen bör anses vara en icke önskvärd förändring.

Den förändring i inkomstfördelningen, som följde efter devalveringen försökte man utjämna genom att inkräva av exportindustrien exportavgifter. Nu då man slutat med detta, anses det att den konjunkturreserveringsfond som nu uppbärs har samma syfte. Den inkomstpolitiska planeringen borde bättre ta i betraktande de synpunkter som hör till skillnaderna mellan den öppna och den slutna sektorns produktivitet och eliminera de icke önskvärda produktivitetsskillnaderna.

Enligt modellen sker det en prisstegring i den slutna sektorn. Motsvarande prissänkningar sker dock inte i den öppna sektorn, beroende på att dess prisnivå

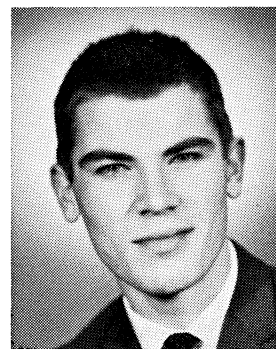
exogent bestämd. På detta sätt stiger nationalekonomins genomsnittliga prisnivå. Om lönenivån stiger på detta sätt, återspeglas detta i en höjning av alla andra priser utom den öppna sektorns exportpriser. Om inflationsspiralen fortgår sjunker exportindustrins lönsamhet och konkurrenskraft, vilket sedan leder till en försvagning av betalningsbalansen. En dylik inflationsprocess torde ha rått i Finland före devalveringen och de stabiliseringsåtgärder som följde. I samband med stabiliseringspolitiken har man kunnat hålla den slutna sektorns priser i styr med hjälp av regleringsåtgärder. Däremot har exportsektorns konkurrenskraft till och med ökat, då den internationella prisnivån stigit snabbare än den inhemska.

Att skapa en effektiv inkomstpolitisk mekanism och att lyckas med inkomstpolitiska lösningar i dessa förhållanden är mycket svårt. Framför allt de institutionella förhållandenas oelasticitet försvårar nya lösningar. Lönepolitikens centralisering och dess basering på en strängt solidarisk princip gör differentierade lönelösningar nästan helt omöjliga. I kommande lönelösningar skulle det kanske vara skäl att överväga att lämna mera spelrum inom ramen för en allmän lösning åt enskilda fackförbund och olika näringsgrenar. Ett förverkligande av en effektiv generell inkomstpolitik försvåras ytterligare av svårigheten att kontrollera andra löneinkomster. Regleringsmekanismen strävar att bli synnerligen sträng beträffande vissa standardprodukter, då regleringar snarare borde försvaga prisstegringen eller helst uppbromsa den. Däremot kan man lätt ordna de icke standardiserade varernas prishöjningar genom att övergå till en differentierad produkt. Ett ändamålsenligt genomförande av inkomstfördelningen ytterligare försvåras av att det är besvärligt att samtidigt betrakta den funktionella och den individuella inkomstfördelningen. Om man inte i detta fall gör framsteg, kan koordineringen av inkomstöverföringspolitiken och lönepolitiken inte lätt genomföras. Till slut är det skäl att påpeka att det som inkomstpolitiken främst saknar i Finland är en utveckling av de grundläggande statistiska data och en effektivisering och utvidning av det forskningsarbete som hör till inkomstpolitiken.

Inkomst- och arbetsmarknads- politik som medel i stabiliseringspolitiken

AV

FIL. LIC. BERNDT ÖHMAN
SOCIALHÖGSKOLAN I
ÖREBRO

I. Situationen under de första efterkrigsåren.

Såväl under mellankrigstiden som under efterkrigstiden har lönerna spelat en central roll i den ekonomisk-politiska debatten. På 1920-talet betonade man lönernas betydelse för sysselsättningsnivån — arbetslösheten ansågs väsentligen kunna förklaras av de «alltför» höga lönerna.¹⁾ Under efterkrigstiden har däremot sambandet mellan löner och priser stått i centrum. Inflationen har ansetts ha en viktig orsak i de «alltför» snabba lönestegringarna. Redan under de första efterkrigsåren föddes därför kravet på vad som numera kallas inkomstpolitik.²⁾

Den snabba övergången från mellankrigstidens stora arbetslöshet till efterkrigstidens fulla sysselsättning³⁾ ställde således politiken inför nya och delvis oväntade problem. Den efterkrigsdepression som många befarat blev aldrig verklighet av flera olika skäl. En uppdmad efterfrågan från kriget gav omedelbart efter kriget upphov till en köprush som blev inledningen till en inflationsartad högkonjunktur. Det kalla kriget — som svårigen kunde förutses — medförde stora försvarsutgifter som också bidrog till att hålla efterfrågan uppe. Dessutom var man i många länder inställd på att föra en fullsysselsättningspolitik

efter keynesianska linjer.⁴⁾ När slutligen Koreakriget utbröt 1950 fick vi ytterligare en kraftig efterfrågestimulans som gjorde farhågorna för en efterkrigsdepression inaktuella, den egentliga efterkrigsperioden var slut.

De åtgärder som rekommenderades för att bekämpa inflationen var i allmänhet också keynesianskt inspirerade. Något förenklat kan man säga att det i den internationella ekonomiska litteraturen angavs tre medel för att bekämpa inflationen.⁵⁾ Det gällde först och främst att undvika ett efterfrågeöverskott, det skedde fr a genom finanspolitiken, ev även genom regleringar. Som komplement krävdes därutöver priskontroller och lönepolitisk återhållsamhet.

Man hade alltså ett inflationsgap som borde täckas av finanspolitiska åtgärder. Det fanns emellertid också risk för flaskhalsar och monopolinslag som kunde utnyttjas för pris- och löneökningar. Därför behövdes även priskontroller och en viss moderation i lönekraven. Efterfrågefaktorerna var här centrala men det fanns också inslag av kostnadsfaktorer bakom inflationen.⁶⁾

⁴⁾ Se text B. Higgins uppsats *Keynesian Economics and Public Investment Policy*, i R. Harris ed., *The New Economics*. New York 1947.

⁵⁾ Se text sådana arbeten som W. H. Beveridge, *Full Employment in a Free Society*, London 1944, FN-rapporten *National and International Measures for Full Employment*, New York 1949, ILO-publikationerna *Action against Unemployment*, Geneve 1950, och *Public Investment and Full Employment*, Montreal 1946, 6 Oxfordekonomen om full sysselsättning, Stockholm 1946. I Sverige kan man hänföra Myrdalkommissionen till samma grupp.

⁶⁾ Den traditionella keynesianska inflationsteorin kan sägas ha varit efterfrågeorienterad. När kostnadsfaktorerna under 1950-talet betonades kraftigare än tidigare kunde man emellertid även då hänvisa till Keynes, men då till hans *Treatise on Money* (1930), där han skiljer mellan «spontan» och «inducerad» inflation och där den «spontana» inflationen representerar en kostnadsinflation. I sin *General Theory* betonar han ju också lönernas trögrörlighet nedåt vilket kan sägas utgöra ett inslag i löneinflationen. Det finns alltså även mera kostnadsorienterade uppslag hos Keynes. Se introduktionen till R. J. Ball — P. Doyle eds., *Inflation*, Penguin 1969, och M. Bronfenbrenner — F. D. Holzman, *A Survey of Inflation Theory*, i *Survey of Economic Theory*, vol. I, New York 1968.

¹⁾ Se vidare om 1920-talet i B. Öhman, *Svensk arbetsmarknadspolitik 1900—1947*. Halmstad 1970.

²⁾ Men *inkomstpolitik* avser jag här *statliga* åtgärder som *direkt* syftar till kontroll av löner och vinster av stabiliseringspolitiska skäl (inte indirekt via utbud och efterfrågan). Som typexempel kan nämnas de «guide-posts» som tidigare användes i USA. Av många olika definitioner som framförts, förefaller mig F. Machlup ha gett en kort och enkel: «I define Incomes Policy as a policy of restraining the rise of money wages and profits». On *Incomes Policy*. Papers and Proceedings from a Conference in Honour of Erik Lundberg. Stockholm 1969, sid 49 (citeras i fortsättningen On *Incomes Policy*). Med *lönepolitik* avser jag däremot *organisationernas* agerande (inklusive staten som arbetsgivare).

³⁾ Begreppet full sysselsättning är givetvis inte adekvat i sin ordagranna mening och kan naturligtvis ses som en förskönande omskrivning av verkligheten. Med en vid definition av begreppet arbetslöshet kan den anses omfattande även i Sverige. Se text R. Meidner, *Hur påverkas enskilda grupper och individers sysselsättningsförhållanden av den tekniska utvecklingen?* (stencil 1967).

Det viste sig emellertid snart föreligga en målkonflikt mellan full sysselsättning och stabilt penningvärde. Den fulla sysselsättningen ledde till inflation och en politik som syftade till stabilt penningvärde tycktes kräva en inte obetydlig arbetslöshet.

Det var uppenbart att finanspolitiken inte löste målkonflikten. En dämpad efterfrågan skapade förvisso lägre inflation men också högre arbetslöshet. Många menade då att man måste sänka kraven på en full sysselsättning.⁷⁾ Det innebar en ändrad prioritering mellan de båda målen full sysselsättning och stabilt penningvärde, men ingen lösning av målkonflikten. Det var en rörelse utefter Phillipskurvan, inte en förskjutning av den mot origo.

De båda andra medlen — priskontroll och återhållsam lönepolitik — kunde eventuellt ha en mera gynnsam effekt på Phillipskurvan genom att dämpa pris- och löneökningarna vid given sysselsättningsnivå. Men priskontroller har sällan visat sig vara särskilt effektiva och deras inverkan på Phillipskurvan kan anses helt obetydlig.

Vad gäller lönepolitiken menade Beveridge att «sectional wage bargaining, pursued without regard to its effects upon prices, may lead to a rigorous spiral of inflation». Botemedlet var lönepolitisk återhållsamhet (genom ökad centralisering) och förlikning («arbitration»), «wages ought to be determined by reason, not by the methods of strike and lock-out».⁸⁾

Men var verkligen lönepolitisk återhållsamhet förnuftig för fackföreningsrörelsen? Den kom ju därigenom att motarbeta sina traditionella uppgifter att åstadkomma löneökningar. Problemet blev akut i Sverige mot slutet av 1940-talet när man av stabiliseringspolitiska skäl tvingades gå med på lönestopp, som visserligen endast var att betrakta som en tillfällig krisåtgärd.⁹⁾

I längden var situationen ohållbar, alldeles speciellt för fackföreningsrörelsen. Den politiska målkonflikten mellan full sysselsättning och stabilt penningvärde kändes naturligtvis besvärande. Men därtill kom vad man kallat fackföreningsrörelsens dilemma: en hög sysselsättning hotade att göra fackföreningsrörelsen överflödig — lönerna ökade ju ändå — och en återhållsam lönepolitik ställde den fackliga sammanhållningen inför svåra prov. Samtidigt kunde fackföreningsrörelsen knappast plådera för en högre arbetslöshet. Fria lönerörel-

ser och stabilt penningvärde tycktes vara oförenliga — i varje fall om inte fackföreningsrörelsen tog samhällsekonomiska hänsyn.

Men av «ekonomiska, organisatoriska och historiska skäl» kunde fackföreningsrörelsen inte acceptera lönepolitisk återhållsamhet, menade Rudolf Meidner i en artikel 1948.¹⁰⁾ Ansvar för den samhällsekonomiska balansen måste läggas på staten och dess ekonomiska politik.

På sätt och vis var detta att skjuta problemet ifrån sig om inte något sades om hur denna ekonomiska politik borde bedrivas. Men här kom just LO-ekonomerna — främst Gösta Rehn och Rudolf Meidner — med förslag till en ny ekonomisk politik.

II. LO-ekonomernas stabiliseringsprogram.

Det välkända stabiliseringsprogram som föreslogs av LO-ekonomerna behöver bara kort rekapituleras.¹¹⁾ Det bestod, kan man säga, av en kombination av en hård, ekonomisk politik och en välutvecklad arbetsmarknadspolitik. Därigenom skulle man få mindre efterfrågetryck än tidigare och således lägre inflation. Genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder i form av selektiva sysselsättnings- och anpassningsstimulanser hoppades man ändå kunna behålla en hög sysselsättningsnivå.

Genom att medvetet styra efterfrågan just dit den behövdes var det inte längre nödvändigt, menade man, att hålla en «överefterfrågan» (ur stabiliseringspolitiska synpunkter) på arbetskraft för att skapa full sysselsättning. Efterfrågekomponenten i inflationen kunde därmed reduceras. De funktionsunderlättande åtgärderna skapade vidare en förbättrad anpassning på arbetsmarknaden som gav högre sysselsättning och som bidrog till att upplösa inflationsdrivande «flaskhalsar» på varu- och arbetsmarknaden.

Det stabiliseringspolitiska programmet¹²⁾ gick således kort sagt — men något anakronistiskt — ut på att förbättra den svenska Phillipskurvans utseende (dvs föra den mot origo). Fackföreningsrörelsen skulle då — vid en hårdare ekonomisk politik men samma höga sysselsättningsgrad — kunna behålla sin klassiska funktion att försöka höja lönerna.

¹⁰⁾ R. Meidner, Lönepolitikens dilemma vid full sysselsättning. Tiden 1948, sid 464 ff. För den lönepolitiska debatten se vidare J. Ullenhag, Den solidarska lönepolitiken i Sverige — debatt och verklighet, (stencil 1970, doktorsavhandling).

¹¹⁾ Om LO-ekonomerna se vidare ett par uppsatser: B. Öhman, Från arbetslöshetshjälp till samhällsidé, SOU 1968:62, sid 22 ff och B. Öhman, Den aktiva arbetsmarknadspolitikens målsättningar, Plan 1968, sid 129 ff. Om hela diskussionen kring stabiliseringspolitiken se främst A. Lindbeck, a.a.

¹²⁾ Programmet utvecklades ytterligare i LO-betänkandet Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen, som antogs av LO-kongressen 1951 och vars principiella resonemang författats av Gösta Rehn och Rudolf Meidner.

⁷⁾ Bertil Ohlin var tex tidigt kritisk mot Beveridge, vars målsättning «more jobs than men» han ansåg innebära «överfull sysselsättning» och leda till inflation. Ohlin tycks emellertid inte, som Assar Lindbeck skriver, «ha sett någon annan lösning på konflikten mellan full sysselsättning och stabilt penningvärde än att minska ambitionerna något när det gäller sysselsättningsnivån». Lindbeck, Svensk ekonomisk politik, Stockholm 1968, sid 40. Jfr dock nedan sid 6.

⁸⁾ Beveridge, a.a. sid 198 ff och 201 ff.

⁹⁾ Se N. Elvander, Intresseorganisationerna i dagens Sverige, Lund 1966, sid 109.

Dock åtog man sig fortfarande en viss återhållsamhet, nämligen att inte skapa en löneinflation genom löneökningar som överskred produktivitetsökningen — med det viktiga tillägget «sedan företagsvinsternas andel av nationalinkomsten pressats ned så långt som det är möjligt och överhuvud taget förenligt med full sysselsättning».¹³⁾ Om staten skapade ett balanserat läge skulle fackföreningsrörelsen inte rubba denna balans genom inflationsdrivande lönekrav. För en sådan stabil löneutveckling krävdes emellertid också en «rättvis» och «rationell» lönestruktur. Därmed avsåg fackföreningsrörelsen den solidariska lönepolitiken. Dess primära målsättning var lika lön för lika arbete men den kunde också ingå som ett led i ett allmänt stabiliseringsprogram, där f ö även krav ingick på viss pris-kontroll («kontroll över monopolistisk prisbildning») för bevakning av företagens pris-sättning, som ju kan utgöra ett viktigt inslag i kostnadsinflationen. Det är uppenbart att LO-ekonomernas riktlinjer för den ekonomiska politiken också utgör ett förslag till en slags inkomstpolitik, där dock staten med förtroende överlämnade själva löneförhandlingarna till parterna på arbetsmarknaden.¹⁴⁾

Det är intressant att dessa nya tankegångar först kom från fackföreningsrörelsen, det var ju där problemen kändes mest besvärande. Det är också intressant att detta stabiliseringsprogram kom omkring 1950. Några år av «överfull» sysselsättning och föga framgångsrik stabiliseringspolitik stimulerade till nya idéer. Det visade sig också att liknande idéer uppkom på flera olika håll samtidigt. Det var alltså s a s situationen som födde idéerna.

I England framhöll t ex Arthur Lewis 1949 att det krävdes rörlighet för att eliminera arbetslösheten och samtidigt undgå inflation.¹⁵⁾ I Danmark skrev F. Zeuthen en artikel 1951, där han i anknytning till den svenska diskussionen förordar differentierade åtgärder.¹⁶⁾ I Norge var Arne Haarr också inne på samma tankegång: genom att öka rörligheten kan

¹³⁾ Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen, Malmö 1952, sid 149.

¹⁴⁾ Om den solidariska lönepolitikens samband med arbetsmarknadspolitiken, se B. Öhman, A note on the «Solidarity Wage Policy» of the Swedish Labour Movement, Swedish Journal of Economics 1969, sid 198 ff. Det statliga förtroendet är inte obegränsat utan vilar på en tyst överenskommelse som fungerar som ett hot: staten avstår från ingripanden men bara så länge organisationerna tar samhällsekonomiska hänsyn. Se Elvander, a.a. sid 146 ff.

¹⁵⁾ A. Lewis, The Principles of Economic Planning, London 1949, sid 75 ff. Han skriver där: «In the absence of mobility we cannot eliminate unemployment completely without inflation». Redan den brittiska vitboken om sysselsättningspolitiken 1944, Riktlinjer för brittisk sysselsättningspolitik efter kriget, snuddade vid denna tankegång liksom, om än inte lika klart, den svenska Myrdalkommissionen.

¹⁶⁾ För 1930-talets stora arbetslöshet var generella åtgärder riktiga, menar Zeuthen, men vid en måttligare arbetslöshet är «Arbejdsmarkedets Struktur samt Monopolgraden paa Arbejds- og Varemarked af-

man också minska de inflatoriska verknin-garna av knapphetssituationer inom olika del-arbetsmarknader.¹⁷⁾ Sedan har det som be-kant varit en livlig diskussion om dessa pro-blem, särskilt är litteraturen om den s k Phillipskurvan (formulerad 1958 av den engel-ske ekonomen A. W. Phillips) mycket omfat-tande.

Kravet på en rörlig arbetsmarknad är na-turligtvis ett gammalt liberalt krav. Tanken på statliga åtgärder för att öka rörligheten var heller ingalunda ny, vare sig i Sverige eller utomlands. Däremot hade man tidigare knap-past kopplat ihop arbetsmarknadspolitiken med inflationsproblemet — däri skulle det nya ligga. Bertil Ohlin framförde denna idé redan 1959.¹⁸⁾ Men det var LO-ekonomerna som drev tankegången längst, inte minst vad gäl-ler de politiska implikationerna. Mycket av vad de framförde var som vi sett inte särskilt ori-ginella teorier. Det är i sin starka uppvärde-ring av arbetsmarknadspolitiken som de främst framstår som nydanare. Insatsen lig-ger mera på det ekonomisk-politiska planet än på det ekonomisk-teoretiska.

III. Erfarenheterna av arbetsmarknads- och in-komstpolitik.

Arbetsmarknadspolitiken har som känt ex-panderat kraftigt i Sverige sedan slutet av 1950-talet. Den delen av Rehns stabiliserings-program har således fullföljts. Däremot har man knappast praktiserat det andra ledet i hans resonemang — en hård ekonomisk poli-tik — och det kan väl delvis förklaras av att arbetsmarknadspolitiken först under de senas-te åren börjat få en mera betydande omfatta-ning vilket ju var en förutsättning för att hela stabiliseringsprogrammet skulle tilläm-pas. Endast under lågkonjunktur — särskilt 1966—68 — har vi därför fått en «rehnsk» situation och där har regeringen mera konse-kvent gått in för arbetsmarknadspolitiska in-satser för att vara något mera återhållsam med generella efterfrågestimulanser. Den nya

gørende for, i hvilket Omfang øget total Efterspørg-sel giver Forøgelse i Beskæftigelses- og Produktions-retningen eller i Priser og Lønninger. En samtidig Bekæmpelse af Tendenserne til Arbejdsløshed og Inflation kan derfor her naas ved at ændre Arbejds-markedets Struktur». F. Zeuthen, Samtidig Bekæmpelse af Arbejdsløshed og Inflation, Axel Nielsen til Minde, København 1951, sid 258 ff. I en statlig dansk utredning avlämnad 1951, betonas kraftigt behovet av rörlighet på arbetsmarknaden. Bevægeligheden på Arbejdsmarkedet, København 1952. Se även Zeuthens Arbejdsløn og Arbejdsmængde, København 1953 (sten-cil).

¹⁷⁾ A. Haarr, Full sysselsetting og pengeverdi. Stimulator 1951, nr. 4.

¹⁸⁾ B. Ohlin, The Problem of Employment Stabili-zation. New York 1949, sid 5 f. Han framhåller där att man kan minska arbetslösheten utan att öka in-flationen om man ökar arbetskraftens rörlighet och åstadkommer en anpassning av offentliga arbeten till lokala överskott på arbetskraft, men utvecklar inte tankegången mera ingående.

arbetsmarknadspolitiken» började typiskt nog också i en lågkonjunktur, 1957—59.

Även internationellt har arbetsmarknadspolitiken expanderat kraftigt under 1960-talet, tex i Canada, England, USA.¹⁹⁾ Tilltron till arbetsmarknadspolitiken har således ökat och att den kan bidra till att lösa målkonflikten mellan full sysselsättning och stabilt penningvärde står numera att läsa i våra vanligaste läroböcker i nationalekonomi.²⁰⁾

Man kunde då förmoda att Phillipskurvan också successivt förbättrats (närmast sig origo) allteftersom arbetsmarknadspolitiken utvecklats. Gjorda undersökningar visar emellertid att så inte är fallet. «The statistical data do not suggest that the rigorous labor mobility policy during the sixties in Sweden has mitigated the dilemma of reconciling full employment and price stability».²¹⁾ Det bevisar inte nödvändigtvis att arbetsmarknadspolitiken inte har någon gynnsam effekt på Phillipskurvan. En svaghet i den är ju, som R. Meidner framhållit, att dess form på ett oredovisat och inte klarlagt sätt bestäms av bl a institutionella förändringar under observationsperioden.²²⁾ Men man måste fråga sig om effekten kan vara särskilt väsentlig.

Situationen idag påminner alltså åtskilligt om de första efterkrigsåren. Kraven på en inkomstpolitik har också blivit allt starkare. Men erfarenheterna från inkomstpolitiken i olika länder är inte heller särskilt uppmuntrande.²³⁾ En del länder har nått vissa resultat med sin inkomstpolitik, tex England, andra har upphört att driva den — tex Nederländerna i dess mera ambitiösa form, USA har helt övergett sina tidigare guide-lines. Sverige har inte drivit någon direkt inkomstpolitik

alls sedan löne- och prisstoppet i slutet av 1940-talet.

IV. Problem med arbetsmarknadspolitiken.

Sysselsättningsgarantin m. m.

Arbetskraftsreserven.

Styrningen.

Varför har då inte arbetsmarknadspolitiken haft någon mera påtaglig effekt? Det har anförts flera förklaringar: den har ännu inte nått en tillräcklig omfattning, den har motverkats av läget på bostadsmarknaden, de ökade kraven på arbetskraften har stött ut allt fler i arbetslöshet o s v. Det kan också ha inträffat institutionella förändringar innebärande skärpta lönestrider på arbetsmarknaden, särskilt mellan löntagarorganisationerna. Löne- och avtalsformer har ändrats. Den snabba strukturomvandlingen — som måhända ibland överdrivits — kan också ha ökat kraven på anpassning på arbetsmarknaden. De regionala differenserna i arbetslösheten har också ökat kraftigt under 1960-talet jämfört med 1950-talet. De strukturella och regionala problemen har ökat och har förmodligen gett en mer splittrad arbetsmarknad, som a priori kan förväntas ge en «sämre» Phillipskurva — kanske har arbetsmarknadspolitiken bara motverkat denna förmodade försämring.²⁴⁾

Det finns också andra skäl att betvivla att arbetsmarknadspolitiken skulle medföra någon väsentlig förbättring av Phillipskurvan. Ju effektivare sysselsättningspolitiken er desto mindre blir risken att fackföreningarnas lönekrav leder till arbetslöshet — och desto större blir risken att vi istället åstadkommer en viss dämpning av den reella löneökningen genom inflation. Detta är ju en klassisk anmärkning mot en keynesiansk fullsysselsättningspolitik: att den garanterar full sysselsättning även när fackföreningarna driver igenom inflationsskapande löneökningar.²⁵⁾

Rudolf Meidner har också framkastat att en arbetsmarknadspolitik, som är selektiv till individnivå, kanske utgör ett ännu starkare stöd för en solidarisk, kostnadsuppdrivande lö-

¹⁹⁾ Se tex de olika länderöversikter om arbetsmarknadspolitiken som OECD har utfört sedan 1963.

²⁰⁾ Tex P. Samuelson, *Samhällsekonomi*, sid 326. Rehns huvudtankar har blivit «allmän egendom» menar också A. Lindbeck, a.a. sid 46.

²¹⁾ L. Jacobsen — A. Lindbeck, *Labor Market Conditions, Wages and Inflation — Swedish Experiences 1955—67*, *Swedish Journal of Economics* 1969, sid 64. För en diskussion om den svenska Phillipskurvans utseende, se även A. Lindbeck, *Svensk ekonomisk politik*, särskilt sid 157 ff. Rolf Andersson har i en annan studie nyligen kommit till samma resultat, se hans avsnitt i Meidner-Niklasson, *Arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitik*, Malmö 1970, sid 105 ff.

²²⁾ R. Meidner, *Active Manpower Policy and the Inflation Unemployment-Dilemma*. *The Swedish Journal of Economics*, 1969, sid 161 ff. Jacobsson-Lindbeck, a.a., sid 88, menar dessutom att en väl fungerande bostadsmarknad är en förutsättning att arbetsmarknadspolitiken överhuvud skall kunna lyckas i detta avseende.

²³⁾ L. T. Saunders finner inga signifikanta skillnader i löneutvecklingen för länder med eller utan lönepolitik, *Macro-Economic Aspects of Incomes Policy*, i A. D. Smith, ed., *The Labour Market and Inflation*, New York 1968. Löneutvecklingen i Väst-europa har under 1960-talet visat «a remarkable parallelism» enligt K.—O. Faxén, *The Swedish Cost Problem and the Range of Actions for a Swedish Incomes Policy*. I *On Incomes Policy*, Memo No 3.

²⁴⁾ Ett annat tecken på att arbetsmarknadsfunktionen försämrats är att andelen tillsatta platser av totala antalet lediga platser vid arbetsförmedlingen minskat något, från ca 84% 1950—59 till under 80% 1960—67. Jfr även R. Andersson, a.a., sid 107.

²⁵⁾ Tex Walter A. Morton, som skriver «If full employment is issued by governmental spending regardless of its effects on costs and prices, we may feel reasonably sure that labour will make little effort to keep its wage rates in line so as not to price itself out of the market». Sysselsättningsgarantin skapar säljarens marknad och tar bort alla incitament att hålla kostnaderna nere, menar Morton, *Trade Unionism, Full Employment and Inflation*, i R. Perlman ed., *Inflation. Demand-Pull or Cost-Push?* Boston 1965, sid 1 ff (ursprungligen i *American Economic Review* 1950). Faktum är också att Phillipskurvan ligger längre till höger för efterkrigstiden än för tidigare perioder. Se Bronfenbrenner — Holzman, a.a., sid 70 f.

nepolitik. I princip borde också generösa arbetslöshetsbidrag — tex i form av en allmän sysselsättningsförsäkring eller minimiinkomst — verka i samma riktning. Arbetsmarknadspolitiken skulle då snarast ge en «sämre» Phillipskurva (längre från origo).²⁶⁾

Nu tror jag dock faktiskt att arbetsmarknadspolitiken snarare sänker än höjer Phillipskurvan genom att flytta arbetskraften till bristområden och styra efterfrågan till arbetsmarknadspolitiken som led i en inflationsbekämpande politik. Argumenten för arbetsmarknadspolitiken är emellertid väl kända och har redan berörts. Jag skall därför inte utveckla

dem ytterligare²⁷⁾ utan jag vill utnyttja tiden för att diskutera några mera speciella men viktiga punkter.

Ett fundamentalt problem i den modifierade Phillipskurvan (inflation — arbetslöshet, i stf löneökning — arbetslöshet) är givetvis hur inflation och arbetslöshet definieras. Det kan här vara av mindre betydelse om man använder arbetsförmedlingsstatistik eller AK-undersökningar — såvida relationerna dem emellan är konstanta — medan det är helt avgörande för synen på arbetsmarknadspolitikens möjligheter att förbättra Phillipskurvan hur man betraktar sysselsatta i omskolning, beredskapsarbeten, skyddad verksamhet etc. Det har tex i den politiska debatten hävdats att dessa «egentligen» är arbetslösa, på 1950-talet sades det att dessa statliga åtgärder innebar ingen «äkta» sysselsättning.

Jag skall bara kort beröra dessa senare synpunkter. Det förefaller mig helt orimligt att kalla personer som arbetar i beredskapsarbeten arbetslösa — ofta utför de exakt samma arbete som på den öppna marknaden. Likaså är omskolning en form av utbildning och vi räknar inte andra under utbildning som arbetslösa. Och att endast den fria marknaden skapar en «äkta» sysselsättning är väl knappast en aktuell värdering.

Det viktiga samhällsekonomiska problemet ligger på ett annat plan. Även om de som berörs av AMS åtgärder är sysselsatta i varje rimelig mening så kvarstår en väsentlig skill-

²⁶⁾ Meidner, Active Manpower Policy and the Inflation Unemployment-Dilemma. Det brukar också framhållas att den solidariska lönepolitiken *förutsätter* en aktiv arbetsmarknadspolitik, vilket just innebär att arbetsmarknadspolitiken kan leda till skärpta lönekrav (åtminstone för låglönearbetare). «Det är i hängniet av en mycket god arbetsmarknadspolitisk beredskap, som LO tex under lönerörelsen 1969 har kunnat genomdriva betydande lönekrav för sina sämst avlönade grupper, väl medveten om de sysselsättningsmässiga konsekvenser av denna politik för vissa näringsgrenar, men samtidigt i den trygga förvisningen, att statsmakterna stod redo att lösa uppkommande sysselsättningsproblem», konstaterar Meidner i Meidner-Niklasson, a.a., sid. 15.

²⁷⁾ Rudolf Meidner har nyligen diskuterat just dessa problem i en uppsats, som den intresserade läsaren kan ta del av. Det gäller hans ovan nämnda uppsats Active Manpower Policy and the Inflation Unemployment-Dilemma.

nad mellan dem och arbetskraften på den öppna marknaden, nämligen i kravet att stå till arbetsmarknadens förfogande (visserligen med vissa restriktioner).

Ur psykologisk och individuell synpunkt ligger den intressanta distinktionen förmodligen mellan att vara arbetslös eller inte. Om sysselsättningen ordnas av AMS är en viktig men ändå sekundär fråga (det skiljer säkert också mellan olika individers uppfattningar). Vill man däremot se mera «objektivt» på hur samhällsekonomin fungerar måste däremot den viktiga skiljelinjen gå mellan dem som står till arbetsmarknadens förfogande och de andra. Det får en del konsekvenser för synen på arbetsmarknadspolitikens möjligheter i stabiliseringspolitiken. Vad som blir intressant är då inte längre hur många som står till arbetsmarknadens förfogande i form av en arbetskraftsreserv som inte sysselsatts av marknaden. Denna arbetskraftsreserv kan sägas ha en speciell funktion i samhällsekonomin medan arbetslösheten här uttrycker en individuell aspekt på problemet.

Om vi driver arbetsmarknadspolitikens ytterligt effektivt kan vi måhända sysselsätta nästan hela den arbetskraftsreserv utan att fördenskull driva upp inflationen. Mycket vore vunnet med det men arbetskraftsreserven har i och för sig inte blivit mindre. Frågan är då om vi ändrat samhällsekonomin sätt att fungera särskilt mycket.

Jag menar därför att den statistiskt redovisade arbetslösheten är ett dåligt mått på det problem Phillipskurvan egentligen vill eller borde belysa. Och den blir sämre och sämre ju mer arbetsmarknadspolitikens expanderar. Det är just den kraftigt utökade arbetsmarknadspolitik som leder till påpekandet att vi bör studera inte hur stor *arbetslösheten* är utan hur stor *arbetskraftsreserv* vi behöver för att klara den samhällsekonomiska blansen.

För att inte förenkla problemet måste jag göra en del ytterligare kommentarer. Arbetslöshetsstatistiken (nästan oavsett vilken) innehåller högst skilda arbetslöshetsproblem. Här bör vi främst skilja på korttids- och långtidsarbetslöshet. De som flyttar från ett arbete till ett annat och i samband därmed tar ledigt någon vecka (frivilligt eller inte) skiljer sig knappast från den sysselsatta arbetskraften på den öppna arbetsmarknaden sett ur arbetskraftsreservesynpunkt. De långtidsarbetslösa kan däremot sägas tillhöra en arbetskraftsreserv — eller varför inte arbetslöshetsarmé — som tycks förknippad med vårt kapitalistiska samhälle. Att det givetvis inte går någon skarp gräns mellan kort- och långtidsarbetslösa förändrar inte det principiella resonemanget.

På samma sätt torde man böra skilja på olika grupper bland dem som AMS sysselsätter. Inom den skyddade verksamheten (inkl arkivarbeten) förekommer många som reelt

är långtidsanställda och som sysselsatts av AMS just därför att de har stora svårigheter att någonsin få arbete på den öppna marknaden — dessa kan ju inte samtidigt betraktas som arbetskraftsreserv för denna marknad. Det är istället en arbetskraftsresurs, som marknaden inte har något större behov av. Inom arbetsmarknadsutbildningen förekommer också en del mycket långvarig utbildning (ett eller flera år), som närmast har karaktären av vanlig vuxenutbildning, där arbetskraften inte står till marknaden förfogande i någon påtaglig mening. De flesta kurser är emellertid bara några få månader. Bland de sysselsättningsskapande åtgärderna intar lokaliseringpolitiken en viss särställning eftersom den syftar till att skapa varaktig sysselsättning just på den öppna marknaden (investeringsfonderna kan också sägas ha denna målsättning), medan beredskapsarbetena är, eller avser att vara, en mera tillfällig sysselsättning.

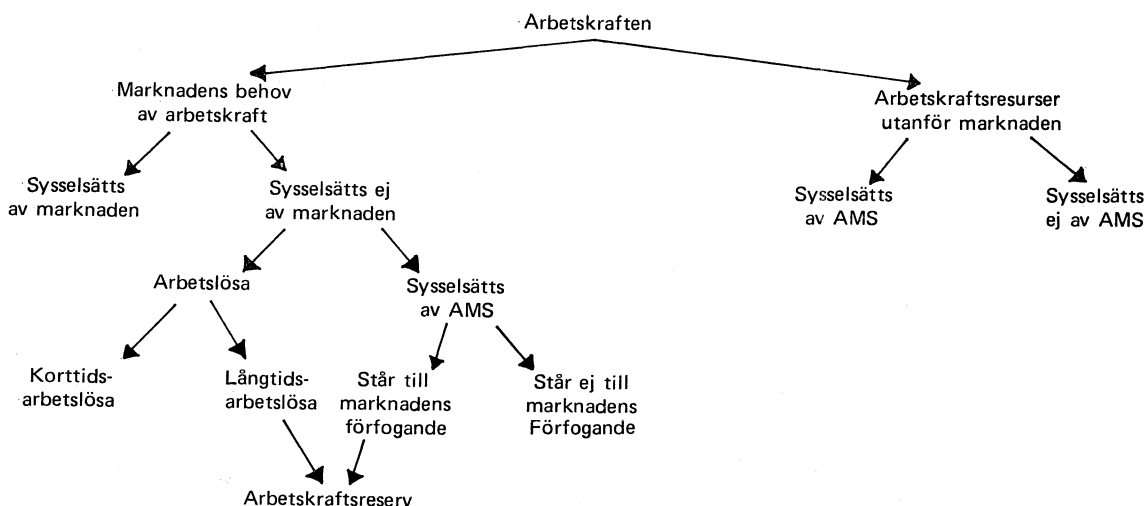
Det finns alltså bland de av AMS sysselsatta många som kan sägas tillhöra en arbetskraftsreserv för den öppna arbetsmarknaden, som dels *ständigt* tycks behöva en viss reserv, dels visar kraftiga *fluktuationer* i sitt behov av arbetskraft. Denna arbetskraftsreserv består i första hand av långtidsarbetslösa och de av AMS sysselsatta, som snabbt kan stå till marknaden förfogande.

Min slutsats är då att det stabiliseringspolitiska problemet är att minska storleken på denna arbetskraftsreserv, snarare än att minska den statistiska arbetslösheten, som ju består av så skilda komponenter. Den senare uppgiften är givetvis också viktig men närmast av välfärdspolitisk natur.

Det bör understrykas att denna *marknadens* arbetskraftsreserv inte sammanfaller med vad som ur *samhällsekonomiska* synpunkter kan betraktas som arbetskraftsresurser som saknar sysselsättning.²⁸⁾ Dit hör tex även handikappade av olika lag (fysiskt, intellektuellt, socialt o s v). Dit hör också delvis den heterogena gruppen hemmafruar, eller hemarbetande kvinnor, som det numera heter, vars arbetskraftsutbud beror på faktorer som barn-tillsyn, könsrollstänkande, skattepolitikens utformning osv. Dessutom vet vi att de ofta erbjuds föga attraktiva arbeten och att den ringa efterfrågan på deras arbetskraft gjort dem mindre benägna att bjuda ut sin arbetskraft. Allt detta förklarar varför de gifta kvinnorna fortfarande har en låg förvärvsintensitet även om den är i stigande.²⁹⁾ Det finns alltså

²⁸⁾ Även här gäller att gränsen mellan i och utanför marknaden är vag (särskilt för gifta kvinnor) men det behöver inte ändra på det principiella resonemanget.

²⁹⁾ Om kvinnornas arbetskraftsutbud se den intressanta diskussionen i Per Silenstam, Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870—1965, IUI 1970, sid 54 ff. Beträffande kvinnorna kan det diskuteras i vilken grad de («hemmafruarna») tillhör arbetsmarkna-

stora arbetskraftsresurser utanför arbetsmarknaden.

Man kan också beskriva mitt resonemang med en enkel skiss:

I denna förenklade skiss delar vi in arbetskraften i en (stor) del som marknaden behöver och en (liten) del som står utanför arbetsmarknaden (och som delvis får sysselsättning i den skyddade verksamheten). Marknaden sysselsätter emellertid inte hela sitt behov av arbetskraft utan några blir arbetslösa. En del av dem får emellertid sysselsättning av AMS, de andra får i allmänhet arbetslöshetsbidrag. Bland de arbetslösa är skillnaderna mycket stora. Några får snabbt arbete men det urskiljer sig i statistiken en ganska klar kärna av långtidsarbetslösa. Tillsammans med en stor grupp bland de av AMS sysselsatta utgör de en form av arbetskraftsreserv, dvs de utgör personer som står till arbetsmarknadens omedelbara förfogande.³⁰⁾

Om man i en analys av hur ekonomin fungerar betonar arbetskraftsreservens roll betyder det emellertid ingalunda att det är ointressant i vilken form den förekommer. Det är givetvis bättre att ha folk i beredskapsarbeten och omskolning än att låta dem drabbas av långtidsarbetslöshet, även om därmed ingenting fundamentalt inträffat i samhällsekonomin. Ur välfärdsekonomiska synpunkter är det ytterligt angeläget att arbetsmarknadspolitiken utvecklas så att i första hand all långtidsarbetslöshet avskaffas. Sättet och am-

bitionen att ta hand om de arbetslösa kan ses som ett prov på hur långt välfärdssamhället har nått — och det har nått en bit sedan 1920-talet men det återstår mycket än.

Men hur viktigt det än är att vi för en ambitiös arbetsmarknadspolitik ändrar den således inte egentligen marknadsekonomins karaktär särskilt mycket. Det är kanske rime- ligt att säga att arbetsmarknadspolitiken är till största delen socialt *motiverad* — samtidigt som vi numera är väl medvetna om att den också är ekonomiskt förnuftig. Av sociala skäl har vi uppställt en ambitiös målsättning för sysselsättningspolitiken. Denna målsättning strider i allmänhet inte mot ekonomiska mål och vi har också funnit det ekonomiskt riktigt att i växande omfattning använda arbetsmarknadspolitiken som medel att nå detta mål.³¹⁾

Ett problem som komplicerar analysen är att det politiska målet full sysselsättning knappast kan begränsas till att skapa sysselsättning (i någon form) åt denna arbetskraftsreserv. Målsättningen måste vara att sysselsätta de totala arbetskraftsresurserna. Arbetsmarknadspolitiken sysselsätter här åtskilliga, främst inom den skyddade verksamheten. Men på olika sätt torde den också öka utbudet från i första hand de gifta kvinnorna, varvid den statistiskt redovisade arbetslösheten stiger (om kvinnorna inte genast erhåller sysselsättning) och den vanliga Phillipskurvan försämras (går från origo). Arbetsmarknadspolitiken har då dels sysselsatt en

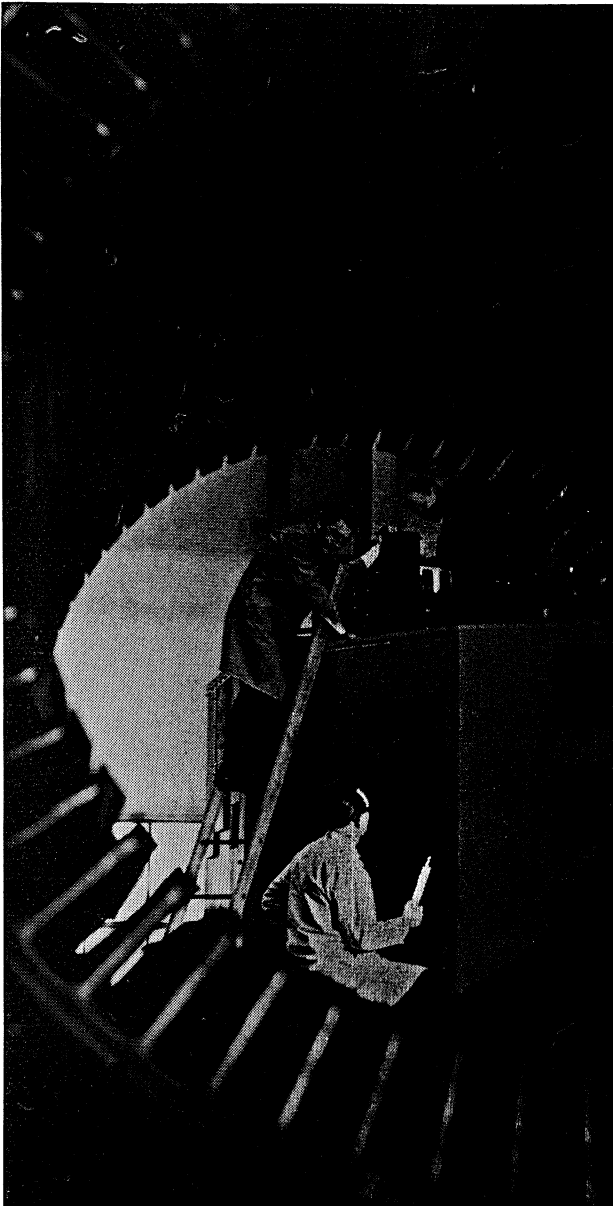
den. Utvecklingen tycks gå därhän att marknaden alltmer känner behov av denna arbetskraftsresurs. Skattereformen får ses i ett sådant sammanhang.

Att arbetsmarknadspolitiken ökat kvinnornas utbud kanske främst genom att öka efterfrågan på deras arbetskraft har särskilt framhållits av Margit Strandberg i De långsiktiga arbetskraftsförändringarna, SOU 1968:62, sid 78 ff.

³⁰⁾ Att stå till omedelbart förfogande är också ett vagt begrepp, vars innehåll torde variera med olika yrken. Inom hamnarbete måste ibland arbetskraften stå till förfogande inom några timmar — för en även

högst angelägen forskningsuppgift i historia torde man utan alltför stora olägenheter kunna vänta något år. Även om jämförelsen inte är helt träffande får kravet på «omedelbarhet» — i likhet med begrepp som «på kort sikt» och «på lång sikt» — inte tas i någon absolut mening utan måste ses med hänsyn till omständigheterna.

³¹⁾ För en diskussion av de sociala inslagen (i mera renodlad bemärkelse) i arbetsmarknadspolitiken se B. Öhman, Arbetsmarknadspolitik och socialpolitik, i Meidner-Niklasson, a.a., sid 88 ff.

Den norske Creditbank gir bedre råd.

Hva betyr dette?

Norske industribedrifter som gjør bruk av DnC's ekspertise vet hva slagordet står for. De vet at DnC betyr førsteklasses rådgivning på mange måter:

Finansiering og betalingsformidling, eksport- og valutaforretninger, formidling av kontakter og forespørsler gjennom 6.000 samarbeidende banker over hele verden.

Pr. 31/12-1969 hadde DnC ca. 800 mill. kroner i utestående lån til indu-

strien, hvilket vil si ca. 30% av bankens samlede utlån. At DnC i tillegg formidlet obligasjonslån og lån fra utlandet for store beløp, bidro også til at norske industribedrifter «fikk bedre råd».

En lang rekke industriselskaper og ansatte i disse, har nær kontakt med DnC og drar nytte av bankens service og know-how.

Hvorfor? Ganske enkelt fordi de vet at

Den norske Creditbank gir bedre råd.

del av dessa arbetskraftsresurser och dels förmedlat en del av dem till marknaden.

Arbetsmarknadspolitikens första funktion kan således sägas vara att sysselsätta den arbetskraftsreserv som marknaden behöver. Dess andra funktion är att sysselsätta de arbetskraftsresurser som står utanför marknaden vilket sker genom olika former av skyddad sysselsättning (och indirekt genom att överföra arbetskraften till marknaden).

Men arbetsmarknadspolitikens syftar också till att minska storleken på den arbetskraftsreserv som marknaden behöver — om de två första funktionerna kan sägas vara övervägande socialt *motiverade* (samtidigt som de torde vara ekonomiskt *berättigade*) så fungerar arbetsmarknadspolitikerna här främst som näringspolitiskt medel (med både stabiliserings- och strukturpolitiska uppgifter). Det sker som framhållits genom funktionsunderlättande åtgärder (arbetsförmedling, rörlighetsbidrag, omskolning mm) och efterfrågestyrande insatser (lokaliseringpolitik, investeringsfonder o dyl men inte beredskapsarbeten som vi mera betraktat som en sysselsättning av denna arbetskraftsreserv).

Man kan säga att arbetsmarknadspolitikerna i sina båda första mera socialt inriktade funktioner föga ändrar marknaden karaktär eller sätt att fungera, däremot rättar den till åtskilligt av dess resultat och det är en viktig uppgift. I sina mera näringspolitiskt präglade funktioner (dit man i princip även borde räkna överföring av arbetskraftsresurser till marknaden) påverkar den emellertid även marknaden funktionssätt och jag menar att Philipsskurvedebatten borde avse just denna näringspolitiska funktion hos arbetsmarknadspolitikerna, alltså i hur hög grad den påverkar marknaden så att full sysselsättning och stabilt penningvärde bättre forenas utan omfattande arbetskraftsreserv. Hittills har de sociala funktionerna dominerat men «den nya arbetsmarknadspolitikerna» från slutet av 1950-talet kan sägas ha ökat de näringspolitiska inslagen. Det är som jag ser det ingen tillfällighet att hela näringspolitiken aktiverats under senare år — det är bara en förlängning och breddning av den expanderande arbetsmarknadspolitikerna.

Den starkt expanderande arbetsmarknadspolitikerna har således enligt min uppfattning gjort den statistiskt redovisade arbetslösheten mindre intressant än tidigare i en analys av hur samhällsekonomin fungerar (även om den har uppenbart intresse som mått på politikens ambitioner att hjälpa de arbetslösa).

Expansionen har också ställt ett annat problem på sin spets: en så omfattande arbetsmarknadspolitik — med utgifter på ett par miljarder kr i Sverige — får ofrånkomligen betydande styringseffekter på marknaden, och det gäller hela arbetsmarknadspolitikerna, inte bara de näringspolitiska inslagen. Det blir där-

med allt svårare att urskilja marknaden «egna» tendenser och var arbetsmarknadspolitikens insatser är «marknadsbetingade» eller i stället styrande och var de utgör en både socialt och samhällsekonomiskt motiverad sysselsättning av de arbetslösa. Det innebär också ökade svårigheter att bedöma arbetsmarknadspolitikens möjligheter i en stabiliseringspolitik, som går ut på att vid bibehållen samhällsekonomisk balans reducera arbetskraftsreservens storlek så mycket som möjligt.

Arbetsmarknadspolitikens förhållande till marknaden är en väsentlig fråga, som ofta diskuterats men sällan särskilt klargörande. För att underlätta en analys kan man kanske urskilja tre olika aspekter på begreppet marknad (sammanblandning av dessa olika betydelser är en av orsakerna till att diskussionen blivit oklar).³²⁾ Först och främst har vi motsatsparet *stat — fri marknad* som har betydelse när det gäller *omfattningen* av de statliga åtgärderna och som kan sägas ligga till grund för den egentliga definitionen av liberalismen: att statens åtgärder skall minimeras. Men marknadsbegreppet kommer också in när det gäller *målsättningen* för dessa statliga åtgärder. Det gäller här distinktionen mellan att underlätta marknaden egna tendenser, att sätta förverkliga den perfekta marknaden, eller att styra den i någon bestämd riktning. Man talar här om en *marknadskonform* eller *marknadsstyrande* målsättning, för att följa Rudolf Meidners terminologi. Slutligen har vi åtgärdernas *utformning*, där man skiljer på ekonomiska (eller marknads-) *incitament* och *regleringar* (vissa lagar, förbud, påbud o dyl). Det bör påpekas att ekonomiska incitament kan väl användas för att styra marknaden i önskad riktning liksom att regleringar kan ha en marknadskonform målsättning. De kan därför i viss utsträckning ses som olika medel — vilka bör bedömas från praktiska och tekniska synpunkter — för att uppfylla politiskt bestämda målsättningar.

Arbetsmarknadspolitikens expansion innebär givetvis en minskad marknadsandel på den första punkten och vad gäller de andra punkterna finns båda inslagen. Man kan därför inte från någon av dessa tre aspekter säga att arbetsmarknadspolitikerna är ensidigt «marknadsbetingad».

Nu vet vi att hela den offentliga sektorn expanderar starkt och det är högst troligt att expansionen kommer att fortsätta, inte minst i form av selektiva styrningsinstrument.³³⁾

³²⁾ De är något utförligare utvecklade i min artikel Arbetsmarknadspolitik — att styra eller följa. Arbetsmarknaden 1969, nr. 37.

³³⁾ Jfr E. Lundberg — A. Wibbe: «Vi ser i vår «vision» inga starka krafter som skulle kunna förändra bakslag i en utveckling mot allt mer av selektiv politik och växande andel offentliga inkomster och utgifter». «Nymerkantilismen» och selektiv ekonomisk politik, i Ekonomisk politik i förvandling. Stockholm 1970, sid 26.

Denna ökade allmänna styrning av marknaden försvårar ännu mer en uppdelning i en marknads arbetskraftsreserv och ytterligare arbetskraftsresurser utanför marknaden. Inom speciellt lokaliseringpolitiken är skillnaden nästan upphävd: här styrs marknaden att vidga sin efterfrågan till grupper som den tidigare i varje fall föga efterfrågade.

Samtidigt som arbetsmarknadspolitikens expansion gjort det *viktigare* att skilja på den statistiskt redovisade arbetslösheten och den faktiska arbetskraftsreserven (därför att de kvantitativt skiljer sig alltmer) har det också blivit *svårare* att göra denna åtskillnad (vad är «marknadens arbetskraftsreserv» i en värld av omfattande statlig styrning?). Distinktionen mellan ordinarie statliga arbeten och annan form av sysselsättning för arbetskraftsreserven tenderar alltså att bli mindre — och det vore ingen orimlig målsättning att utplåna skillnaderna, dvs att sysselsätta arbetskraftsreserven i mera ordinarie arbeten, vare sig de är statliga eller privata. Det skulle kräva en omfattande planering av den ordinarie sysselsättningen snarare än speciella sysselsättningsinsatser (med krav på att stå till arbetsmarknadens förfogande. Staten har idag knappast några resurser och styrningsinstrument för en sådan planering och därför är nog beredskapsarbeten fortfarande helt rationella.

På en annan punkt tenderar däremot skiljelinjen mot marknaden att bli allt skarpare och det gäller den skyddade verksamheten, där man driver en sysselsättningsform vid sidan av marknaden. Det gäller alltså människor som *inte* tillhör vad vi kallat arbetskraftsreserven utan människor som knappast har möjligheter att få arbete på den öppna marknaden. Den kategoriklyvning som här börjat och som kvantitativt får allt större omfattning är ur många (men inte alla) synpunkter olustig och typisk för vår marknadsekonomis sätt att fungera.

Det har ofta sagts att arbetsmarknadspolitik är starkt marknadsanpassad («en anpassningspolitik»), bl a under hänvisning till Gösta Rehns ord om en planhushållning vars syfte var att förverkliga vad en fri marknad enligt sina pretentioner borde men inte kunde förverkliga. Detta tillspetsade — och enligt min mening delvis missvisande — yttrande har uppfattats som om målsättningen vore totalt marknadskonform — att förverkliga den perfekta marknaden.³⁴⁾ Men därmed har man, tror jag, förbisett en väldigt väsentlig sak, nämligen att arbetsmarknadspolitik också styr marknaden — vilket inte minst framhållits av Gösta Rehn.³⁵⁾ Det ligger ju också, har Rudolf Meidner påpekat, en betydande oklarhet mellan denna anpassningstan-

ke och de starka selektiva och styrande inslagen i arbetsmarknadspolitik.³⁶⁾ Begreppet anpassning täcker alltså inte den «rehnska» doktrinen om arbetsmarknadspolitik.

Meidner menar också att styrningen är närmast oundviklig. Så länge arbetsmarknadspolitik var relativt blygsam i omfattning var styrningen ringa men när den växer starkt blir det alltmer uppenbart att arbetsmarknadspolitik inte har — eller kan ha — en marknadskonform målsättning, dvs man har missuppfattat eller förbisett något av själva poängen: att styrningen ökar — även när den utnyttjar marknaden för sina syften. Det ligger som framhållits en klar logik i att den arbetsmarknadspolitiska expansionen lett till en allmän aktivering av näringspolitiken — i längden kan ju näringspolitiken inte enbart bestå av arbetsmarknadspolitik. I viss mån ligger samma logik i den aktiverade lokaliseringpolitiken och dess övergång i en bredare regionalpolitik.

Meidners betoning av styrningsinslaget i arbetsmarknadspolitik är därför helt riktig, tror jag, och blir det alltmer. Den styrningen är förmodligen också oundviklig, som han menar, om man vill utnyttja arbetsmarknadspolitik i stabiliserande syfte. Anpassningsåtgärder kan sannolikt få ekonomin att fungera smidigare men kvar står betydande inslag av trögrörlighet och imperfektioner. Därför krävs en styrning och planering av efterfrågan på arbetskraft.

V. Problem med inkomstpolitiken.

Utrymmet för inkomstpolitik.

Inkomstpolitikens utformning och målsättning: vid balans eller obalans, för löner och vinster, lönestrukturen, kort- eller långsiktig.

Behövs inkomstpolitik?

Men krävs inte också en kontroll — eller åtminstone ett inflytande — över prisbildningen på såväl varu- som arbetsmarknaden? Det är vad förespråkarna för en inkomstpoli-

³⁴⁾ Jfr text Leif Lewins avhandling om Planhushållningsdebatten, Uppsala 1967, och den omfattande debatten kring denna bok.

³⁵⁾ Rehn har framhållit behovet av styrning alltifrån hans första uppsats, Ekonomisk politik vid full sysselsättning, i Tiden 1948, sid 135 ff. I On Incomes Policy, sid 165, framhåller han uttryckligen att hans anförda planhushållningstanke *inte* innebär att han accepterar marknadens värderingar. Men sedan väl statliga ingrepp gjorts med hänsyn till inkomstfördelning, miljövärdsaspekter etc bör man, enligt Rehn utnyttja marknadsmekanismerna. («One can be very socialistic on the latter points (dvs målsättningen) and still try to work with the market mechanisms instead of regulating against them»). Hans marknadstanke ligger följaktligen snarast på utformningsplanet, medan han ofta anklagas för att även ha godtagit en marknadskonform målsättning (med hur stor orätt kan inte besvaras eftersom Rehn aldrig preciserat hur stora modifikationer som bör göras).

³⁶⁾ R. Meidner, Arbetsmarknadspolitikens målsättningar, i Samhälle i omvandling, Stockholm 1967, sid 110 ff.

tik hävdar. I insikt om marknadens imperfektioner finner de att priser och löner inte kan eller bör lämnas åt en okontrollerad prisbildningsmekanism. Arbetsmarknadspolitikerna kan visserligen underlätta och styra marknaden, men det är otillräckligt för att förhindra inflationen.

Om vi tidigare framhållit betydelsen av att begreppet arbetslöshet närmare definieras i Phillipskurvan gäller detta även begreppet inflation. Den enklaste definitionen är givetvis stigande prisnivå, mätt tex genom konsumentprisindex. Den döljer emellertid vitt skilda komponenter.³⁷⁾ För inkomstpolitiken är särskilt distinktionen mellan efterfråge- och kostnadsinflation väsentlig. Om man med Bent Hansen definierar samhällsekonisk balans som ett läge där jämvikt råder mellan utbud och efterfrågan på såväl varu- som faktor marknaden, innebär det att efterfrågeinflation inte förekommer vid balans. Men prisbildningen har en stark bias uppåt — att priser (och löner) sänks är mycket ovanligt — varför prisnivån kommer att vara stigande även vid samhällsekonisk balans.

Så länge inflationen, eller prisstegringen, beror på ett efterfrågeöverskott, som resulterar i ett inflationsgap, har staten genom sin finanspolitik stora möjligheter att förhindra denna inflation. Det blir svårare när inflationen uppkommer inte från efterfrågesidan utan från andra hållet: lönerna stiger även utan efterfrågeöverskott och de ökade arbetskraftskostnaderna övervältras sedan — med bibehållen vinstmarginal — på priserna («mark-up»-prissättning). Under efterkrigstiden har man som vi sett mer och mer börjat uppmärksamma denna sk kostnadsinflation och särskilt väckte en OEEC-rapport från 1961, *The Problem of Rising Prices*, det allmänna intresset för kostnadsfaktorernas betydelse i inflationen.

Det är givet att ju större del av inflationen som består av kostnadsinflation, desto viktigare blir inkomstpolitiken och det är fullt logiskt att den nämnda OEEC-rapporten just rekommenderade någon form av inkomstpolitik.³⁸⁾ Dess möjligheter i stabiliseringspolitiken kan också synas stora. Arbetsmarknadspolitikerna har väsentligen en indirekt betydelse för inflationen i det att den möjliggör en hårdare ekonomisk politik utan att arbetslös-

³⁷⁾ De olika komponenterna i prisstegringen har undersökts av Lars Lindberger i en bilaga till EFO-rapporten, *Konsumentprisernas utveckling 1959—67, Lönebildning och samhällsekonomi*, Stockholm 1968, bilaga 3. Han finner att priserna i genomsnitt stigit med 4% per år, varav 1,2% förklaras av ändrade indirekta skatter, 0,2% av ändring i internationellt bestämda priser, 1,0% av ändring i jordbrukspriser, bostadsprissättning och diverse taxor samt 1,6% av en restfaktor (som «ger ett mått på effekten av den prismarginalförändring som härrör från huvuddelen av de från internationell konkurrens skyddade näringsområdena»).

heten ökar. Inkomstpolitiken angriper däremot direkt löner och priser.

I en perfekt konkurrens kan ingen enskild konsument eller producent påverka priset, som istället är «givet» av marknaden. Det finns där inte plats för inkomstpolitik. Den vilar följaktligen på antagandet att monopolinslagen i marknaden är relativt betydande, vilket ger fackföreningar och företag en viss självständighet i prissättningen på arbetskraft och varor.

Man kan säga att om arbetsmarknadspolitikerna försöker minska förekomsten av monopolistiska inslag har inkomstpolitiken som sin uppgift att förmå fackföreningar och företag att inte utnyttja sina möjligheter utan handla ur ett makro- i stället för mikroperspektiv, dvs ur samhällsekoniska i stället för snävt egoistiska eller företagsekoniska synpunkter. Vad gäller fackföreningsrörelsen (LO) är den i Sverige så stor att samhällsekoniska aspekter på lönepolitiken är oundvikliga. Även om fackföreningsrörelsen innebär ett monopol så tvingar *storleken* till samhällsekoniska hänsyn.³⁹⁾ Man har också medvetet tagit sådana hänsyn i den solidariska lönepolitiken.

Några sådana motverkande faktorer till de starka monopolinslagen på varumarknaden torde knappast finnas. Det borde därför vara lättare för inkomstpolitiken att nå effekt på lönerna än på priserna, och samtidig viktigare att få kontroll på prissättningen. Men det finns också många organisationer på den svenska arbetsmarknaden och rivaliteten mellan dem är stor och bidrar utan tvekan till den uppåtgående löne-prisspiralen. Genom att löntagarna är organiserade och för centraliserade löneförhandlingar (det gäller särskilt LO), så undviks dock en del av lönestriderna mellan olika grupper.

Det är fortfarande en omdebatterad fråga

³⁸⁾ Lika rimligt är det givetvis att man rekommenderar en monetär restriktivitet snarare än inkomstpolitik om man inte finner kostnadsfaktorerna väsentliga utan menar att inflationen fortsätter därför att arbetare och företagare kan höja löner och priser i förväntning om att en expansiv penningpolitik kommer att föras (jfr ovan sid 8). Se t ex F. W. Paish, *The Limits of Incomes Policy* i F. W. Paish — J. Hennessy, *Policy for Incomes?* Hobart Paper 29, 1966. I USA har diskussionen om Guide Posts i hög grad rört sig just kring frågan om en ökning i penningmängden kan ses som en *passiv* handling (som blivit nödvändig sedan kostnadsfaktorerna drivit upp priserna) eller som egentlig *orsak* till inflationen.

³⁹⁾ I ett sådant fall utnyttjar fackföreningsrörelsen inte hela sin styrka. Man måste också, som M. V. Reder understrukt, skilja på fackföreningarnas *makt* och *i vilken grad de utnyttjar makten*. Det är när de förefaller svaga, alltså vid arbetslöshet och krav om lönesänkningar, som fackföreningsrörelsen fr a utnyttjar sin fulla styrka, menar Reder, *Job Scarcity and the Nature of Union Power*, i B. J. McCormick — E. Owen Smith, eds., *The Labour Market*, Penguin 1968, sid 120 ff. Detta utgör en förklaring till att lönesänkningar är sällsynta.

i vilken grad lönerna bestäms av makt- eller marknadsfaktorer och i vilken grad inflationen beror på överskottsefterfrågan eller kostnadsfaktorer.⁴⁰⁾ Ingen förnekar att inte båda faktorerna har någon betydelse. Man har dock alltmer börjat tvivla på de första efterkrigsårens enkla keynesianska inflationsteori: att inflationen väsentligen berodde på efterfrågeöverskott (inflationsgapsanalys blev därför populära under 1940-talet). Utrymmet för spontana löne- och prisökningar tycks vara betydande. Därför är en ökad arbetslöshet inget lämpligt botemedel mot inflationen, menar Corina i en skrift om inkomstpolitik. «Eftersom inflationen inte på ett magiskt sätt kan botas av en liten ökning i arbetslösheten behöver ekonomin en nationell politik för inkomster, priser, vinster och produktivitet.»⁴¹⁾

Om vi således finner ett relativt betydande utrymme för en självständig prispolitik hos fackföreningar⁴²⁾ och företag har vi också sagt att det finns utrymme för en inkomstpolitik. Och med det menar jag att marknadskräfterna idag inte är så starka att resultatet blir detsamma under alla omständigheter utan att en inkomstpolitik *kan* påverka löner och priser, den är inte *à priori* meningslös.

Om den ekonomiska teorin medger ett visst utrymme för inkomstpolitik är detta givetvis bara en första förutsättning och ingen garanti för att en inkomstpolitik skall lyckas. Det beror i hög grad på *vilken* inkomstpolitik det är fråga om. Vi kommer därmed till de politiska problemen för inkomstpolitiken och jag skall diskutera några av dem.

Det sägs ofta i litteraturen att en inkomstpolitik kan fungera bara i lägen med samhällsekonomisk balans, där en måttlig inflation kan reduceras genom inkomstpolitik. Särskilt i samband med de Guide Posts som man använde i USA 1962—66 påpekades detta ofta. Inkomstpolitiken ansågs där utgöra ett komplement till finans- och penningpolitiken.⁴³⁾

Detta bygger på uppfattningen att inkomstpolitiken kan hejda en kostnadsinflation men inte en efterfrågeinflation. Men i ett balanserat läge är inflationen definitionsmässigt av kostnadskaraktär, eftersom det inte föreligger något efterfrågeöverskott. Om vi däremot

har ett kraftigt efterfrågeöverskott är en lönepolitisk återhållsamhet i längden verkningslös. Vi får, som erfarenheten visar, förr eller senare en löneexplosion.⁴⁴⁾

Man kan uttrycka detta så att inkomstpolitiken verkligen kan (i någon mån) förhindra en kostnadsinflation medan den endast för en tid kan undertrycka symptomen av en efterfrågeinflation.

Mot denna bakgrund är det onekligen överraskande att många länder tillgripit inkomstpolitik *just* i lägen med *bristande* samhällsekonomisk balans. I Sverige har vi t ex under efterkrigstiden tillämpat en direkt inkomstpolitik bara vid ett tillfälle, nämligen under den överhettade konjunkturen mot slutet av 1940-talet. Kraven på lönestopp i ett sådant läge kan sägas innebära att man genom inkomstpolitik försöker kompensera vad som brister i finanspolitiken (dvs att efterfrågan tillåts bli alltför stor). När LO under dessa år formulerade sine lönepolitiska principer (den solidariska lönepolitiken) är det förstaeligt att man vände sig mot så långtgående krav på lönepolitisk återhållsamhet.

Det säger åtskilligt om inkomstpolitikens politiska förutsättningar att den praktiserats *just* i ett sådant läge, så tvärtemot ekonomernas rekommendationer. Det visar i hur hög grad den bygger på de fackliga organisationernas medverkan och samtycke. I den ekonomiska kris Sverige befann sig i mot slutet av 1940-talet fann dessa det förenligt med sina intressen att gå med på ett lönestopp. Men under mera normala förhållanden har organisationerna på arbetsmarknaden energiskt motsatt sig all statlig medverkan i lönepolitiken. Den ekonomiska teorin kan diskutera utrymmet för inkomstpolitiken men möjligheterna att utnyttja detta utrymme är också en komplicerad politisk fråga.

Inkomstpolitiken — liksom diskussionen om kostnadsinflationen — har överallt koncentrerat sig på lönerna. Det första problemet har därför varit att få organisationerna med sig på en inkomstpolitik och det har visat sig synnerligen svårt. Det kan — bortsett från värderingar av fria löneförhandlingar som jag bitvis delar — ses som att inkomstpolitiken inte varit förenlig med deras intressen och där har de förvisso haft anledning att inte utan vidare acceptera en inkomstpolitik, som syftar till lönepolitisk återhållsamhet.

Den första punkten till oro gäller om *real*lönen kommer att bli lägre till följd av inkomstpolitiken. Att penninglöneökningen dämpas är självklart, det är ju själva målsättningen. Men om priserna inte dämpas i samma takt som penninglönen sjunker reallönen. Inkomstpolitiken blir då bara ett sätt att hålla reallönerna nere, ett sätt att minska lönean-

⁴⁰⁾ Se t ex de båda böckerna av R. Perlman, ed., *Wage Determination, Market or Power Forces*, Boston 1965 och *Inflation. Demand-Pull or Cost-Push*, Boston 1965.

⁴¹⁾ J. Corina, *The Development of Incomes Policy*, London 1966, sid 23.

⁴²⁾ I Sverige har särskilt Per Holmberg framhållit utrymmet för en självständig facklig politik. Se hans uppsats *Institutionerna och inkomstfördelningen*, i *Välbefärandet och standardhöjning*, Oskarshamn 1967, sid 108 ff.

⁴³⁾ P. Samuelson skriver i *Samhällsekonomi*, sid 856, om denna inkomstpolitik att den i viss mån kan dämpa inflationen. Men den är inte ett substitut för finans- och penningpolitiken och den kan inte ersätta åtgärder för stabilisering av den totala efterfrågan.

⁴⁴⁾ J. Hennessy, *Incomes Policies in Europe*, i F. W. Paish — J. Hennessy, a.a., sid 52 ff.

delen i nationalinkomsten. Det är givet att de fackliga organisationerna avvisat en sådan inkomstpolitik och som inkomstpolitiken i allmänhet har sett ut har deras avvisande hållning inte varit obefogad.

För att ha någon utsikt till framgång och förståelse hos löntagarorganisationerna måste inkomstpolitiken därför syfta till att dämpa pris- och lönestegringar — utan att dämpa reallöneökningen.

Detta kräver att inkomstpolitiken omfattar båda löner och priser och således även vinstutvecklingen (i princip *alla* typer av inkomster). I så fall är det tänkbart att prisutvecklingen dämpas generellt och att inkomstpolitiken inte leder till minskad löneandel.

Det är emellertid många problem förknippade med en kontroll över priser och vinster. Särskilt besvärande är sambandet mellan vinst- och investeringsnivå. Inkomstpolitiken kan här — om den leder till en pressad vinstnivå — få den icke önskvärda effekten att dämpa investeringsviljan.

Det har föreslagits många åtgärder för att lösa detta problem. Redan Gösta Rehns stabiliseringsprogram förutsatte sänkta vinstmarginaler för att dämpa efterfrågan på arbetskraft. Men han hyste samtidigt inga farhågor för investeringarna. Företagen skulle i det kärvare ekonomiska klimatet tvingas till rationaliseringar och staten skulle träda in med selektiva sysselsättningsinsatser. Löneandelen torde därför i hans program snarast bli större.

Man har också diskuterat olika former av investeringslöner. LO-ekonomernas gamla förslag om branschfonder kan ses som ett exempel på detta. Förslaget har den fördelen att risken för minskade investeringar till följd av pressade vinstnivåer blir mindre, en del av lönen går nu direkt till investeringar. Men eftersom den totala löneökningen knappast blir mindre innebär förslaget inte sänkta lönekostnader, som J. Pen påpekat.⁴⁵⁾ Om investeringslön skulle utgå främst i de höglönlade industrierna kunde man dock tänka sig att kompensationskraven från de låglönlade blev mindre. Investeringslönen skulle tex kunna samlas i en branschfond med *hela* fackförbundet som ägare.

Eftersom de fackliga organisationerna knappast kan förväntas acceptera en inkomstpolitik som inte berör vinsterna är detta ett fundamentalt problem. Statens uppgift kan sägas vara att på en gång pressa vinstnivån — här torde en skärpt företagsbeskattning vara oundviklig — och stimulera investeringarna. Det senare måste ske genom att öka tillgången på investeringsmedel. AP-fonderna är förstås det främsta exemplet på detta, men de räcker inte ensamma och motverkas av en ytterligare

⁴⁵⁾ J. Pen, *Buying off Inflation*, i A. D. Smith, ed., a.a., sid 47 ff.

hård kreditpolitik, som försvårar den ökade lånefinansiering av investeringar, som måste bli följden av den pressade vinstnivån. Det är just därför som det framstår så angeläget att nya former för finansiering av investeringar skapas och någon typ av fackligt ägda branschfonder måste vara naturliga i dagens läge, när frågor om företagsdemokrati och förmögenhetsfördelning är centrala politiska problem.

Det är möjligt att det största problemet ändå ligger i hur lönerna skall fördelas på olika grupper. Men som ofta påpekas har inkomstpolitiken mest handlat om den *allmänna* lönenivån, medan frågan om relativa löner försumrats.⁴⁶⁾ Av naturliga skäl har inkomstpolitiken därför tenderat att konservera lönestrukturen, status quo är den princip som är lättast att komma överens om, påpekar Saunders.⁴⁷⁾

Eftersom fördelningsfrågorna är centrala i löneförhandlingarna — Per Holmberg menar tex i sin nämnda uppsats att LO:s huvudmotståndare inte är SAF utan TCO och SACO — är det närmast chokerande att man här kan tänka sig en inkomstpolitik som *inte* preciserar någon egentlig målsättning för lönefördelningen. Det är emellertid ofrånkomligt att den tar ställning till problemet, eftersom fackföreningarna har uttalade målsättningar i frågan, det gäller särskilt den solidariska lönepolitiken. Det anses också att utjämningssträvandena i kombination med kompensationsstänkande och löneglidning bildat en lönespiral som verkat inflationsdrivande. Det är därför svårt att se hur inkomstpolitiken på längre sikt skall kunna komma ifrån problemet så enkelt som att följa status quo. Problemet är ju att de fackliga organisationerna *inte* accepterar den existerande inkomstfördelningen.⁴⁸⁾

Det finns *en* mycket enkel förklaring till att inkomstpolitiken inte ägnat fördelningsfrågorna någon större uppmärksamhet. Det är att den ofta getts en kortsiktig stabiliseringspolitisk målsättning, alltså att dämpa inflationen i ett akut krisläge, som i Sverige mot slutet av 1940-talet. Det är klart att fördelningsfrågorna i ett sådant fall är relativt ointressanta.

Jag tror att det är nödvändigt att man här skiljer på två ganska olika typer av inkomstpolitik. Den ena har en kortsiktig stabiliseringspolitisk målsättning att dämpa inflationen i en krisartad situation. I detta korta perspektiv kan den med viss rätt bortse från en del andra politiska problem. Den är också tänkt som en *tillfällig* åtgärd och det är där-

⁴⁶⁾ Tex W. B. Reddaway, *Wage Flexibility and the Distribution of Labour*, i B. J. McCormick and E. Owen Smith, eds., sid 181 ff.

⁴⁷⁾ C. T. Saunders, a.a., sid 20.

⁴⁸⁾ Se bl a diskussionen i H. A. Turner och H. Zoutewij, *Prices, Wages and Incomes Policies in Industrialised Market Economics*. ILO, Geneva 1966, sid 129 ff.

för lättare att få organisationerna med på denna typ av inkomstpolitik.

Det är uppenbart att denna inkomstpolitik, som ofta får formen av pris- och lönestopp, har möjligheter att hejda inflationen för en tid men det är lika uppenbart att den inte kan tillämpas på längre sikt.

Den andra typen av inkomstpolitik — och det är den typen som har det största intresset här — syftar också till att dämpa inflationen men i övrigt är likheterna små. Den har en långsiktig målsättning och är alltså tänkt som en permanent politik, det är en av orsakerna till att organisationerna ställer sig avvaktande trots att kraven på lönepolitisk återhållsamhet som regel är mindre i denna typ av inkomstpolitik. Den avser ju inte att stoppa inflationen i ett läge där landet har råkat komma i samhällsekonomisk obalans utan att dämpa kostnadsinflationen i ett balanserat läge.

I detta längre perspektiv kan fördelningsproblemet inte negligeras. På kort sikt kan det gå men på lång sikt är själva fördelningsproblemet intimt förknippat med löneökningstakten. Missnöje med lönefordelningen har ju varit en viktig faktor bakom lönekraven. När LO-ekonomerna omkring 1950 formulerade sitt stabiliseringsprogram sade man klart att förutsättningen för en lugn och stabil löneutveckling i takt med produktivitetsökningen var bl a att man hade en «rättvis» lönestruktur. Om skillnaderna var för stora fick man acceptera särskilt stora löneökningar för låglönegrupperna — trots att det ledde till en «engångsinflation». På lång sikt var emellertid en rättvis, solidarisk lönepolitik en förutsättning för den stabila löneutvecklingen.

Jan Pen diskuterar på liknande sätt. Han menar att inflationen bl a beror på sociala spänningar och att ett harmoniskt socialt mönster är en förutsättning för någorlunda stabila priser vid full sysselsättning och god ekonomisk tillväxt. Det tjänar därför föga, menar han, «att bota löneinflation på kort sikt medan man tolererar de långsiktiga orsakerna till konflikt och spänningar».⁴⁹⁾

En långsiktig inkomstpolitik måste följaktigen ha en bredare social målsättning, menar Pen. Endast då kan den antiinflationistiska målsättningen bli framgångsrik. Hittills har dock inkomstpolitiken i allmänhet varit snävt inriktad på stabiliseringsproblem (och följaktigen även kortsiktigt inriktad). Att inkomstpolitiken varit föga framgångsrik är därför inte något avgörande argument mot inkomstpolitikens möjligheter i ett vidare sammanhang.

Problemet är naturligtvis hur man skall nå enighet kring en viss fördelningspolitisk mål-

sättning. De enskilda organisationerna har ju här möjligheter att ändra på, eller om man så vill sabotera, en målsättning som staten ställer upp. En statlig kompromiss mellan olika åsikter löser därför inte problemet. I skattepolitiken har t ex SACO hävdad att de för sin del räknar inkomsten *efter* skatt — alltså i syfte att minska skattepolitikens verkningar på fördelningen. En höjd progressivitet — som i den svenska skattereformen i år — kan här alltså leda till krav på större löneökningar och skärpt inflation. Å andra sidan kan låglönegruppernas lönekrav modereras av skattereformen och således ha motsatt verkan. Det är därför svårt att *à priori* tala om vilken verkan skattereformen får på den totala löneutvecklingen.

Det som komplicerar problemet är alltså att de som ogillar den fördelningspolitiska målsättningen kan genomdriva en annan målsättning. Så länge detta gäller och så länge ingen enighet om målsättningen föreligger är det svårt att se hur en inflationsdrivande kapplöpning om lönerna skall kunna undvikas — och ingenting tyder på att motsättningarna mellan de fackliga organisationerna blivit mindre på senare tid. Samtidigt har dock den politiska enigheten ökat på *en* viktig punkt: att låginkomstproblemet måste lösas. Det har hittills mest angripits genom skattepolitik och sociala reformer, inkomstpolitiken kunde här bli ett komplement. Det är knappast troligt att organisationerna öppet kan framföra krav på att helt kompensera sig för åtgärder som direkt avser att höja inkomsterna för låglönegrupperna. I princip har t o m SACO uttalat sig för inkomstutjämning, trots sin syn på skattepolitiken. Och eftersom låginkomstproblemet utgör den starkaste «spänningen» i lönestrukturen betraktar jag skattereformen som stabiliserande snarare än destabiliserande.

Nu kan man emellertid fråga sig om det är nödvändigt att föra en inkomstpolitik av stabiliseringspolitiska skäl. Behövs egentligen inkomstpolitik? Det har ju gått ganska bra hittills utan någon sådan politik. I EFO-rapporten har man nyligen förklarat *varför* det gått så bra, trots att lönerna under 1960-talet ökat med omkring 9% per år men produktiviteten med endast 4,7%. Det beror som bekant på att exportindustrin har haft en snabbare produktivitetsutveckling än genomsnittet, så snabb att den internationella konkurrenskraften i stort sett varit oförändrad. I stället har hemmamarknadsindustrin, eller i varje fall den från konkurrens skyddade sektorn, haft en betydligt svagare produktivitetsutveckling. Och eftersom löneökningarna tenderar att vara lika stora i de skyddade näringarna som i den konkurrensutsatta sektorn — båda lönepolitiken och marknadsmekanismer verkar i den riktningen — har prisstegringen varit mycket snabbare i den skyddade sektorn än i den konkurrensutsatta sektorn, som ju

⁴⁹⁾ Pen, a.a., sid 48. Pen har utvecklat sina tankegångar närmare i sin bok *Harmony and Conflict in Modern Society*, Mc Graw Hill 1966.

också har att acceptera de internationellt givna priserna. Prisstegringen ses här alltså som en kompensation för utebliven produktivitetshöjning.

Om vi som första målsättning har att inflationen inte får försämra vår internationella konkurrenskraft har vi alltså lyckats ganska bra men det är ingen garanti för fortsatt framgång. Under senare år har vi också haft betydande problem i utrikeshandeln och det kan hända att en inkomstpolitik blir nödvändig med hänsyn till vår internationella position.

Om den andra målsättningen är att därutöver minska inflationen har vi lyckats betydligt sämre. Men denna målsättning är knappast lika väsentlig. Inflationen har vissa skadeverkningar men en politik som bekämpar inflationen kan ha ännu större skadeverkningar. Om vi som EFO-gruppen betraktar den konkurrensutsatta sektorn som löneledare kommer den olika produktivitetsutvecklingen i de båda sektorerna nödvändigtvis att leda till inflation — om vi inte för en hård efterfrågedämpande politik, som leder till arbetslöshet och lägre ekonomisk tillväxt. Slutsatsen för EFO-gruppen är också att en viss prisstegring måste accepteras — man synes här inte dela Gösta Rehns uppfattning att en hård ekonomisk politik *tvingar* fram rationaliseringar utan tycks snarare mena att ett visst övertryck verkar *stimulerande*.

Behovet av en inkomstpolitik för att bekämpa inflationen beror alltså på hur man bedömer vår internationella konkurrenskraft och inflationens skadeverkningar i övrigt. Från ingen av dessa aspekter finner EFO-gruppen en inkomstpolitik vara nödvändig. Den påpekar också att en inkomstpolitik skulle leda till ökade vinster i exportföretagen (de har ju givna priser på sina varor) medan prisstegringen i den skyddade sektorn kan förväntas bli något mindre. Verkningarna på den totala prisnivån blir emellertid ännu mindre.

EFO-rapporten finner således en inkomstpolitik varken nödvändig eller särskilt önskvärd. Dessutom betvivlar man dess möjligheter. Organisationerna har inte något större inflytande över löneutvecklingen. Den internationella prisutvecklingens betydelse har också förbisetts liksom den mekanism genom vilken prisimpulser sprids mellan olika sektorer av ekonomin med olika produktivitetsutveckling.

Det första påståendet låter onekligen förvånande i en rapport som hävdar att vi i stort sett haft en samhällsekonomisk balans under efterkrigstiden och att inflationen följaktligen varit av kostnadskaraktär. Men man betraktar exportsektorn som löneledande och löneanpassningen på den övriga marknaden som ganska oundviklig och då blir utrymmet för ett självständigt agerande ganska litet. På den punkten tror jag EFO-rapporten överskattar det

ödesbestämda i löneutvecklingen. Jag tror också att organisationernas makt över den totala löneutvecklingen blir större om det sker en samordning av lönekraven (genom en form av inkomstpolitik). En inkomstpolitik, som berör lönepolitiken över hela linjen, behöver inte vara verkningslös.

Jag tror också att staten i dag är så stor som arbetsgivare att lönesättningen inom den offentliga sektorn inte längre bör ses som en anpassning till den privata sektorns lönesättning. Även där finns ett stort och växande utrymme för självständigt handlande, staten är ju på många delarbetsmarknader en utpräglad monopsonist. Här kunde staten koordinera sin lönepolitik med inkomstpolitiken utifrån gemensamma målsättningar.

Det bör alltså finnas utrymme för en inkomstpolitik i ett land som Sverige. Jag avser då inte en akut krissituation — där den givetvis kan ha en stor men tillfällig betydelse — utan en inkomstpolitik på lång sikt. Om vi också *bör* ha en inkomstpolitik beror på vilka målsättningar den får. Om den — som ofta varit fallet i efterkrigstidens västländer — har en ensidig stabiliseringspolitisk uppgift att hålla främst lönerna nere är den, enligt min uppfattning, varken önskvärd eller politiskt möjlig i Sverige.

Om emellertid inkomstpolitiken ingår som ett led i en social och ekonomisk politik, som bl a syftar till inkomstutjämning i överensstämmelse med officiellt uttalade målsättningar i Sverige, då kan den också, som en av sina effekter, ha en stabiliserande verkan på ekonomin, alltså dämpa inflationen och den nominella — men ej reella — löneutvecklingen.

Med tanke på de utrikeshandels- och betalningsbalansproblem Sverige haft under flera år finns det vissa skäl att argumentera för en sådan inkomstpolitik just utifrån stabiliseringspolitiska utgångspunkter. Men målsättningen behöver inte vara absolut prisstabilitet — en viss prisstegring får vi acceptera som EFO-gruppen hävdar. Det väsentliga är att vi behåller vår utrikes konkurrensförmåga. En så hård politik att all inflation undviks leder med all sannolikhet till depressionstendenser och lägre tillväxttakt.

Vad man kan ifrågasätta hos EFO-gruppen är emellertid om inte prisutvecklingen ändå borde dämpas något med hjälp av inkomstpolitik. Det skulle leda till en inkomstfördelning till företagets förmån, hävdar EFO-gruppen. Men det gäller enbart företagen inom exportindustrin, dvs de företag som har den klart snabbaste produktivitetsutvecklingen. Att stimulera dessa delar av industrin skulle öka tillväxttakten och stärka vår konkurrensförmåga och således öka tilltron till den svenska ekonomins stabilitet. Det är möjligt att det skulle påskynda strukturomvandlingen — något som i sig har flera negativa aspekter —

men det kan också innebära en säkrare anställning för väldigt många och en försvagad ekonomi ger arbetskraften sämre sysselsättningsmöjligheter än en expansiv.

EFO-gruppen förefaller också väl pessimistisk när det gäller att finna *andra* åtgärder som tillvaratar löntagarnas direkta intressen — skärpt företagsbeskattning i kombination med branschfonder, ökade statliga industriinvesteringar, sociala reformer osv. Även om en viss inflation kan vara gynnsam för tillväxttakten — i en ekonomi där priserna är tillräcklig efterfrågestimulans och rationell resursallokering, är det tveksamt om inflationen behöver vara av den storleksordningen på uppemot 5% som varit fallet i Sverige under 1960-talet.

VI. Sammanfattning.

Avslutningsvis vill jag hävda att det åligger finans- och penningpolitiken att skapa samhällsekonomisk balans. Arbetsmarknadspolitiken och inkomstpolitiken kan emellertid utgöra viktiga led i stabiliseringspolitiken som komplement till finans- och penningpolitiken.

Förväntningarna bör dock inte ställas för högt på dessa komplement.

Vad som också bör understrykas är att både arbetsmarknads- och inkomstpolitiken kan och bör ha andra uppgifter än de rent stabiliseringspolitiska. Jag har här betonat arbetsmarknadspolitikens sociala syften — och frånvaren av en bredare social målsättning i inkomstpolitiken.

Slutsatsen har för min del varit att arbetsmarknadspolitiken — med viss reservation för rörlighetspolitiken så länge den inte kombineras med reella sysselsättningsalternativ eller åtminstone försörjning i form av sysselsättningsförsäkring eller minimiinkomst — bör användas i stabiliseringspolitiken i *ökad* utsträckning (jag inkluderar då olika former av sysselsättning för arbetskraftsreserven). Gentemot inkomstpolitiken har jag känt mig betydligt mera ambivalent. Som den i allmänhet utformats är jag föga positiv. Men den kan få en utformning som stämmer bättre överens med de jämlikhetsvärderingar som i dag är allmänt uttalade i svensk politik.

Om jag därför rekommenderar arbetsmarknadspolitik och inkomstpolitik kan jag göra det av stabiliseringspolitiska skäl — men de är inte mina enda eller ens främsta argument.

KOMMUNAL- OG ARBEIDSDEPARTEMENTET

Saksbehandler

til Sekretariatet for landsdelskomiteen for Nord-Norge.

Landsdelsplanen skal omfatte målsetting og hovedretningslinjer for og samordnet utvikling av bosetting og næringsliv i de nord-norske fylker og behandle tiltak som kan fremme den økonomiske utvikling.

Søkerne må ha solid teoretisk utdanning, praksis fra utredningsarbeid med tilknytning til samfunnsspørsmål, og helst spesiell innsikt i nord-norsk næringsliv.

Nærmere opplysninger ved henvendelse til Landsdelskomiteens sekretariat, postboks 342, Bodø eller i tlf. Bodø 23 440.

Lønnsklasse 20.

Søknader innen 18. september til

Kommunal- og arbeidsdepartementet,

Administrasjonskontoret,

Pilestredet 33, Oslo-Dep., Oslo 1.

Penge- og finanspolitikkens anvendelse til stabilisering i et åbent samfund

AV

CAND. POLIT. CLAUS VASTRUP
ØKONOMISK INSTITUT
KØBENHAVNS UNIVERSITET

En optimal økonomisk politik bestemmes i princippet ved maksimering af en given præferencefunktion ved hjælp af givne virkemidler. En sådan funktion vil formentlig bl.a. indeholde beskæftigelsesgraden og det samlede forbrug, men ikke nødvendigvis en bestemt udvikling på betalingsbalancen. Dette aspekt kan komme ind i modellen som en begrænsning på præferencefunktionen.

Under forudsætning af, at præferencefunktionen kan specificeres, får man på denne måde bestemt den optimale anvendelse af de økonomiske politiske virkemidler. Fordelen ved anvendelsen af en præferencefunktion med restriktioner er, at man kan få bestemt et «trade off» mellem de forskellige målsætninger.¹⁾

Imidlertid er det almindeligt at opstille absolute mål og samtidig regne med, at disse af tekniske grunde ikke udelukker hinanden. I et sådant oplæg vil målsætningerne ofte være fuld beskæftigelse og en bestemt udvikling på betalingsbalancen. Det sidste forhold må som nævnt ofte betragtes som en begrænsning, der ved faste målsætninger er svært at skelne fra disse.

Accepterer vi fuld beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen som de to centrale målsætninger for et lands økonomiske politik, skal stabiliseringen, for at den kan siges at være vellykket, ske så hurtigt og direkte som muligt, ligesom systemet i ligevægt gerne skulle være stabilt.

Den traditionelle teori for anvendelse af økonomisk politik i relation til betalingsbalancen er udviklet af James E. Meade²⁾ og Jan Tinbergen³⁾ i begyndelsen af 1950'erne. Ud-

gangspunktet er det velkendte, at n forskellige målsætninger samtidig kan opnås ved passende kombinationer af n forskellige virkemidler, forudsat at virkemidlerne og kombinationer af disse påvirker de nævnte målvariable med forskellig relativ styrke. Det vil sige, at forholdet mellem virkningen på betalingsbalancen og virkningen på beskæftigelsen ved anvendelse af et virkemiddel skal være forskelligt fra det tilsvarende forhold ved anvendelse af et andet virkemiddel. Hvis penge- og finanspolitik således påvirker betalingsbalance og beskæftigelse i et forskelligt forhold skulle det ved faste valutakurser og trægt bevægelige priser og lønninger alene ved hjælp af disse to former for økonomisk politik være muligt at opnå en samlet ligevægt.

Imidlertid tog man det mere eller mindre for givet, at ligevægt på betalingsbalancen var ensbetydende med ligevægt på de løbende poster (vare- og tjenesteposterne), der nogenlunde entydigt afhænger af den samlede efterspørgsel eller beskæftigelse i samfundet. Penge- og finanspolitikken påvirker derfor betalingsbalance og beskæftigelse på samme måde, når bortses fra styrken.

Der er i relation til beskæftigelse og betalingsbalance således i realiteten kun tale om et virkemiddel, nemlig «expenditure adjusting policy». Det forhindrer dog ikke, at andre formål som f.eks. fordelingen af den samlede efterspørgsel på forbrug og investering søges opnået ved en passende kombination af penge- og finanspolitik.

Der er fire mulige kombinationer af uligevægt, hvoraf to er forholdsvis enkle og to forholdsvis komplicerede at bevæge mod en samlet ligevægt. En situation med underskud på betalingsbalancen (forstået som de løbende poster eller vare- og tjenesteposterne) og overefterspørgsel efter arbejdskraft vil bevæge sig

¹⁾ se f.eks. Jürg Niehans, *Monetary and Fiscal Policies in Open Economies under Fixed Exchange Rates: An Optimizing Approach*, *The Journal of Political Economy*, 1968, for et sådant oplæg.

²⁾ J. E. Meade, *The Balance of Payments*. London 1951.

³⁾ J. Tinbergen, *On The Theory of Economic Policy*. Amsterdam 1952.

i den nævnte retning ved en stramning af enten penge- eller finanspolitikken eller begge dele. Omvendt i en situation med overskud på betalingsbalancen og arbejdsløshed.

Vanskeligheder opstår derimod ved en kombination af underskud på betalingsbalancen og arbejdsløshed. I en sådan situation vil en stramning af den økonomiske politik forbedre betalingsbalancen, men forværre beskæftigelsessituationen. Det modsatte vil selvfølgelig være tilfældet ved en lempelse. Tilsvarende vanskeligheder opstår i en situation med overskud på betalingsbalancen og efterspørgsel efter arbejdskraft, men denne situation føles i det betragtede land dog sjældent særlig presserende.

Disse vanskeligheder med at skabe ligevægt alene med penge- og finanspolitik har fået Meade og andre til at foreslå valutakurspolitikken anvendt som det andet nødvendige middel til samtidig opnåelse af to målsætninger.

Til en sådan ændring af de relative priser eller «expenditure switching policy» må også henregnes indkomstpolitik og importregulering. Dette sidste middel afvises dog ofte under henvisning til, at det forhindrer en effektiv allokering af ressourcerne.

I en fuld beskæftigelsessituation skal en sådan «expenditure switching policy» for ikke udelukkende at give sig udslag i stigende priser, være ledsaget af en hjemlig efterspørgselsbegrænsning.⁴⁾ Dette gælder også ved anvendelse af indkomstpolitik.

I 1960'erne er der udviklet en teori — fortrinsvis af Robert A. Mundell — til delvis løsning af de ovenfor skitserede vanskeligheder med opnåelse af ligevægt på valuta- og arbejdsmarked uden valutakursændringer.⁵⁾ Teorien har sin baggrund i genindførelsen af konvertibilitet i 1958 og den efterfølgende delvise afvikling af restriktioner på internationale kapitalbevægelser.

Ligevægten på valutamarkedet påvirkes dels af betalingsbalancens vare- og tjenesteposter og dels af kapitalposterne. Penge- og finanspolitikken vil via den samlede efterspørgsel have den samme indflydelse på de første poster, men under forudsætning af forholdsvis frie og rentefølsomme internationale kapitalbevægelser en forskellig indflydelse på de sidste. De to former for politik vil således påvirke den samlede betalingsbalance og beskæftigelsen med forskellig relativ styrke og vil derfor

være tilstrækkelig til samtidig opnåelse af de to mål. Figuren illustrerer tankegangen.

Det forudsættes at forholdene i udlandet ikke påvirkes af ændringer i det betragtede lands økonomiske politik. Der er således tale om et relativt lille land, som bl. a. kan betragte de internationale renteforhold som givne.

XX-linien angiver de kombinationer af pengepolitik (her rente) og finanspolitik (her nettostilling på statsfinanser), som netop holder den samlede efterspørgsel på vare- og arbejdsmarkedet konstant og på det ønskede niveau. I en sådan situation må en stramning af pengepolitikken modsvares af en lempelse af finanspolitikken. Hældningen på XX-linien er derfor negativ.

FF-linien angiver på tilsvarende vis de kombinationer af penge- og finanspolitik, som giver ligevægt på betalingsbalancens løbende poster og kapitalposter under et, d.v.s. en uændret valutastilling. Ligesom XX-linien er dens hældning negativ. Hvis der ikke fandtes kapitalbevægelser, eller disse ikke var rentefølsomme, ville FF-linien have samme hældning som XX-linien, idet penge- og finanspolitikken som nævnt på ensartet vis ville påvirke betalingsbalancen gennem efterspørgselen. Således er underskuddet (overskuddet) på de løbende poster konstant i alle punkter på XX-linien som følge af, at efterspørgselen er konstant.

Da renten ud over at påvirke efterspørgselen også har betydning for kapitalposterne, vil FF-linien være stejlere end X-linien, ligesom den vil blive stejlere ved stigende rentefølsomhed. De to linier vil således skære hinanden, og samtidig ligevægt på vare- og arbejdsmarkedet samt valuta — opnås ved og kun ved den kombination af penge- og finanspolitik, som angives ved skæringspunktet.

Mundell's interesse ligger imidlertid ikke udelukkende i antallet af mål og midler samt i eksistensen af en ligevægt, men tillige i en undersøgelse af stabiliteten. Derfor er det nødvendigt at undersøge tilstandene uden for ligevægt og tilpasningen til denne.

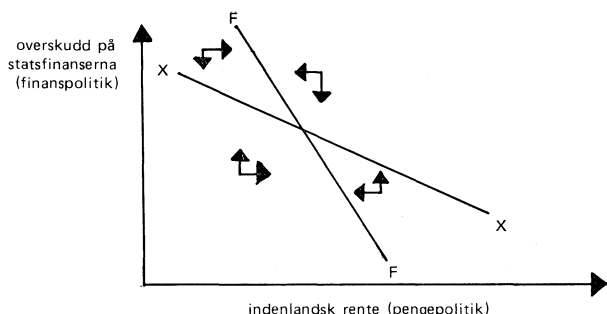
Oven for og til højre for XX-linien er den samlede efterspørgsel for lille i forhold til det ønskede. Det modsatte er tilfældet neden for og til venstre for linien. Til højre og oven for FF-linien er der på tilsvarende vis overskud på betalingsbalancen svarende til en forøgelse af valutabeholdningen. Omvendt neden for og til venstre for FF-linien.

Hvis styringen af et virkemiddel udelukkende finder sted efter tilstanden på et af markederne, vil det sige, at man i hele det område, som ligger på den ene eller anden side af den linie, som angiver ligevægten på det betragtede marked, skal ændre det pågældende virkemiddel i en og samme retning. En sådan regel er formentlig nødvendig ved en decentraliseret styring af virkemidlerne.

For at man med denne regel i alle fire situa-

⁴⁾ Harry G. Johnson, *Towards a General Theory of the Balance of Payments, International Trade and Economic Growth, Studies in Pure Theory*. Cambridge 1961.

⁵⁾ f.eks. i R. A. Mundell, *The Monetary Dynamics of International Adjustment under Fixed and Flexible Exchange Rates, The Quarterly Journal of Economics* 1960; samme, *The Appropriate Use of Monetary and Fiscal Policy under Fixed Exchange Rates, IMF Staff Papers*, 1962. Begge artikler er (i tilpasset form) optrykt i Robert A. Mundell, *International Economics*. New York 1968.

tioner skal bevæge sig mod det samlede ligevægtspunkt, og systemet således skal være stabilt, er det nødvendigt, at styringen foregår som angivet ved pilene i figuren. Også i tilfælde af en centraliseret styring vil en sådan anvendelse i de fleste tilfælde give den mest direkte tilpasning til ligevægt.

Efter dette skal pengepolitikken styres af situationen på betalingsbalancen (valutastillingen) og finanspolitikken af efterspørgselsituationen. I en «vanskelig» situation med underskud på betalingsbalancen samt arbejdsløshed skal pengepolitikken således strammes og finanspolitikken lempes. Underskuddet behøver ikke nødvendigvis skyldes de løbende poster, jfr. USA's situation i første halvdel af 1960'erne. I den anden type af «vanskelige» situationer med overskud på betalingsbalancen og overefterspørgsel efter arbejdskraft skal pengepolitikken lempes og finanspolitikken strammes, for at landet skal bevæge sig mod ligevægt, jfr. Tysklands situation i slutningen af 1960'erne.

Hvis et virkemiddel således kun skal indrettes efter en af målsætningerne, er betingelsen for et stabilt system, at det givne virkemiddel styres af situationen på det marked, som det har den største relative indflydelse på. Denne regel går i litteraturen under betegnelsen «the principle of effective market classification» eller «the assignment problem» og er under den givne forudsætning et nødvendigt supplement til Tinbergens regel om antallet af mål og midler.⁶⁾

Modellen kan udbygges, således at de internationale kapitalbevægelser både afhænger af rente og indkomst samtidig med, at den pengepolitiske variable ikke længere er renten men pengemængden.⁷⁾ At indkomsten er medbestemmende for kapitalbevægelserne kan skyldes, at profitten af direkte investeringer afhænger af indkomsten. I et sådant system vil i det specielle tilfælde, hvor den positive indkomstvirkning på kapitalposterne er større end den negative virkning på de løbende pos-

ter, en forøgelse af efterspørgslen ved uændret valutastilling skulle kunne opnås ved en ekspansion af pengepolitikken og en kontraktion af finanspolitikken. Ekspansionen skal ske ved hjælp af pengepolitikken, da dette samtidig fører til en af renten fremkaldt kapitaleksport, der kan modvirke forbedringen på betalingsbalancen som følge af indkomststigningen.

En anden ekstrem, men trods alt mere sandsynlig situation opstår, hvis kapitalbevægelserne er uendelig følsomme over for renteforskelle. I så tilfælde må renteniveauet betragtes som udefra givet, og styringen af efterspørgslen sker alene gennem finanspolitikken på samme måde som i en simpel Keynes' model uden penge. Ædringer på betalingsbalancen korrigeres gennem tilsvarende ændringer i pengemængden.⁸⁾

Mundell's resultater vedrørende decentralisering har selvfølgelig også betydning, når brugen af virkemidler er tillagt lande, der økonomisk er indbyrdes forbundne igennem vare- og kapitalstrømme, men som kan træffe beslutninger uafhængigt af hinanden.

I den forbindelse kan først nævnes «the redundancy problem». Der findes ialt n lande, som hver har ét virkemiddel og én målsætning med hensyn til betalingsbalancen. Hvis disse mål er indbyrdes forenelige, er der kun $n-1$ uafhængige saldi, som følge af, at de n landes samlede saldi summerer til nul. Der er således for landene under ét én frihedsgrad, som kan anvendes til at forfølge et andet mål end stillingen på betalingsbalancen. De enkelte lande vil ofte forsøge at skaffe sig denne frihedsgrad til eget brug. Frankrigs guldkøb i 1960'erne kan formentlig ses som et forsøg på at få USA til at afgive eller dele denne frihedsgrad med andre lande.

Richard N. Cooper⁹⁾ har for forskellige grader af indbyrdes koordination af virkemidlerne og for forskellige værdier af importtilbøjeligheder og rentefølsomhed i et numerisk eksempel udregnet tilpasningshastigheder for en verden bestående af to nogenlunde lige store områder, svarende til f.eks. USA og resten af verden. Der er således tale om et interdependent system, der udsættes for forstyrrelser, og som har givne mål med hensyn til beskæftigelse og rente. Denne sidste er «skyggemålsætning» for en bestemt vækst. Det forudsættes, at valutakursen er fastsat således, at de forskellige mål samt en bestemt given saldo på betalingsbalancen kan realiseres samtidig. De øvrige virkemidler er de to landes penge- og finanspolitik.

Hvis der i en sådan model hverken finder

⁶⁾ Mundell, op.cit., 1962. Her fra samme, op.cit., New York 1968.

⁷⁾ Dette er bl.a. gjort i Harry G. Johnson, Some Aspects of the Theory of Economic Policy in a World of Capital Mobility i T. Bagioti (ed.), *Essays in Honour of Marco Fanno*, Padova 1966.

⁸⁾ Jfr. Harry G. Johnson i T. Bagioti (ed.) o.cit. Padova 1966, samt Robert A. Mundell, op.cit., chapter 18. New York 1968.

⁹⁾ Richard N. Cooper, Macroeconomic Policy Adjustment in Interdependent Economies, *The Quarterly Journal of Economics*, 1969.

en national eller international koordination sted af de fire virkemidler, således at penge- og finanspolitikken i hvert land isoleret indrettes efter henholdsvis landets rente- og beskæftigelsesmålsætning vil der opstå «overshooting» og svingninger. Ved intern koordination vil almindeligvis, men kun almindeligvis svingningerne forsvinde og tilpasningshastighederne blive reduceret. I tilfælde af såvel national som international koordination vil tilpasningshastighederne, særlig i tilfælde af betydelig interdependens blive yderligere reduceret.

Regneeksemplerne viser således, at den hurtigste stabilisering almindeligvis opnås ved så megen koordination af virkemidlerne som muligt.

Endvidere viser Cooper, at kravene til valutabeholdningen varierer med kapitalens rentefølsomhed på en sådan måde, at der for en given importtilbøjlighed findes en bestemt grad af rentefølsomhed, der minimaliserer ændringer i valutastillingerne. Denne vil være større ved større importtilbøjlighed. Dette gælder, så længe de styrende målsætninger er en bestemt rente eller vækst samt en given beskæftigelse. Hvis pengepolitikken derimod indrettes efter betalingsbalancen og ikke efter renten, vil kravene til valutabeholdning falde med stigende rentefølsomhed.

Herved rejses spørgsmålet, om myndighederne bør fremme eller hæmme kapitalmobiliteten, eller udtrykt på en anden måde, om pengepolitikken bør reserveres hensynet til betalingsbalancen, eller dette hensyn skal tilgodeses ved passende restriktioner på de internationale kapitalbevægelser — eventuelt kombineret med statslig lånoptagning i udlandet.

Hvis det ved faste valutakurser kan forudsættes, at saldoen på betalingsbalancens løbende poster bestemmes af indkomsten og ikke af nettostillingen på kapitalposterne, er ligevægt på den samlede betalingsbalance uden restriktioner på kapitalbevægelserne ensbetydende med, at renten skal fastsættes sådan, at den hertil svarende finansielle kapitalbevægelse netop modsvares af den ønskede beskæftigelse bestemte over- eller underskud på de løbende poster. Der er således ikke tale om at renten hidfører en effektiv fordeling af kapitalen mellem ind- og udland.

En sådan fastsættelse af renten kan meget vel medføre offentlige indtægter eller udgifter af en anden størrelsesorden og en anden rente end den, der af andre grunde måtte anses for optimal.¹⁰⁾ I så tilfælde vil det være ønskeligt at skaffe sig et ekstra virkemiddel ved at indføre restriktioner på kapitalbevægel-

serne. Men samtidig er det også klart, at man har flere målsætninger end den nævnte fulde beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen.

Hvis det på baggrund af Mundells resultater synes, som om problemet med samtidig opnåelse af fuld beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen ved faste valutakurser er løst, gælder dette selvfølgelig kun på et kort sigt. Et land med underskud på de løbende poster og en dertil svarende kapitalimport vil på lidt længere sigt opsamle en betydelig udenlandsk gæld. En sådan ændring i beholdningsstørrelserne vil sandsynligvis i sig selv trække i retning af ligevægt på de løbende poster. Imidlertid er udenrigsøkonomi stadig mest en teori om strømstørrelser, mens spørgsmålet om beholdningsligevægt og tilpasningen til en sådan endnu ikke rigtig er udviklet.¹¹⁾

På længere sigt er det således ikke tilstrækkeligt med en passende kombination af penge- og finanspolitik til finansiering af en uligevægt på de løbende poster. Der må finde en real tilpasning sted. Herved kan man sige delvis at være tilbage i den mere traditionelle problematik. Samtidig kan man så spørge, som det til tider sker i diskussioner om størrelsen af den internationale likviditet,¹²⁾ hvorvidt en tilpasning, der finder sted over en længere periode, er at foretrække for en hurtig gennemført tilpasning. Hvis der finder ændringer sted i retning af ligevægt som følge af en beholdningsuligevægt, vil dette formentlig tage betydelig tid og således være et argument til fordel for på kort sigt at anvende den ovenfor beskrevne kombination af penge- og finanspolitik.

Det kan også diskuteres, hvor relevant det er i en national økonomi at lade et enkelt virkemiddel styres af en enkelt målsætning. En sådan decentralisering vil i de fleste tilfælde ikke være nødvendig. Samtlige målsætninger kan samtidig søges opnået ved koordineret anvendelse af samtlige virkemidler. Dog vil ufuldkomment kendskab til, hvorledes økonomien virker, kunne begrunde en sådan «assignment». Det samme er tilfældet, hvor mange lande uden international koordination af deres virkemidler, søger at nå forskellige mål.

De senere års diskussion om det internationale valutasystem samt Canadas anvendelse, både i 1950'erne og på det sidste af variable valutakurser er i sig selv en tilstrækkelig begrundelse for at diskutere penge- og finanspolitikken anvendelse i sådanne omgivelser. Samtidig kan det belyse faktorer, som er afgørende for stabiliteten i valutakursdannelsen.

Anvendelse af variable valutakurser udelukker i princippet ikke, at myndighederne interverer på valutamarkedet; men for at be-

¹⁰⁾ se Harry G. Johnson, Theoretical Problems of the International Monetary System, *The Pakistan Development Review*, 1967, for et referat af disse synspunkter, der oprindeligt er fremført af Franco Modigliani.

¹¹⁾ se imidlertid Jürg Niehan, op.cit., 1968, for et sådant oplæg.

¹²⁾ Harry G. Johnson, op.cit. Cambridge 1961.

grænse diskussionen forudsætter vi, at det ikke er tilfældet. Det realistiske i denne forudsætning afhænger bl.a. af, om valutakursspekulationen er stabiliserende eller destabiliserende.

Udviklingen på betalingsbalancens løbende poster vil formentlig virke stabiliserende på kursen for det betragtede lands valuta, idet man i de fleste tilfælde kan forudsætte, at f.eks. en devaluering på lidt længere sigt vil forbedre disse poster — eller i tilfælde af variable valutakurser skabe en tendens til apreciering. Dette understøttes af, at de relevante elasticiteter almindeligvis bliver større jo længere tid der går efter en valutakursændring, men vil samtidig modvirkes af, at variable valutakurser giver mulighed for at føre en økonomisk politik, der sikrer fuld beskæftigelse uden hensyn til betalingsbalancen eller rettere valutakurserne. Den vægt, der lægges på hensynet til stabile priser, er her afgørende.

Robert A. Mundell¹³⁾ forudsætter, at betalingsbalancens kapitalposter alene styres af renten, mens Harry G. Johnson¹⁴⁾ forudsætter, at de styres både af rente og indkomst. Med variable valutakurser er begge forudsætninger noget dristige. For lange og direkte investeringer er de nok rimelige, men for korte investeringer må en mere realistisk analyse nok kompliceres med et valutaterminsmarked.

Accepteres en forudsætning om, at kapitalbevægelserne udelukkende styres af renten, vil en ringe rentefølsomhed for disse betyde, at den største virkning på valutaudbud og -efterspørgsel og dermed på kursdannelsen af en given ændring vil komme fra de løbende poster. Et sådant system vil derfor formentlig være stabilt.

I tilfælde af rentefølsomme kapitalbevægelser vil små renteændringer øjeblikkelig have en betydelig indflydelse på valutakursen. Hvis pengepolitikken styres af hensynet til den indenlandske pris- og indkomstudvikling, hvilket er en rimelig forudsætning, da valutakursen sørger for ligevægt på betalingsbalancen, og det samtidig er en af begrundelserne for at anvende variable valutakurser, vil renten i tilfælde af for stor indenlandsk efterspørgsel blive holdt på et forholdsvis højt niveau. Dette vil øjeblikkelig medføre en apreciering og på lidt længere sigt en aktivitetsbegrænsning, hvorefter rente og prisen på det betragtede lands valuta igen vil falde.

Da indkomsttilpasningen sker langsommere end valutakurstilpasningen, vil det forhold at en rentenedsættelse først finder sted, når overefterspørgslen er ved at forsvinde, kunne medføre svingninger i indkomsten og dermed

i renten. Valutakursen vil derfor også svinge omkring sin ligvægtsværdi.¹⁵⁾

Mens den økonomiske styring i et system med faste valutakurser således blev særlig simpel ved stor rentefølsomhed, vil et system med variable valutakurser og en tilsvarende rentefølsomhed medføre problemer for systemets stabilitet. Omvendt vil anvendelsen af variable valutakurser i et system uden kapitalbevægelser eller med ringe rentefølsomhed som nævnt forøge antallet af virkemidler.

Ved ringe rentefølsomhed for internationale kapitalbevægelser vil indkomstvirksomheden af en given penge- eller finanspolitik være større ved variable end ved faste valutakurser, idet f.eks. en given ekspansion vil virke med den almindelige multiplikator og samtidig forringe betalingsbalancen, hvilket medfører en depreciering og deraf følgende yderligere ekspansion.¹⁶⁾ Den større virkning er således forårsaget af en ændring i valutakursen og dermed i prisniveauet, hvilket almindeligvis ikke antages at finde sted ved underbeskæftigelse og faste valutakurser. Denne bevægelighed i prisniveauet ved variable valutakurser er ofte årsag til modstanden imod dette system. Man kan ved variable valutakurser som en af sine målsætninger også have en bestemt prisudvikling, men herved forøges både antallet af målsætninger og virkemidler med en, således at man får prisstabilitet, men ingen forøget handlefrihed.

Hvis de internationale kapitalbevægelseres rentefølsomhed er betydelig, vil pengepolitikken ved variable valutakurser få en helt afgørende indflydelse på indkomst og beskæftigelse. I det ekstreme tilfælde, hvor kapitalmobiliteten er så stor, at der ikke kan eksistere renteforskelle, vil en forøgelse af pengemængden føre til samme forholdsmæssige stigning i indkomsten, idet der ved den uændrede internationale rente vil være et konstant forhold mellem indkomst og pengemængde.

Dette vil være tilfældet, fordi den større pengemængde i første omgang fører til en lavere rente og deraf følgende kapitaleksport og depreciering. Indkomsten vil stige, og processen vil fortsætte, indtil transaktionsbehovet har tvunget renten tilbage til det oprindelige niveau. I den nye situation vil betalingsbalancen være i ligevægt ved et overskud på de løbende poster og en tilsvarende kapitaleksport.

Samtidig ses det, at indkomsten ikke kan ændres, uden at pengemængden ændres, således at finanspolitikken ingen indflydelse har på indkomst og beskæftigelse.

For eksempel vil en forøgelse af de offentlige udgifter i første omgang forøge indkomst

¹³⁾ Robert A. Mundell, op.cit., 1960. Her fra samme, op.cit. New York 1968.

¹⁴⁾ Harry G. Johnson i T. Bagioti (ed.), op.cit. Padova 1966.

¹⁵⁾ Robert A. Mundell, op.cit., 1960. Her fra samme, op.cit., New York 1968.

¹⁶⁾ Robert A. Mundell, Flexible Exchange Rates and Employment Policy, *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, 1961. Her fra samme op.cit., Chap. 17, New York 1968.

og rente, hvorfor der vil finde en kapitalimport sted. Samtidig vil underskuddet på de løpende poster blive forøget, men virkningen på valutakursen vil mere end opvejes af den kapitalimport, som følger af den store rentefølsomhed. Den heraf følgende appreciering og kontraktive indkomstvirkning vil fortsætte, indtil renten — og det vil med given pengemængde også sige indkomsten — er presset tilbage til udgangsniveauet. Da de samlede udgifter i samfundet er forøget med den oprindelige stigning i de offentlige udgifter, er underskuddet på de løbende poster af samme størrelsesorden.¹⁷⁾

Et keynesiansk ræsonnement fører således til kvantitetsteoretiske konklusioner, selv om virkninger på indkomsten i tilfælde af pengepolitik og mangel på virkninger i tilfælde af finanspolitik fremkommer gennem kapitalbevægelser og deraf følgende valutakursændringer. Dette skyldes den ekstreme forudsætning om konstant rente eller stor kapitalmobilitet og et lille land uden indflydelse på omgivelserne. Hvis forudsætningen modificeres, vil resultaterne blive tilsvarende modificerede. Det samme er under visse forudsætninger tilfældet, hvis efterspørgslen efter penge gøres til en funktion både af rente og valutakurs, f.eks. ved at man indfører et valutatermins-marked.

Som tidligere omtalt er det muligt, at kapitalbevægelserne foruden at være rentefølsomme reagerer på ændringer i indkomsten. I så tilfælde vil pengepolitikens effektivitet også blive reduceret, idet f.eks. den deprecie-

ring og deraf følgende indkomststigning, som en udvidelse af pengemængden fremkalder, vil tiltrække kapital og således trække i retning af appreciering og indkomstfald. Hvis der ikke er uendelig stor rentefølsomhed, vil en ekspansiv finanspolitik have den samme virkning hvorfor også finanspolitikens effektivitet reduceres.¹⁸⁾

Hvis man skal vælge mellem faste og variable valutakurser, må både systemernes stabilitet samt en bedømmelse af effektiviteten af de forskellige former for økonomisk politik indgå i overvejelserne.

Med faste valutakurser uden kapitalbevægelser er der vanskeligheder med samtidig at realisere to målsætninger. Hvis kapitalbevægelserne er rentefølsomme, skal finans- og pengepolitikken udelukkende styres af hensynet til beskæftigelse og valutastilling, hvorfor det muligvis vil være optimalt at indføre restriktioner på kapitalbevægelserne og derved skaffe sig ekstra handlefrihed.

Med variable valutakurser og rentefølsomme kapitalbevægelser kan den hurtigere tilpasning af valutakursen end af indkomsten fremkalde svingninger. Dette kan modvirkes ved passende restriktioner på kapitalbevægelserne. Imidlertid er det med variable valutakurser og rentefølsomme kapitalbevægelser renten, der bestemmer den reale transferering og dermed fordelingen af kapitalen på ind- og udland, således at heller ikke et system med variable valutakurser og restriktioner på kapitalbevægelserne kan siges at være helt optimalt.

¹⁷⁾ Robert A. Mundell, op.cit., 1963. Her fra samme, op.cit. Chap. 18. New York 1968.

¹⁸⁾ Harry G. Johnson i T. Bagioti (ed.), op.cit. Padova 1966.

Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen

Avdelingsingeniør II / Førstesekretær (systemarbeid - EDB)

Statskraftverkene, Rasjonaliseringskontoret, søker snarest en velkvalifisert EDB-medarbeider til systemarbeid, programmering og dokumentasjon i forbindelse med kraftanleggenes administrative EDB-rutiner. Arbeidet omfatter blant annet omlegging av et eksisterende programsystem fra Algol til Cobol.

Den som ansettes bør helst være sivilingeniør eller siviløkonom, og må ha erfaring i systemarbeid, programmering og dokumentasjon samt beherske programmeringsspråkene Algol og Cobol. Nærmere opplysninger ved henvendelse til Personalavdelingen i tlf. 46 98 00.

Lønnsklasse 17.

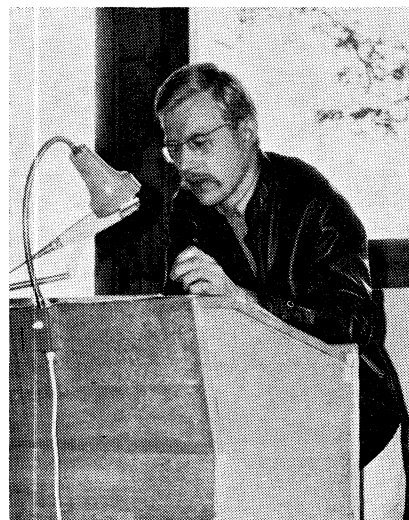
Søknader merket «Nr 163/70» innen 23. september til

NVE,
Personalavdelingen,
Oslo 3.

Makroøkonomiske modellers anvendbarhet ved konjunkturpolitisk planlegging

AV

CAND. OECON. OLAV BJERKHOLT
STATISTISK SENTRALBYRÅ, OSLO

Mange institusjoner i ulike land har i løpet av de seinere år tatt i bruk makroøkonomiske modeller som et hjelpemiddel i konjunkturpolitiske problemstillinger. Disse modeller er sterkt varierende i dimensjoner og utforming for øvrig og sikkert også med hensyn på hvilken nytteverdi en faktisk får ut av dem. Når jeg skal forsøke å si litt om anvendbarheten av makroøkonomiske modeller ved konjunkturpolitisk planlegging, er det i første rekke et forsøk på å trekke noen praktiske konklusjoner ut fra erfaringer i Norge gjennom flere år med bruk av en større makroøkonomisk modell i den kortsiktige økonomiske politikken.

Jeg skal ikke i særlig utstrekning gå inn på spørsmålet om hvor egnet den gjengse makroøkonomiske teori og dens begrepsapparat er for analyse og løsning av problemene i konjunkturpolitikken. Jeg skal heller ikke gå nevneverdig inn på teoretisk-økonomiske spørsmål omkring oppbyggingen og utformingen av en makroøkonomisk modell, men i alt vesentlig legge hovedvekten på mer praktiske problemstillinger. Jeg skal si litt om modellens miljø og hvilke forutsetninger som må være tilstede for at modellen skal kunne nyttiggjøres i konjunkturpolitisk sammenheng, ut fra erfaringer i Norge.¹⁾

Dette lyder kanskje ikke særlig interessant fra en teoretisk-økonomisk synsvinkel, men jeg tror det er en problemstilling som bør interessere de som arbeider med innføring og bruk av analytiske metoder i økonomisk-politisk sammenheng.

Jeg har ved mange anledninger kunnet konstatere at det omkring operasjonelle økono-

miske modeller — og da tenker jeg særlig på den norske som jeg kjenner best — kan oppstå rent mytiske, i hvert fall feilaktige, oppfatninger om disse modellenes virksomhet og mulighet for å gi svar på økonomiske problemstillinger. Istedenfor å være universalverktøy eller orakler har de fleste slike større modeller hatt atskillig mer begrenset nytteverdi. Svært få av dem har egentlig fått noen stor betydning i en sentral planleggingssammenheng. Enkelte av disse modellene har antakelig hatt atskillig større verdi som demonstrasjonsobjekter enn som verktøy i planleggingsprosessen. Slike overdrevne oppfatninger om modellers brukbarhet kan ha ulike årsaker, og i en del tilfeller kan de nok føres tilbake til de som står modellen nærmest, enten som modellbyggere eller som brukere av modellen. Det kan skyldes velmente forsøk på å reklamere for et produkt, det kan også ha mer dubiose årsaker, forsøk på å underbygge eller legitimere en politikk eller økonomisk-politiske tiltak ved å henvise til modellens resultater.

Etter det synspunktet jeg anlegger, kan en ikke si så mye om nytten av et modellverktøy ved å studere det isolert fra den administrative sammenhengen det er en del av. Det er modellen i bruk som avgjør dens nytteverdi. Om det ikke lykkes å føye modellen inn i en integrert administrativ sammenheng, kan resultatet bli at modellen fungerer i et økonomisk-politisk vakuum uten virkninger for den administrative prosessen.

Organer og institusjoner som stiller med konjunkturpolitikk og konjunkturovervåking arbeider med ulik målsetting. En kan grovt skille mellom fire aspirasjonsnivåer for målsetting.

1. Skaffe til veie informasjon om den økonomiske situasjon
2. Lage prognoser for den nærmeste utvikling framover

¹⁾ En overbevisende framstilling av en liknende problemstilling ut fra ganske andre erfaringer er gitt av J. Kornai i del II av J. Kornai: «Multi-level programming — a first report on the model and the experimental computations» publisert i *European Economic Review*, Vol. I, No. I, 1969.

3. Foreslå og anslå virkninger av ulike økonomisk-politiske tiltak av konjunkturpolitisk art.
4. Finne de best egnede tiltak å sette i verk i en gitt situasjon.

På alle disse nivåer kan teknikken formaliseres og operasjonelle modeller kan være til nytte, men det vil være ulike modeller for ulike formål, og bare for de to sistnevnte målsettingene vil en kunne ta i bruk planleggingsmodeller.

I Norge fins det praktisk talt ikke uavhengige institusjoner utenfor statsadministrasjonen som sysler med konjunkturpolitikk og konjunkturovervåking. Den økonomiske politikken utøves gjennom Finansdepartementet, og helt sentralt i dette arbeidet står oppstillingen og gjennomføringen av det årlige nasjonalbudsjettet. Arbeidet med årlige nasjonalbudsjett har pågått i hele etterkrigsperioden og har i mange år hatt et sterkt rutinemessig preg. Det har kontinuerlig pågått forbedringer i budsjetteknikken, og nasjonalbudsjettet har gjennom utstrakt koordinering mellom ulike organ kommet til å stå stadig mer sentralt i den kortsiktige økonomiske politikken. Siden omkring 1960 har bruk av en operasjonell makroøkonomisk modell gått inn som et ledd i nasjonalbudsjettarbeidet.²⁾

Den administrative prosessen som leder fram til oppstillingen av nasjonalbudsjettet skal jeg i det følgende omtale som *den administrative planleggingsmodellen*. I detaljer er denne prosessen ganske omfattende og kan vel heller ikke klart avgrenses fra annen virksomhet. Deler av prosessen er eller kan bli *formalisert*, dvs. utført etter faste og entydige regler, f.eks. beregningsarbeid. Formaliserte deler av prosessen kan igjen *operasjonaliseres*, dvs. programmeres og utføres av en regnemaskin. Det er nokså vanskelig å forestille seg at hele eller det meste av den administrative modellen skulle kunne operasjonaliseres. Det er derimot ikke urealistisk at den administrative modellen kan gjøre utstrakt bruk av operasjonelle metoder, i første rekke i form av makroøkonomisk modellverktøy. Det er på dette området det er innvunnet en del av erfaring i Norge og som jeg skal si litt om i det følgende. Jeg skal først introdusere noen modellteoretiske begreper før jeg gjør nærmere rede for den makroøkonomiske modellen som anvendes i nasjonalbudsjettarbeidet, og dens omgivelser.

I teorien for makroøkonomiske planleggingsmodeller som hovedsakelig går tilbake til grunnleggende arbeider av Ragnar Frisch og Jan Tinbergen, inngår det et generelt skjema for strukturen i en slik modell.³⁾ Kort sammenfattet består dette skjema av fem hoved-

elementer. For det første skal modellen inneholde et sett av *målvariable* og en preferensstruktur eller preferensfunksjon som forbinde disse. For det andre skal det i modellen inngå et sett av *instrumentvariable* eller handlingsparametre som er kvantifiserte uttrykk for de økonomisk-politiske virkemidler som står til rådighet. For det tredje inngår et sett av *datavariabel* eller datumparametre som representerer de autonome forhold i den økonomiske virkelighet man skal studere, dvs. variable som ikke skal forklares eller beregnes i modellen, men forutsettes gitt utenfor modellen. For det fjerde inngår det i modellen foruten variable også *relasjoner* som ivaretar alle sammenhenger mellom de variable, dvs. alle definitoriske, tekniske, atferdsmessige og institusjonelle sammenhenger mellom målvariable, instrumentvariable, datavariabel og andre variable (irrelevante variable). For det femte inngår det i dette skjemaet *bibetingelser* eller skranker på de ulike variable.

Dette generelle Frisch—Tinbergen skjemaet utgjør først og fremst en begrepsmessig ramme omkring makroøkonomiske modeller til bruk for planleggingsformål. Ingen eksisterende modell ligger særlig nær opp til denne idealtypiske beskrivelsen. En modell som oppfylte alle kravene i dette skjemaet, ville være en automat som ga alle svarene uten noe egentlig planleggingsarbeid utenfor modellen. En slik idealtypisk modell for et område så omfattende og komplisert som konjunkturpolitikk i sin alminnelighet lar seg ikke konstruere. Men et slikt idealtypisk skjema er likevel et fruktbart utgangspunkt fordi de elementer eller funksjoner som inngår i dette skjemaet må på en eller annen måte finnes igjen i den administrative planleggingsmodellen. Vi kan derfor se på skjemaet ikke som oppskriften på en idealmode, men som en formalisering av strukturen i hele planleggingsproblemet. Innenfor denne rammen kan operasjonelle modeller omfatte deler av elementene i det generelle skjemaet. En slik operasjonell modell som har til formål å utføre en del av en større prosess, må vi derfor ikke studere isolert ved å stille den opp mot det generelle Frisch—Tinbergen skjemaet, men ved å studere den innenfor den større administrative modellen den er en del av.

Det er flere grunner til at operasjonelle modeller ikke kommer særlig nær opp til det generelle skjemaet. Det vil melde seg alvorlige vanskeligheter av logisk, økonometrisk art for å tilfredsstille de krav som der er stilt, ved konstruksjon av en makroøkonomisk planleggingsmodell for konjunkturpolitikken.

En preferensstruktur er på sett og vis noe

²⁾ Om bruken av modellen i nasjonalbudsjettarbeidet se Per Sevaldson: MODIS II A Macro-Economic Model for Short-Term Analysis and Planning. Artikler fra Statistisk Sentralbyrå, nr. 23, 1968.

³⁾ Se f.eks. Jan Tinbergen: On the Theory of Economic Policy. 1952, Ragnar Frisch: From national accounts to macroeconomic decision-models. Income and Wealth, Series IV, 1955.

fundamentalt som skiller planleggingsmodeller fra andre modeller for den økonomiske virkelighet. Likevel er det i de aller færreste modeller som anvendes i planleggingssammenheng, at det inngår en formalisert preferensestruktur i en eller annen form. Der dette har vært forsøkt, f.eks. av Theil, har det oftest vært enten som et rent numerisk eksperiment eller nokså approximativt og tentativt.⁴⁾

Problemene omkring oppstilling av preferensefunksjoner er av flere slag. De teoretiske og praktiske problemer omkring utledning eller estimering av preferensestrukturen er meget kompliserte, men visse forsøk er gjort, blant annet av Frisch, på å bestemme et konsistent sett av preferenser ved hjelp av en intervjumetode.⁵⁾ Innføring av en preferensefunksjon vil oftest lede til en betydelig mer komplisert løsningsteknikk.

Mer grunnleggende problemer skyldes at det kan reises tvil om det eksisterer noen underliggende preferensestruktur hos det eller de utøvende organ. Enten en lar dette organ være parlament, regjering, finansdepartement eller underkomite, er det lett å tenke seg at det hersker motstridende oppfatninger som ikke lar seg forene i en formalisert preferensefunksjon i en egentlig forstand. Det måtte i tilfelle være en funksjon som også inneholdt resultatet av en kjøpslång mellom de ulike parter. Det er også nokså utenkelig, tror jeg, at et Finansdepartement eller liknende organ ville overlate til den operasjonelle modellen så mye ansvar for konjunkturpolitikken at en preferensefunksjon skulle kunne bli en formalisert del av en konjunkturmodell. Mangelen på en formalisert prefersestruktur kan imidlertid overkommes. En framgangsmåte er — istedenfor å veie de målvariable mot hverandre i en matematisk funksjonssammenheng — å gjøre hver enkelt av dem til gjenstand for målfastsetting eller «target setting», dvs. at en fastsetter verdier for de ulike målvariable og lar modellen bestemme hvilke virkemidler en må sette inn for å oppnå den gitte målsetting, dvs. bestemme verdier for de instrumentvariable.

I dette amputerte modellskjema uten innbygd preferensestruktur setter en altså inn verdier for instrumentvariable. Modeller etter dette skjemaet kalles således ofte for *mål-middelmodeller*. Entydig løsbarehet av en mål-middelmodell innebærer imidlertid bestemte forutsetninger om antallet av målvariable og instrumentvariable.

En enda mindre pretensjøs modelltype er en modell der en setter inn kombinasjoner av verdier for de ulike instrumentvariable og får regnet ut verdier for de målvariable. En

slik modell kan f.eks. brukes til å beregne de marginale virkninger av ulike instrumentvariable med hensyn på de ulike målvariable. Både en slik «*virkningsmodell*» (som den norske modellen) og en mål-middelmodell er brukbare i planleggingssammenheng til å klargjøre sammenhengen mellom mål og midler, men selve avveiningen må foretas utenfor modellen.

Jeg ser altså flere grunner til at en formalisering av en preferensestruktur ikke vil lykkes i en modell til bruk i konjunkturpolitikken. Det kan muligens ha mer for seg i langtidsmodeller. Når det gjelder de andre elementene i skjemaet ovenfor, så er det viktigere at de er godt representert i konjunkturmodeller enn i f.eks. langtidsmodeller. Det er viktig at instrumentvariable svarer til virkelige virkemidler. Modellen må likeledes bringe fram målvariable som er de en er interessert i i konjunkturpolitikken. Datavariablene må være valgt slik at det kan lages uavhengige prognoser for disse uten for store vanskeligheter.

Jeg skal gå over til å redegjøre litt for den norske modellen som går under navn av MODIS III. Jeg kommer ikke til å gå i særlig detalj om den interne oppbygningen av modellen, løsningsteknikk o.l. Det er først og fremst modellens funksjon innenfor rammen av den administrative modellen jeg vil forsøke å belyse.

Det har eksistert tre MODIS-modeller, benevnt som MODIS I, II og III. Disse er snarere å betrakte som utviklingstrinn eller ulike versjoner av den samme generelle modellstruktur. I det rent formelle relasjonsinnholdet er de tre versjonene svært like. MODIS I var noe mindre disaggregert og forøvrig atskillig enklere i utformingen enn de to neste. Den første versjonen, MODIS I, ble konstruert omkring 1960 og var i virksomhet inntil 1965, da MODIS II var operasjonell. MODIS III som fortsatt er i drift, har vært operasjonell siden 1967. Nå er MODIS IV under arbeid. Den vil skille seg fra den nåværende modellen på mange punkter og vil antakelig være operasjonell i 1971. Modellene er utviklet innen Statistisk Sentralbyrå i meget nært samarbeid med Finansdepartementet og til dels også med Sosialøkonomisk Institutt ved Universitetet i Oslo⁶⁾

Finansdepartementet har, foruten Byrået selv, vært praktisk talt den eneste bruker av modellen og har derfor hatt relativ stor innflytelse på den konkrete utforming av mange av modellens detaljer. Når jeg i det følgende bare refererer til «modellen», mener jeg altså den operasjonelle modellen MODIS III:

Den sentrale del av modellen er en vanlig input—outputmodell med faste koeffisienter

⁴⁾ Henri Theil: *Economic Forecasts and Policy*. 1961.

⁵⁾ Ragnar Frisch: Numerical determination of a quadratic preference function for use in macroeconomic programming. *Studies in honour of Gustavo del Vecchio*, 1961.

⁶⁾ For en mer detaljert gjennomgåelse vises til: Per Sevaldson: op.cit.

Olav Bjerkholt: A precise description of the system of equations in the economic model MODIS III. Artikler fra Statistisk Sentralbyrå, nr. 24, 1968.

eller kryssløpsmodell. Antall produksjonssektorer i modellen er 142. Produksjonsmengder bestemmes på vanlig måte fra etterspørsels-siden. Etterspørselen etter privat konsum bestemmes endogent i modellen gjennom en konsumfunksjon. De øvrige etterspørselskomponenter forutsettes gitt ved eksogene anslag. Modellen er svært disaggregert, ikke bare i antall produksjonssektorer, men også for de øvrige variable. Privat konsum er f.eks. fordelt på 47 poster og de øvrige etterspørselskomponenter, eksport, offentlig konsum og bruttoinvestering i fast kapital, er fordelt på i alt 247 poster.

Modellen inneholder en submodell for priser. Denne løses separat og før løsningen av den sentrale del av modellen. I prismodellen utføres en simultan kostnadskalkyle for de 142 produksjonssektorene. I prismodellen forutsettes følgende størrelser gitt ved eksogene anslag: import- og eksportpriser, priser på produkter fra sektorer som konkurrerer med import på hjemmemarkedet og produktpriser i sektorer der det offentlige har stor innflytelse. De siste omfatter f.eks. produkter fra jordbruk og fiske og pris på boliger og elektrisitetsforsyning. I modellen bestemmes prisene for produkter fra de øvrige sektorene, disse kalles oftest konkurranseskjermte sektorer og priser for sluttleveringer beregnes ved hjelp av sektorprisene. På inputsiden gjøres eksogene forutsetninger om lønnskostnader, indirekte skatter og subsidier og dessuten for profitttrater i de konkurranseskjermte sektorene. For de øvrige sektorene vil profitttratene bli bestemt i modellen.

Resultatene fra prismodellene benyttes i løsningen av resten av modellen. Disponibel lønnsinntekt og profitt bestemmes ved hjelp av lønns- og profitttrater, produksjonsnivå i de ulike sektorene, eksogent gitte produktivitetsindekser og skattesatser. Det private konsum fordelt på 47 poster bestemmes som funksjon av deflatert disponibel inntekt og relative priser. Sammen med eksogene anslag for de øvrige sluttleveringsposter vil konsumrelasjonene og input-output koeffisientene bestemme produksjonsnivået i de ulike sektorene.

Importen som også er sterkt oppdelt etter vareslag bestemmes i alt vesentlig som komplementær import ved hjelp av faste koeffisienter når produksjonsnivåene er gitte. Syseselsetting i de enkelte sektorene bestemmes ved hjelp av eksogene produktivitetsindekser, arbeidsinnsatskoeffisienter i basisåret og beregnede produksjonsnivåer.

Modellen inneholder ikke kapasitetsgrenser eller andre beskrankninger på de variable i modellen. Modellens resultater beregnes i stor detalj og de fleste resultatvariable beregnes i faste og i løpende priser. De variable i modellen er spesifisert som endringer — absolutte eller relative — og forutsetter således et underliggende regnskap for et basisår for at

absolutte tall skal kunne beregnes. Et aspekt ved modellen er at den utgjør et regnskapssystem som bl.a. omfatter produksjonskonti for 142 produksjonssektorer.

Modellen kan karakteriseres som svært disaggregert og detaljert i spesifiseringen av variable, men samtidig svært enkel og til dels ufullstendig i relasjonsinnhold. Ufullstendig i den forstand at det i modellen forutsettes eksogent gitt verdier for en rekke variable som bestemmes i modellen. Dette er av stor betydning for tolkningen og bruken av modellens resultater. Jeg skal komme tilbake til dette, men la meg føye til noe om modellens totale dimensjoner og operasjonalitet.

Bruk av modellen forutsetter input av ca. 1400 eksogene variable. Output består med stort og smått av flere tusen variable. Dette betyr selvsagt at modellen stiller relativt store krav til modellbrukerens innsats. I den nåværende programmerte versjon av modellen kan det simultant beregnes inntil 20 alternative løsninger. Modellen oppbevares i meget operasjonell stand. Selve maskintiden for å beregne løsninger på modellen kan være av betydning for bruksverdien av modellen. Med full bruk av alternativer var beregningstiden i 1965 i ren maskintid ca. 8 timer på en stor regnemaskin. I dag er nødvendig maskintid redusert gjennom bedre programmering og mer effektive teknisk utstyr til ca. 10 minutter.

Som jeg tidligere har argumentert, tror jeg at en makro-økonomisk modell til bruk i konjunkturpolitikken ikke kan tenkes å eksistere som en «black box» eller som et orakel isolert fra omverdenen. Tvert om tror jeg den ikke kan være til særlig nytte uten innenfor rammen av et større miljø. Dette miljø kan være ulikt sammensatt, men jeg tror en burde finne følgende elementer i det. For det første må modellen ha en basis i et *statistisk måle- og referansesystem*. Modellens viktigere variable må ha en klar empirisk forankring slik at input og output til modellen har en klar tilknytning til empirisk statistikk. Hvis dette ikke er tilfellet, vil input i modellen lett bli redusert til skjønnsmessig gjetning og modellens resultater får ikke en klar og entydig tolkning utenfor modellen. MODIS-modellen har en meget nær tilknytning til det årlige norske nasjonalregnskap. Det aller meste av modellens koeffisienter estimeres hvert år ut fra et nytt nasjonalregnskap. Denne prosessen er programmert og utgjør faktisk en helt integrert del av modellen. Dette har bare vært mulig fordi det norske nasjonalregnskapet er av en sjelden høy standard både i operasjonalitet og i detaljrikdom. Modellens output er tilsvarende direkte sammenliknbar med nasjonalregnskapets tall. For det andre må modellen ha nær tilknytning til eller være utviklet innenfor et *økonomisk-teoretisk miljø*. Spesielt ved tolkningen av modellens resultater vil det for en modell

som er mindre fullkommen, være nødvendig å ha de økonomisk-teoretiske forutsetninger i modellen i klar erindring. For det tredje må forbindelsen til det eller de utøvende økonomisk-politiske organer være så nær at modellens variable kan gå sentralt inn i formuleringen av økonomisk-politiske målsettinger. Likeledes må modellens instrumentvariable ha en mest mulig operasjonell forbindelse med de økonomiske politiske virkemidler. Og endelig for det fjerde må det tekniske utstyr og opplegget for dataprosessering og beregninger være av en slik art at det kan prosessere modellens input og output og bestemme modellens løsning tilstrekkelig raskt og tilstrekkelig billig til at modellen overhodet kan bli noe mer enn et demonstrasjonsobjekt.

MODIS scorer best på den første og den siste av disse forutsetningene, altså den statistiske tilknytningen og operasjonaliteten. Den er atskillig svakere når det gjelder det økonomisk-teoretiske innholdet, og det er også mye ugjørt i sammenhengen mellom modellens variable og økonomisk-politiske målsettinger og virkemidler.

Disse miljøforutsetningene må være til stede om modellen skal kunne spille noen aktiv rolle, men til en viss grad kan det være substitusjonsforhold mellom dem, og modeller kan fungere innenfor miljøer med ulik sammensetning av disse miljøfaktorene. De faktorer jeg har nevnt her, er dessuten av vesentlig større betydning for en modell som skal anvendes for konjunkturpolitiske formål enn f.eks. i den mer langsiktige planlegging.

Stilt opp mot det generelle Frisch—Tinbergen skjemaet oppfyller ikke MODIS de krav som der er stilt, i særlig utstrekning. Modellen inneholder ikke noe om preferanser eller målsettingsfunksjon, heller ikke inneholder modellen skranker som begrenser variasjonsområdet for de variable. Modellens relasjoner utgjør bare en del av de sammenhenger som antas å gjelde mellom de variable. Øvrige sammenhenger er ikke formalisert innenfor den administrative modellen. For å determinere modellen har det derfor vært nødvendig å forutsette eksogent gitt atskillig flere variable enn det som utgjør instrumentvariable og datavariabel i egentlig forstand. Produktivitetsindekser og private bruttoinvesteringer er eksempler på variable som er eksogene i modellen rent teknisk sett, mens de ikke forutsettes å være upåvirket av modellens resultater. Dette kan delvis tas vare på ved en *iterativ* bruk av modellen. Et sett av eksogene anslag settes inn i modellen som beregner resultater. Disse vurderes sammen med de preliminnære eksogene anslag og annen informasjon. De eksogene anslag for private bruttoinvesteringer vurderes f.eks. mot modellens resultater for produksjonsendring, kapitalslit og profitt. Eventuelt trekkes også inn annen informasjon, f.eks. om kredittilgang. Slike

vurderinger utenfor modellen kan være formaliserte, i alminnelighet vil de ikke være det i særlig utstrekning. Modellen tar således vare på alle økosirkiske eller definitoriske sammenhenger, f.eks. tilgang er lik etterspørsel i hver enkelt produksjonssektor, mens den økonomiske konsistens i resultatene til dels må ivaretas utenfor modellen. Oppdages slike inkonsekvenser, kan de eksogene anslag revurderes, og modellen brukes på nytt.

Det er teoretiske problemer forbundet med en slik iterativ bruk av modellverktøyet som jeg ikke skal gå inn på her. Vi har vært mest opptatt av å løse de praktiske problemer forbundet med en slik iterativ bruk av modellen. En slik iterasjonsprosess mellom modellen og modellbrukerens vurderinger forutsetter for det første at det tekniske apparatet er effektivt nok til at en kan avvikle prosessen innenfor nokså stramme tidsrammer. Der nest at oppgavegiveren som gjetter på eksogene anslag har god nok oversikt såvel over det økonomiske helhetsbilde som over modellens innhold til at førsterundegjetningene er gode anslag.

I det administrative apparat som er bygd opp omkring den administrative modellen, innhentes input til modellen fra et vidt forgrenet apparat som omfatter en rekke organer utenfor Finansdepartementet, som koordinerer denne prosessen og gir den endelige input til modellen. Når resultater foreligger, distribueres disse ut gjennom det samme apparat og prosessen gjentas. Uten et sterkt koordinerende ledd mellom modellen og de vidt forskjellige oppgavegivere, ville dette neppe kunne fungere.

I diskusjonen omkring modellarbeidet i Norge har et par spørsmålsstillinger til stadighet gått igjen. Spørsmålet reises om hvor fornuftig det er å arbeide med en såpass disaggregert og detaljspesifisert modell framfor en aggregert modell med mer omfattende relasjonsinnhold. Når vi har blitt stående ved en sterkt disaggregert, men enkel modell, har det flere ulike årsaker. Når jeg i det følgende argumenterer for det opplegg som er valgt, yter jeg kanskje ikke full rettferdighet til de som hevder et annet syn.

De statistiske og rent tekniske forhold ligger i og for seg svært godt til rette for en sterkt disaggregert modell, idet nasjonalregnskapet og det system som er utviklet i tilknytning til det, er basert på en detaljert føring av intersektorale leveranser. Modellen er som nevnt, meget nær knyttet til nasjonalregnskapet og det medfører praktisk talt ingen merkostnader til estimering eller utarbeiding av primærdata å holde modellen på et så disaggregert nivå. Heller ikke de beregningsmessige kostnader er særlig følsomme for aggregeringsnivået.

Et argument av noe mindre teknisk karakter er hensynet til stabiliteten i kryssløpskoeffisientene. Undersøkelsen som er foretatt

på historisk materiale for perioden 1949—1960, synes å gi klare indikasjoner om at kryssløpsberegninger av produksjonsnivå ut fra gitte sluttleveringer blir mer usikre ved økt aggregering. Men heller ikke dette kan være noe særlig avgjørende argument for sterk disaggregering. Dette må først og fremst begrunnes ut fra de problemstillinger som er aktuelle i konjunkturpolitikken og de analysemetoder en ønsker å anvende. Til dels må spørsmålet også ses i sammenheng med modellens funksjon innenfor den administrative modellen.

En enkel og aggregert makroøkonomisk modell kunne antakelig gi et like godt bilde av den økonomiske totalsituasjon som MODIS, og dette ville selvsagt bety et billigere apparat og enklere håndtering enn det nåværende opplegg. Men en slik modell ville selvsagt ikke kunne gi detaljerte resultater for de enkelte sektorene. Dette er imidlertid av betydning for det analyseopplegget som følges for konjunkturpolitikken.

Hovedproblemer i de seinere årene har vært et vedvarende press på ressursene og den svært åpne økonomien med den avhengigheten av utlandet som følger av det. I det konjunkturpolitiske opplegget inngår det en forholdsvis detaljert sektoranalyse, og MODIS er i første rekke et hjelpemiddel for å knytte sektoranalyser sammen. Primærnæringene, jordbruk, skogbruk og fiske og også bergverk og elektrisitetsforsyning er av betydelig størrelse i Norge, og det er i første rekke disse som underkastes separate sektoranalyser. Innenfor industrien foregår sterk spesialisering som trekker med seg sterk øking både i eksport og import av produkter fra samme sektor. Graden av konkurranseutsatthet varierer mellom sektorene, og det er stor interesse for å studere relative priser og kostnader for de ulike sektorene i industrien og for tilsvarende produkter fra utlandet. For å oppnå balanse i økonomien uten for store utslag sektorene imellom, har en derfor funnet det nødvendig å følge de enkelte sektorene atskillig mer detaljert enn det kunne gjøres i en mer aggregert modell.

En annen side ved disaggregering i modellen henger sammen med tilbakevirkningen fra den operasjonelle modellen til den administrative modellen som omslutter den. Modellens stilling innenfor denne sammenheng har gradvis blitt styrket og i stadig sterkere grad virker modellen som et integrerende element i planleggingsprosessen. Modellen har utøvd en viss disiplin gjennom dens krav om kvantifisering av forutsetninger og begrepsmessig avklaring av innholdet i de variable en opererer med. Modellen danner også et viktig bindeledd med det underliggende nasjonalregnskapssystem. Disaggregeringen er også av betydning her. Modellen krever f.eks. eksogene verdier for endring i mer enn

20 indirekte skatter. For de fleste resultatene fra modellen ville det neppe vært av særlig betydning om disse hadde blitt slått sammen til 2—3 ulike variable. Ved å kreve en detaljert input er det mulig å bringe modellen i kontakt med mer fjernliggende oppgavegivere med mer spesialkunnskap om de enkelte variable. «Skjønsmessige» anslag for mer aggregert input-variable kan være det enkleste for en modell som bare skal gi et totalbilde, men en er sterkt utsatt for å miste forbindelsen mellom de aggregerte anslag og de underliggende detaljforutsetninger. Denne tilbakevirkningen fra modellen til det administrative apparat tror jeg har vært av overordentlig stor betydning for videreføring av bruken av makro-økonomiske modeller.

Relasjonene i MODIS-modellen er uhyre enkle, og de går ikke langt utover det rent definitoriske. Dette kan ha vært en fordel ved innpassing av modellen i den administrative sammenheng. Spørsmålet om utbygging av modellen er ofte blitt brakt opp, og det har mange ganger vært konkludert med at forbedringer i modellen har liten nytte sammenlignet med forbedring i de administrative rutinene. Dette tror jeg har vært et riktig syn, og det er sikkert fortsatt riktig. Utbyggingen av modellen i nye relasjoner vil imidlertid skje. Etter det nåværende opplegg for MODIS IV vil den ikke skille seg fra forgjengeren på noen dyptgripende måte. Det vil bli forbedringer på en rekke punkter særlig i sysselsettings- og importrelasjoner. Også i selve grunnstrukturen i modellen vil det bli endringer. Men disse endringene må ikke være mer omfattende enn at modellen kan tre inn i den administrative modellen uten for store tilpassingsproblemer.

Det mest bekymringsfulle ved dette norske opplegget er at det er så ensidig orientert. Det drives svært lite arbeid med makroøkonomiske modeller utenom MODIS-prosjektet. Det er også en ulempe ved store disaggregerte modeller at utvikling og drift av dem er meget ressurskrevende. Jeg har likevel her villet argumentere for at dette har vært et fornuftig valg i Norge. Jeg er ikke like sikker på hvor godt det ligger til rette for andre land. Jeg vil også understreke at tilpassingsprosessen mellom det administrative apparat, og den operasjonelle modellen har vært temmelig tidkrevende og til dels også krevd stor innsats i arbeid med detaljene i modellen. Til slutt vil jeg også si at de problemene jeg har snakket om her i dag, ikke var forutsatt under utarbeiding av de operasjonelle modellene. En forestilte seg nok en mer opphøyet modell som gav mer fullstendige svar enn det som faktisk viste seg å være tilfellet. Av den grunn la en heller ikke forholdene godt nok til rette for det samspill mellom administrative organer og modellen som først seinere kom i stand.

Ekonomiska rådets modell för den ekonomiska utvecklingen i Finland åren 1969-1973

AV

POL. LIC. EERO TUOMAINEN OG KAUPPO MANNERMAA
EKONOMISKA PLANERINGSCENTRALEN, HELSINGFORS

1. Bakgrunden

Den medellånga ekonomiska planeringen i Finland inleddes ungefär i sin nuvarande form i slutet av 1962. Arbetet utfördes i ekonomiska rådet, som till sin hjälp hade en forskningssektion, främst bestående av ekonometriker. I slutet av 1964 publicerades ekonomiska rådets betänkande, som omfattade en utredning av samhällsekonomin utvecklingsbetingelser fram till 1967 och rekommendationer i syfte att åstadkomma en accelererad tillväxt. Utsikterna granskades kvantitativt i form av två alternativa prognoser. Alternativen anknöt endast bristfälligt till utnyttjandet av den offentliga sektorns viktigaste instrument. Avsikten var också närmast att visa vilka möjligheter det finns, att påverka tillväxten genom mot produktionsfaktorerna riktade åtgärder.

Andra etappen i den medellånga planeringen var det förberedande arbetet för «devalveringsbetänkandet» 1967. Tyngdpunkten i utredningen hade härvid förskjutits mot samhällsekonomin jämviktsproblem. Det var närmast frågan om skattningar av finanspolitikens verkningar på efterfrågan. Utgångspunkten gav en möjlighet att utföra sådana alternativa beräkningar, i vilka sambanden (i synnerligen begränsad teknisk mening) mellan medel och mål var noggrant specificerade.

Som tredje etapp kan betraktas den utvecklingskalkyl, som utgavs 1969 och löper fram till 1973. Huvudvikten läggs också här vid regleringen av efterfrågan. Utom finanspolitiken beaktas även inkomstpolitiken explicit, vilket gör utredningen avsevärt mer realistisk. Detta kunde ske sedan grundläggande inkomstpolitiska studier utförts inom ekonomiska rådet och sedan den modell som ligger till grund för beräkningarna väsentligt utvidgats.

Den prognos för 1969—1973 som har utarbetats vid ekonomiska rådets sekretariat är

en totalekonomisk ramutredning av alternativa riktlinjer för de närmaste årens ekonomiska politik. Prognosen har gjorts upp för ekonomiska rådet. Det viktigaste syftet vid dess utarbetande har varit att beräkningarna skulle underlätta både statsrådets och olika intresseorganisationers möjligheter att ta ställning till de åtgärder som berör huvudlinjerna för den kommande ekonomiska politiken. Det är alltså inte frågan om ett planeringsarbete som gäller enbart den offentliga sektorns åtgärder.

Detta framgick redan vid förberedelserna för utredningen. I arbetet deltog utom sekretariatet även flere av näringslivets organisationer, myndigheter och enskilda forskare. Den mest omfattande specialutredningen var den input—outputundersökning för 1965 och den härpå baserade uppskattningen av näringslivets input—outputstruktur år 1968 som utfördes vid Statistiska centralbyrån. Forskare vid Statistiska centralbyrån, finansministeriet och Finlands Bank utarbetade flere specialutredningar. De behandlade bl.a. investerings- och konsumtionsbeteendet, den offentligaushållningen, sparandet och finansieringsmarknaden samt den beräknade utvecklingen av arbetskraftsutbudet. De arbetsdrygaste utredningarna, för vilka uppgifter insamlades av näringslivet, gällde industrins, handelns, samt bank- och försäkringsverksamhetens planer och framtidsutsikter.

Ekonomiska rådet ansåg det vara viktigt, att de myndigheter, organisationer och institut som var representerade i rådet redan i förberedelseskedet skulle kunna ta del av kalkylens beräkningsmetoder. Deltagandet i detta arbete genomfördes så, att inom ekonomiska rådet grundades flera sektioner, som vid sina möten behandlade metodfrågor och de antaganden man utgick ifrån. Sådana sektioner var forskningsgruppen för inkomstpolitiken,

realinvesteringssektionen, sektionen för investeringarnas finansiering och utrikeshandelssektionen. Också inom den sektion som behandlade arbetskraftspolitiken utreddes metodfrågor i samband med prognosarbetet. Sektionerna har sammanlagt haft ungefär 60 medlemmar representerande olika intressegrupper och forskningsinstitut.

Såväl ekonomiska rådets sekretariat som de olika sektionernas egna sekreterare verkställde talrika specialundersökningar för sektionerna. Inom sektionerna hörde man också ett stort antal experter, dessutom gjorde utomstående en rad undersökningar. De viktigaste utredningarna som behandlades av sektionerna var de s.k. övningsarbetena för utvecklingskalkylen. I behandlingens slutskede gjorde sektionerna upp rapporter till ekonomiska rådet om de grundläggande antagandena i övningsarbetena och deras viktigaste resultat. Sektionernas rapporter behandlades vid ekonomiska rådets möten.

2. Beräkningarnas syfte

Den tanke som ligger bakom presentationen av alternativ för politiken är, att samhällsekonomin struktur och tillväxtpotentialer kan påverkas genom många olika beslut inom den offentliga sektorn, olika intresseorganisationer och företag. Beslutsfattarna måste därför fortlöpande ges aktuella uppskattningar av i vilken riktning samhällsekonomin utveckling håller på att gå och hur utvecklingsriktningen vid behov kan ändras med de medel, som beslutsfattarna har till sitt förfogande. Särskild uppmärksamhet måste fästas vid utredningen av de totalekonomiska verkningarna av de ekonomisk-politiska lösningsalternativen, vilket ger en möjlighet att konsekvent följa med hur olika delmål och begränsningar kan anpassas till samhällspolitiken.

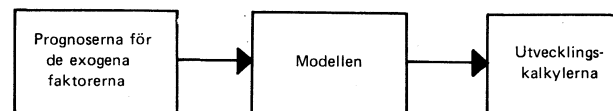
I den utredning som ekonomiska rådets sekretariat utarbetat, har man uppskattat möjligheterna att förverkliga vissa tänkbara ekonomisk-politiska handlingslinjer och kartlagt utrymmet för den ekonomiska politiken. Kalkylen baserar sig på en tämligen omfattande totalekonomisk ramutredning, särskilda prognoser för vissa delar av näringslivet samt på vissa alternativa, ehuru jämförelsesvis allmänna antaganden om den ekonomiska politiken. Den är ingen plan. Inte heller är det fråga om en prognos, som ju borde basera sig på en speciell ekonomisk politik, vilken antas bli förverkligad. Då det är fråga om ett utredningsarbete som tjänar beslutsfattande, har man utgått ifrån att det överhuvudtaget inte är skäl att göra upp en »prognos» för den ekonomiska politiken under 3—5 år. Det är därför ändamålsenligare att beskriva den möjliga utvecklingsriktningen inte med en enda prognos utan med hjälp av de alternativa resultat som villkorliga

prognoser ger. Att göra upp kalkyler som baserar sig på alternativa ekonomisk-politiska antaganden torde också vara den användbaraste metoden då syftet är att få fram en lämplig verksamhetslinje. Om något alternativ som sådant eller vidareutvecklat vinner tillräckligt understöd och visar sig vara genomförbart, torde det kunna betraktas som en slags ekonomisk-politiskt principprogram, till vilket också lösningar av specialfrågor kan fogas.

Det vore lätt att behärska problemet i samband med valet av ekonomisk-politisk handlingslinje, om verkningarna av de ekonomisk-politiska åtgärderna kunde betraktas var för sig. Då man i praktiken måste undersöka verkningarna av en kombination av olika åtgärder och samtidigt ta i beaktande utvecklingen i tid, kan problemet bli mycket svårt att bemästra. För att minska svårigheterna är det nödvändigt att planerna och beslutsfattarna samarbetar. Redan vid kalkylernas uppgörande måste man dra gränserna för den ekonomiska politikens utveckling. Vidare måste man undersöka endast relevanta, faktiskt valbara alternativ. Viktigt är dessutom att planeraren informerar beslutsfattarna om de faktorer, som den använda metoden bortser ifrån. I annat fall kan de faktorer som lättast kan kvantifieras eller vilkas verkningar bäst kan mätas få en alltför stor vikt vid jämförelsen av olika alternativ. Det var för att minska dessa svårigheter som nämnda sektioner grundades. Inom dem kan de olika parterna ta del av de metoder som tillämpas i kalkylen och diskutera utgångspunkterna för utredningarna.

3. Beräkningssystemet för utvecklingskalkylerna.

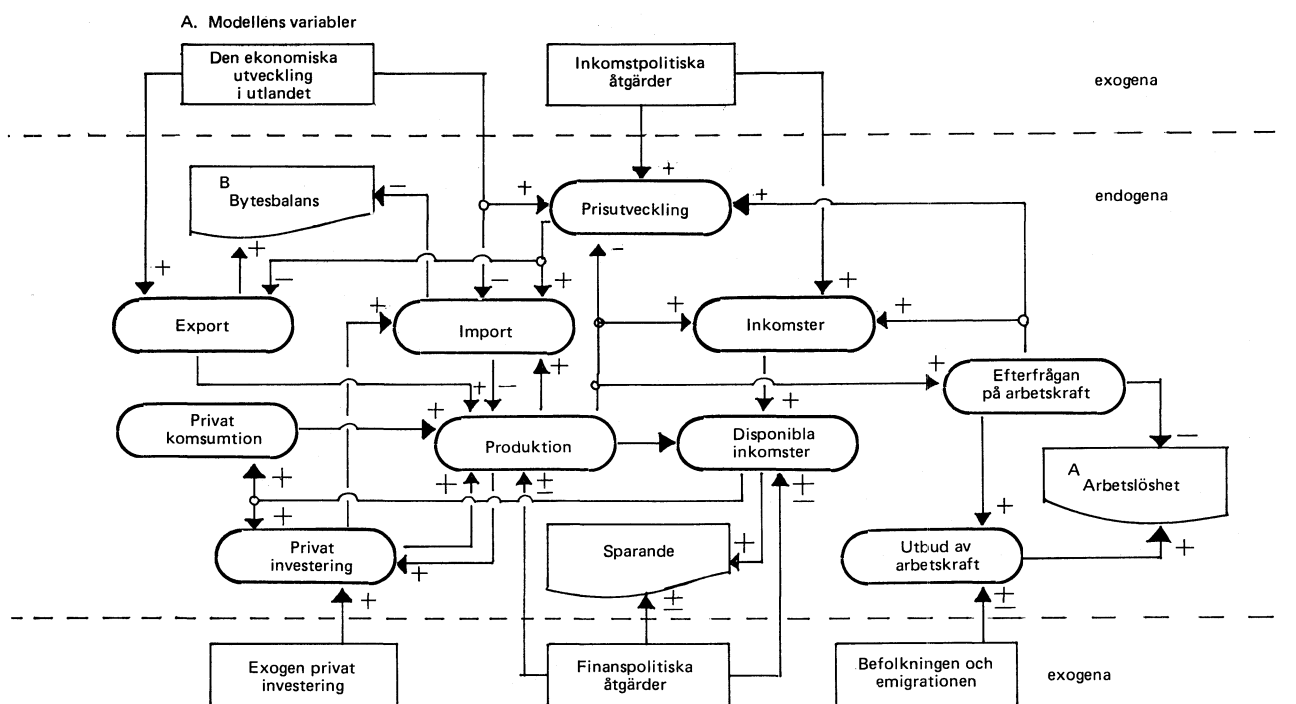
Vid kalkylernas utarbetande måste de behandlade faktorerna delas upp på två grupper: exogena eller fristående skattade och endogena eller inom ramen för prognosmodellen skattade faktorer. När variablerna har fördelats på dessa grupper och särskilda prognoser uppgjorts för de exogena variablerna och vi har en modell som beskriver sambanden i samhällsekonomin, kan de alternativa kalkylerna lätt beräknas genom innsättning av prognoserna för de exogena faktorerna i modellen.

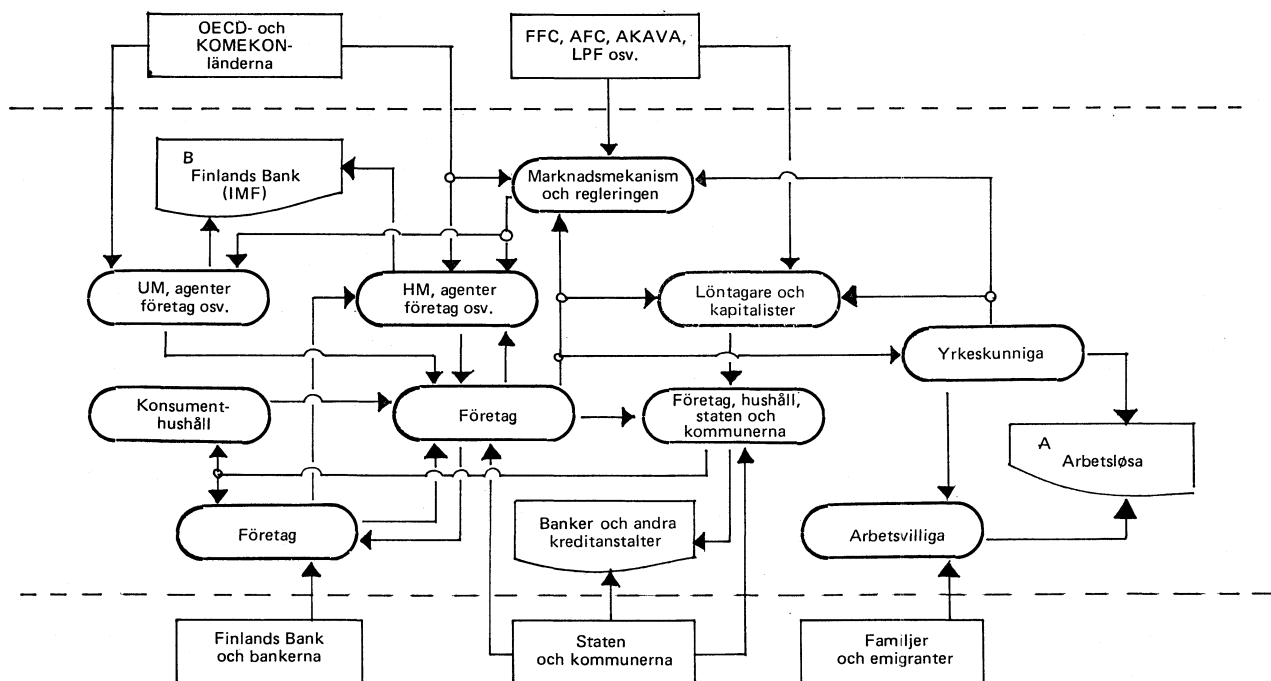
Modellen består av ekvationer, som beskriver sambanden mellan produktiv verksamhet av olika slag, konsumtionens beroende av inkomstutvecklingen, prisernas beroende av kostnaderna osv.

Modellens struktur och de antaganden den

**Schematisk framställning av den modell som använts vid utarbetandet
av ekonomiska rådets utvecklingskalkyl.**

B. Institutioner och människogrupper i anslutning till verksamhet

baserar sig på framgång i koncentrerad form av följande schematiska bild. Storheterna ovanför och under den streckande linjen är de exogena faktorer som bildar utgångspunkten för kalkylerna. Pilarna visar de olika faktorernas direkta verkningar på varandra. De olika faktorerna har givetvis undersökts mycket mera i detalj än schemat ger vid handen. Modellen omfattar nämligen över 200 ekvationer. Schemat ger inte heller någon tydlig bild av t.ex. den offentliga hushållningen, ehuru den har en viktig ställning i kalkylerna. Bytesbalansen, arbetslösheten och sparandet, som saknar pilar beskrivande verkningarnas riktning, är beräkningarnas slutresultat, på basen av vilka det är möjligt att fastställa om de olika alternativen är realistiska och acceptabla.

Såsom av schemat framgår kan modellen granskas ur två olika aspekt. Huvudvikten kan fästas vid

- A. Modellens variabler eller
- B. Institutioner i anslutning till verksamheten

De exogena faktorerna väljs i allmänhet så, att de är oberoende av inhemska ekonomiska faktorer eller också att de är ekonomiskt-politiska instrument. Det är viktigt att de sistnämnda faktorerna behandlas som exogena, ty därigenom kan olika utvecklingsalternativ väljas för dem, vilket ger en möjlighet att utreda samhällsekonomin utveckling under olika alternativ. De exogena faktorerna kan delas upp på fem huvudgrupper:

- befolkningsfaktorerna
- utvecklingen i utlandet
- statens inkomst- och utgiftskomponenter
- inkomspolitiska faktorer
- den privata sektorns exogena variabler

Att befolkningsutvecklingen och utvecklingen i utlandet är exogena variabler i kalkylerna torde inte behöva motiveras närmare. Ifråga om statshushållningen bör konstateras, att inkomstutvecklingen huvudsakligen är endogen, då inkomstgrunderna förutsätts vara givna. Också inkomstgrunderna kan naturligtvis varieras, för skjutningarna måste dock i de flesta fall tolkas som ändringar i modellens koefficienter och inte som exogena förändringar i ett särskilt instrument. De inkomspolitiska faktorerna måste däremot tolkas som ett slags instrument, då utvecklingskalkylen används som en informationskälla vid de inkomspolitiska förhandlingarna. De viktigaste faktorerna i anslutning till den privata sektorn är vissa sektorers investeringar och lantbruksproduktionen. Investeringarna planeras och förverkligas ofta på lång sikt och de påverkas därför inte alltför mycket av kortfristiga variationer i den ekonomiska aktiviteten.

Dessutom är det möjligt att få särskilda uppgifter om dem genom enkätundersökningar. Ifråga om investeringarna är det emellertid svårt att dra en gräns mellan endogena och exogena faktorer. Vissa sektorers investeringar kan anses vara klart exogena under undersökningsperioden, medan andra är klart endogena. Det finns dock många sektorer, för vilka valet är oklart och beroende av de rådande förhållandena.

4. Modellens ekvationer

De ekvationer som ingår i modellen kan klassificeras t.ex. på följande sätt:

1. Produktionsekvationer
2. Konsumtionsekvationer
3. Investeringsekvationer
4. Exportekvationer
5. Importekvationer
6. Sysselsättningsekvationer
7. Inkomstekvationer
8. Finansieringsekvationer
9. Prisekvationer
10. Aggregeringsekvationer

Klassificeringen kunde också göras mera detaljerad. Exempelvis i inkomstekvationerna granskas inkomstfördelningen å ena sidan enligt inkomsttyper och å den andra enligt institutionella sektorer. Investeringarna undersöks dels enligt investerarsektor och dels enligt varuslag osv.

Koefficienterna har i modellen skattats på många olika sätt. Modellen är i och för sig en så pass heterogen helhet, att det inte heller går att använda någon konsekvent estimate-ringsmetod. Den omfattar ju bl.a. koefficienter från input—outputtabellen, koefficienter som baserar sig på tidsserieanalys, institutionella koefficienter och i vissa fall lekmanuppskattningar verkställda av intresseorganisationernas och forskningsinstitutens ekonomister. Hittills har det varit viktigast att alla de för problemlösningen viktiga sambanden överhuvudtaget har fått åtminstone i stort sett riktiga koefficienter. Detta har lett till en betoning av de subjektiva elementens betydelse.

Modellens ekvationer är lineära eller lineariserade om man undantar prisekvationerna. Det är nödvändigt för att ekvationssystemet lätt skal kunna fås fram när prognoserna för de exogena variablerna är färdiga. Förekomsten av icke-lineära komponenter ökar de matematiska problemen i samband med lösningen, som i allmänhet kan nås endast med iterativa metoder. Modellen innehåller dock strukturella samband, som till sin natur är icke-lineära, ehuru lineära approximationer vanligen är tillfredsställande under den relativt korta undersökningsperiod som kalkylerna gäller.

Modellen är fullständigt deterministisk. Det skulle vara mycket svårt att beakta stokastiska komponenter i den för den innehåller

delar av helt olika typ och det finns inte någon bas för uppskattningen av de många slumpartade komponenterna. Förslagen om att göra modellen stokastisk har därför inte kunnat tas på allvar. Vi har utgått ifrån, att osäkerheten beträffande framtiden kan beaktas förhållandevis tillfredsställande genom att man för olika exogena faktorer tillämpar alternativa prognoser. Om någon viktig koefficient är i hög grad osäker kan samme metod tillämpas här. På detta sätt kan man ta hänsyn till åtminstone en liten del av osäkerheten.

5. Beräkningarna för åren 1969—1973

Med hjälp av den modell som jag har beskrivit verkställdes för åren 1969—1973 alternativa utvecklingskalkyler på basen av olika utgångshypoteser. Den huvudsakliga avsikten var att utreda på vilka nivåer av efterfråga och monetär konkurrensförmåga vi under de närmaste åren kan nå en sådan balanserad

total-ekonomisk utveckling, att möjligheterna till utnyttjande av samhällsekonomin tillväxtpotential kan förbättras och utsikter för en höjning av den realekonomiska konkurrensförmågan skapas. Syftet var inte i första hand att beskriva samhällsekonomin mest sannolika utveckling, utan snarare att kartlägga utrymmet för den ekonomiska politiken.

Om beräkningarna var realistiska prövades först i efterhand, varvid under upprepade skattningssomgångar de alternativ förkastades som ledde till ett i något avseende ogynnsamt resultat. Härigenom fick man en antydning om hur utgångshypoteserna borde ändras för att man skulle få fram en gynnsammare kombination av alternativ. Syftet var att finna handlingslinjer, som sannolikt inte skulle leda till mer betydande brist på balans och som uppenbarligen också på lang sikt skulle kunna trygga en snabb och jämn tillväxt i samhällsekonomin. De olika alternativen representerade därför skilda och av varande oberoende ekonomiskt-politiska valsituationer.

Tabell 1. Den genomsnittliga tillväxten i utbods- och efterfrågeposternas volym och bruttonationalprodukten volym 1968—1973 samt arbetskraftens, utrikeshandelns och statshushållningens jämvikt 1973.

Kode					Alter- nativ	Arbets- lös ar- bets- kraft 1 000	Brutto- national produkt	Im- port	Ex- port	Privat kon- sum- tion	Offent- lig kon- sum- tion	Investe- ringar	Bytes- balans mmk	Statens in- komst- över- skott	Pris- index för BNP
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
8	5,6	P	P	P	I	40,5	4,7	7,5	5,9	5,5	5,1	5,7	—345	—908	4,0
5	4,7	P	P	P	II	34,7	4,9	6,9	7,0	5,4	4,3	5,9	560	—128	1,9
6	4,7	P	P	P	III	42,8	4,7	7,0	6,7	5,2	4,3	5,6	343	—301	2,5
7	4,7	P	P	P	IV	50,8	4,5	7,0	6,3	5,0	4,3	5,4	78	—504	3,3
7	3,8	P	P	P	V	64,7	4,1	6,7	6,2	4,7	4,1	4,4	199	— 90	3,4
7	4,7	P	K	P	VI	47,0	4,6	7,4	6,3	5,1	4,3	6,2	—126	—368	3,3
7	4,7	K	P	P	VII	59,9	4,2	6,8	6,3	4,5	4,3	5,1	176	—119	3,4
7	4,7	K	K	P	VIII	56,2	4,3	7,2	6,3	4,5	4,3	6,0	— 32	— 7	3,4
7	5,6	K	P	P	IX	41,2	4,7	7,2	6,4	5,1	5,1	5,5	20	—222	3,3
7	5,6	K	K	P	X	37,9	4,8	7,6	6,4	5,2	5,1	6,3	—188	—110	3,3
6	3,8	P	P	P	XI	56,7	4,3	6,7	6,7	4,9	4,1	4,6	464	110	2,6
6	4,7	P	K	P	XII	39,2	4,8	7,4	6,7	5,3	4,3	6,4	137	—189	2,5
6	4,7	K	P	P	XIII	52,1	4,5	6,8	6,7	4,6	4,3	5,3	441	79	2,6
6	4,7	K	K	P	XIV	48,3	4,6	7,2	6,7	4,7	4,3	6,2	234	191	2,6
6	5,6	K	P	P	XV	33,7	4,9	7,1	6,8	5,3	5,1	5,7	285	—122	2,5
6	5,6	K	K	P	XVI	29,9	5,0	7,5	6,8	5,4	5,1	6,8	78	— 10	2,5
6	4,7	K	K	M	XVII	56,0	4,3	7,0	6,1	4,4	4,3	5,9	20	30	2,8
6	5,6	K	K	M	XVIII	38,0	4,8	7,3	6,2	5,1	5,1	6,5	—130	—170	2,7

Siffran i kodens första kolumn anger det inkomstpolitiska alternativet (den genomsnittliga årliga stegringen i förtjänstnivån), siffran i andra kolumnen alternativet för statens utgiftsvolym (utgiftsvolymens genomsnittliga årliga stegring), bokstaven i tredje kolumnen alternativet för statens inkomster (P = oförändrade inkomstgrunder och K = höga inkomstgrunder), bokstaven i fjärde kolumnen alternativet för de privata investeringarnas exogena komponent (P = investeringsnivån är normal och K = investeringsnivån är högre än normalt), och bokstaven i femte kolumnen alternativet för konjunkturutvecklingen i utlandet (P = den genomsnittliga tillväxten i BNP i de för Finland viktigaste OECD-länderna är 4 % per år och M = motsvarande tillväxt 3,5 % per år).

De storheter, vilkas eventuella brist på balans beräkningarna tog hänsyn till, var bytesbalansen, sysselsättningen och statshushållningen. Ett alternativ ansågs vara realistiskt endast om det inte ledde till alltför stor brist på balans hos dessa faktorer.

Ett krav som ställdes var därför att bytesbalansen inte under undersökningsperioden fortlöpande skulle få förbli negativ eller kraftigt försvagas. Målet beträffande sysselsättningen var, att arbetslösheten skulle återgå till friktionsarbetslöshetens nivå, varvid antalet arbetslösa skulle uppgå till ungefär 30 000 personer per år. I fråga om statshushållningen antogs, att inkomstöverskottet inte varaktigt skulle få vara negativt.

I utvecklingskalkylerna gick man igenom sammanlagt 18 olika alternativ. De viktigaste utgångspunkterna för beräkningarna var antagandena om den utländska konjunkturutvecklingen, utvecklingen av de privata investeringarna, inkomspolitiken i landet samt om statens utgiftstillväxt och inkomstgrunder. De framgår av tabell 1, kolumnerna 1—5. Samma tabell visar också resultaten av beräkningarna utgående från olika alternativa antaganden. Det första alternativet är det s.k. trendalternativet, i vilket de utvecklingslinjer som rådde i samhällsekonomin på 1960-talet har antagits fortbestå i framtiden. Resultatet var dock ett så pass stort statligt inkomstunderskott och underskott i bytesbalansen, att det var nödvändigt att söka nya åtgärder som skulle

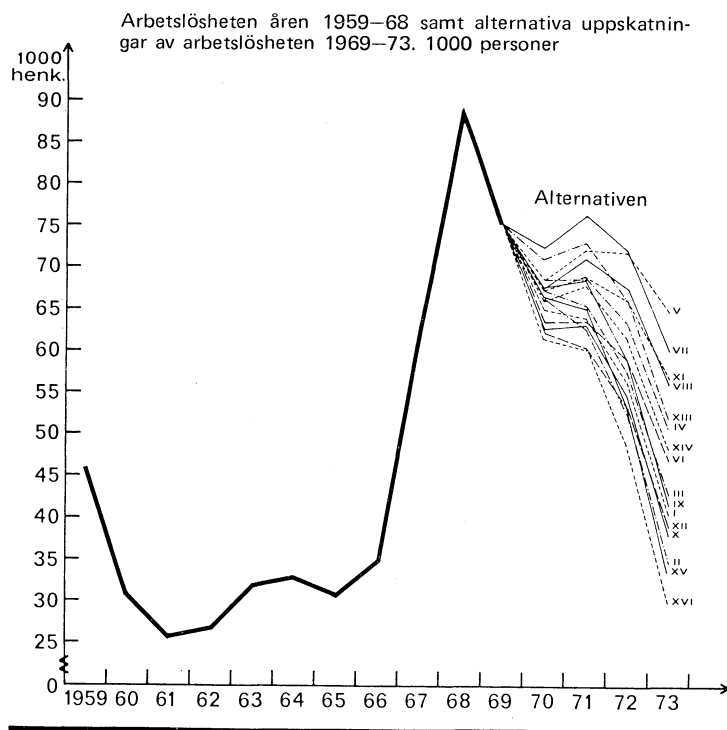

Fig. 2.

leda till en förändring av trenden. I de följande tre alternativen har granskats verkningarna av olika inkomstpolitiska alternativ. I alternativen V—X har statens utgiftsvolym och inkomstgrunder varierats. Alternativen XI—XVI har samma statliga inkomst- och utgifts- och inkomstgrunder, medan det inkomstpolitiska alternativet är annorlunda. De två sista alternativen utgår från antagandet att konjunkturutvecklingen i utlandet är ogynnsammare.

Såsom av tabell 1 och figurerna 1 och 2 framgår, leder alternativen till tämligen olika resultat såväl ifråga om tillväxttakten för de viktigaste delkomponenterna i totalutbudet och totalefterfrågan som i fråga om arbetslösheten och bytesbalansen och derigenom också i fråga om balansen i tillväxten. De alternativ, som i vissa fall ser ut att leda till tillfredsställande resultat, verkar i de flesta fall till ogynnsamma resultat i något annat avseende.

Om en snabb och balanserad tillväxt tas som bedömningskriterium för de olika alternativen, kan alternativ XVI anses leda till det mest tillfredsställande resultatet. Enligt detta alternativ skulle arbetslösheten inte överskrida de uppdragna gränserna, bytesbalansen utvecklas på ett godtagbart sätt och jämvikt uppnås i statshushållningen. Nationalprodukten skulle växa något snabbare än i genomsnitt på 1960-talet. Importens tillväxttakt skulle endast obetydligt överskrida exportens. Exportökningen skulle i stort sett följa trenden.

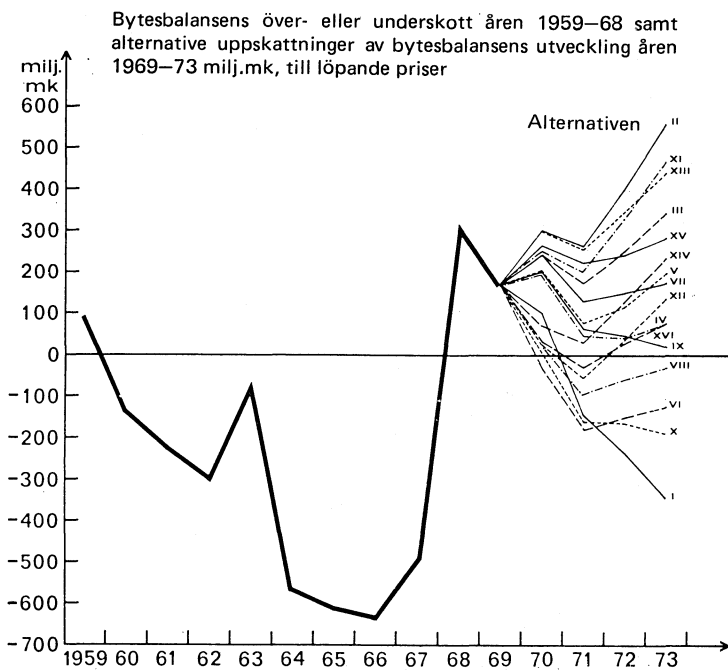

Fig. 1.

Den privata konsumtionen skulle i förhållande till nationalprodukten växa relativt snabbt, vilket är en följd av dels den låga utgångsnivån och dels av att inkomstfördelningen i detta alternativ bli störst. Prisnivån skulle stiga jämförelsevis långsamt främst beroende på antagandena rörande inkomstpolitiken. Detta skulle uppenbarligen ha en gynnsam effekt på tillväxten i de reala förtjänsterna och sparat samt därmed även på finansieringsmöjligheterna.

Vid en granskning av de olika alternativens resultat är det skäl att understryka de reservationer som ingår i undersökningsmetoden och de gjorda hypoteserna. Varje alternativ representerar i ljuset av beräkningarna den sannolika utvecklingen endast i det fall, att de ekonomiskt-politiska utgångspunkterna håller och att övriga utgångsfaktorer utvecklar sig på det sätt som man har antagit. Härav följer att beräkningarna måste betraktas som i hög grad osäkra.

KOMMUNAL- OG ARBEIDSDEPARTEMENTET SØKER

Konsulent I (engasjement) til Boligavdelingen.

Arbeidet vil omfatte boligfinansiering og boligsubsidier, utredninger om økonomiske og sosiale sider av boligpolitikken og nasjonalbudsjettsspørsmål for bygge- og anleggsvirksomheten.

Stillingen ønskes besatt med en sosialøkonom eller siviløkonom.

Nærmere opplysninger ved byråsjef Moe i telefon 20 22 70.

Stillingen lønnes etter statens regulativ i lønnsklasse 20.

Grunnlønn kr. 47 530,—, topplønn kr. 50 580,—.

Fra lønnen trekkes 2% pensjonsinnskudd.

Søknader med bekreftede kopier av attester og vitnemål sendes snarest til:

*Kommunal- og arbeidsdepartementet,
Administrasjonsskontoret,
Pilestredet 33, Oslo Dep., Oslo 1.*

Kommentar

STABILISERINGSPOLITIKK – UTNYTTER VI MULIGHETENE?

Dette nummer av Sosialøkonomen gir referat fra en konferanse over emnet «planlegging for stabilisering». Gjennom en serie foredrag er gitt eksempler på hvordan forskjellige former for økonomisk politikk kan utnyttes til regulering av konjunktursvingninger og motvirking av manglende likevekt.

Som stikkord for de viktigste konjunkturpolitiske virkemidler kan nevnes penge-, finans- og kredittpolitikk. Konkrete tiltak kan tenkes utformet på en rekke måter, med ulike økonomiske virkninger. Men også en videre gruppe politiske tiltak vil påvirke konjunkturutviklingen. Dette kan gjelde inntektspolitikk, arbeidskraftpolitikk, distriktspolitikk og sosialpolitikk. Muligheten for å utforme sterkt selektive virkemidler skulle således fullt ut være til stede, slik at konjunkturutviklingen til enhver tid bør kunne påvirkes.

Det er også nå i langt større grad enn tidligere mulig å anslå kvantitative sammenhenger mellom tiltak og virkninger. Ved utnytting av nasjonalregnskap og økonomisk modellbygging kan en med forholdsvis høy sannsynlighet gi slike anslag. Det bør da være gode muligheter for en utstrakt styring av etterspørsel, produksjon og valutainntjening, slik at ufullstendig utnytting av ressursene kan unngås.

Hvordan har vi så innrettet oss

i praksis? Kan vi rose oss av å utnytte de styringsmuligheter vi har? Selv om vi bare setter oss ganske beskjedne mål og i stor grad velger en tilpassing til utviklingen utenlands, tør vi neppe slå oss til ro med hva vi til nå har oppnådd. Dette gjelder ikke bare Norge, også andre land bør vurdere sine prestasjoner kritisk. En ekspertgruppe oppnevnt av OECD har behandlet medlemslandenes erfaringer fra bruken av finanspolitikk til styring av etterspørselen. Som generell konklusjon for perioden 1955—67 sies:

«Vår gjennomgåelse av erfaringene antyder at prestasjonene ikke har vært fullt ut tilfredsstillende. Mulighetene for å bruke finanspolitikk har ikke vært fullt utnyttet, og når de er blitt utnyttet, har det vært gjort alvorlige feil i anvendelsen. Skjønt ingen land har institusjoner og rutiner som er fullstendig tilpasset moderne bruk av finanspolitikk, antyder ikke vår gjennomgåelse at slike ulemper har vært noen hovedårsak til at finanspolitikken ikke er blitt bedre brukt. Hvis de eksisterende muligheter var blitt fullstendig og klokt utnyttet, ville ikke begrensningene i myndighetenes handlefrihet ha hindret betydelig bedre prestasjoner.»

Dette er en vurdering som klart viser at vi ikke tør slå oss til ro med den økonomiske politikk vi fører. Det kan riktignok se ut til at norsk økonomisk politikk har vært meget vellykket. Dersom vi ganske summarisk vurderer produksjonsveksten i etterkrigstiden, såvel nivå som svingninger, vil vi se at veksten har vært av samme størrelsesorden som i andre vest-europeiske land, og konjunktursvingningene har bare vært ganske svake. Men er dette tilfredsstillende? Det tør være en tankevekker for oss at Japan har en vekstrate som er over dobbelt så høy som vår, og vil gå forbi oss i produksjon pr. innbygger i løpet av en tiårs periode dersom de nåværende tendenser fortsetter. Videre bør vi merke oss at vi faktisk har hatt konjunktursvingninger i takt med verdensmarkedet. Det er grunn til å spørre om vi ikke kunne oppnå tilsvarende resultater med enklere virkemidler og færre bivirkninger, om vi da ikke vil sette oss mer pretensiose mål.

Norsk økonomi er sterkt knyttet til internasjonale konjunkturer. Dette er blant annet en konsekvens av at utenrikshandelen er høy i forhold til nasjonalinntekten, og at vår eksport for en stor del er skipsfartstjenester og lite bearbejdede varer. I etterkrigsårene har ikke internasjonale konjunktursvingninger

vært spesielt sterke, og det har da heller ikke våre. Men spørsmålet er om vi faktisk har evnen til å sette inn mottiltak dersom noe uventet skjer ute i verden. Er vi i stand til å føre en selvstendig vekstpolitikk dersom vi ikke mottar de ekspansjonsimpulser vi vanligvis får fra utlandet? Og har vi midler til en selvstendig neddemping av importert overekspansjon?

Dersom vi ser mer konkret på den politikk vi har ført for stabilisering og etterspørselsregulering, er kanskje mangelen på fleksibilitet mest iøynefallende. Med dette menes ikke bare at reaksjonene ikke har vært tilstrekkelig raske og tiltakene ikke satt inn på de mest ideelle tidspunkter, selv om denne svakheten er alvorlig nok. Men det utvalget av virkemidler som brukes ser ut til å være sterkt avgrenset. Koordineringen av ulike tiltak virker ikke alltid overbevisende, til tross for at behovet er åpenbart på grunn av kompliserte sammenhen-

ger mellom virkningene. Spesielt ser det ikke alltid ut til at en bruker de mest hensiktsmessige virkemidler.

Kredittpolitikken er nå et av de viktigste grunnlag for etterspørselsregulering. Men til tross for at det her foreligger hjemmel for omfattende inngrep, ser det ikke ut til at de ønskede virkninger alltid oppnås fullt ut. Annet er vel heller ikke å vente når en velger å bruke tiltak som i så høy grad virker indirekte og hvor avhengigheten av samarbeidsvillighet i kredittinstitusjonene er så stor. Noen klar prioritering mellom ulike former for etterspørsel er det da heller ikke lett å fremme, dersom en skulle mene at bankenes vurderinger av låneprosjekter ikke nødvendigvis bør være avgjørende. I en viss forstand kan det være politisk nøytralt ikke å ta slike standpunkter, men det er ikke nødvendigvis slik nøytralitet som gir de beste resultater.

Kanskje de største svakheter nettopp ligger i en mangel på klare politiske standpunkter. Det er liten hjelp i å ha et godt analyseverktøy og innsikt i de økonomiske mekanismer når de data som fremkommer ikke utnyttes som grunnlag for en samlet økonomisk politikk. Kanskje vi kan la det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene stå som et eksempel på hvordan vi har innrettet oss. Her har vi utviklet et meget godt analyseverktøy, og vi har stort sett mulighetene for å fremskaffe de mest vesentlige data. Men har vi brukt det til å legge opp en inntektspolitikk? I så fall skulle vi jo hatt en samordning mellom lønnsoppgjør, jordbruksforhandlinger og revisjoner av andre typer inntekt. Og da skal ikke prisstigningen bare kunne forutsies med høy sannsynlighet, vi velger den prisstigning vi får ut fra en avveining mot andre formål.

RIKSTRYGDEVERKET

Konsulent I (2 vikariater)

til Administrasjonsavdelingen, 2. kontor.

Det vil senere bli mulighet for fast ansettelse.

Vikariatene er tillagt arbeidsoppgaver med personal- og lønssaker i Rikstrygdeverket, trygdekassene, trygdesekretariatene og distriktsrevisjonen samt utredningsarbeid og utarbeiding av budsjettforslag for de regionale organer og for Rikstrygdeverket.

Søkerne må ha høyere utdanning og den ene stillingen ønskes fortrinnsvis besatt med en jurist. For begge vikariatene er det ønskelig med erfaring fra offentlig administrasjon.

Nærmere opplysninger ved kontorsjef Rugaard i tlf. 55 15 80, linje 248.

Lønnsklasse 20.

Søknader innen 25. september

til Rikstrygdeverket

Administrasjonsavdelingen, 2. kontor

Drammensvn. 60, Oslo 2.

LEDIGE STILLINGER I HELSEDIREKTORATET

I Sosialdepartementet, Helsedirektoratet, skal det tilsettes en egen gruppe personell til utrednings- og planleggingsoppgaver av økonomisk karakter. Gruppen vil bli tillagt større og langsiktige arbeidsoppgaver med opplegg for løsning av økonomiske spørsmål innenfor helsevesenet. Arbeidet vil ha naturlig sammenheng med Helsedirektoratets langtidsplanlegging og langtidsbudsjettering. Den nye gruppe personell vil i første rekke bli satt til spesialoppgaver i forbindelse med praktiseringen av sykehuslovens økonomiske bestemmelser, herunder utredningsarbeid vedrørende systemer for kurpengefastsettelse ved sykehus og andre helseinstitusjoner. Stillingerne vil bli knyttet til Økonomi- og personalkontoret som i nært samarbeid med Sykehuskontoret og andre fagkontorer i Helsedirektoratet bl.a. behandler saker vedrørende de økonomiske sider ved sykehusloven. Stillinger til denne gruppe har vært kunngjort tidligere. Sammensetningen av gruppen er imidlertid etter senere bestemmelse endret og vil bli slik:

1 leder, sjefregulativet klasse 2, brutto kr. 67 860,— pr. år.

1 byråsjef, lønnsklasse 23, brutto kr. 57 260/60 730,— pr. år.

1 konsulent I, lønnsklasse 20, brutto kr. 47 530/50 580,— pr. år.

1 kontorfullmektig I, lønnskl. 10 kr. 24 590/29 550,— pr. år.

Fra regulativlønnen går innskudd til Statens pensjonskasse. Stillingen som leder skal besettes ved engasjement. De øvrige stillingene skal besettes som engasjement i 1970. Med forbehold om Stortingets amtykke vil de bli opprettet fast fra 1. januar 1971.

Til stillingen som leder søkes person med høyere utdanning, f.eks. sosialøkonom som kan planlegge og tilrettelegge gruppens arbeid. I byråsjefstillingen ønskes søker som med bakgrunn i utdanning/praksis har inngående kjennskap til budsjett- og regnskapssaker generelt, og samtidig med spesielle kunnskaper når det gjelder sykehusadministrasjon. For konsulentstillingen kreves regnskapsutdanning samt kyndighet og erfaring i budsjett- og regnskapsarbeid eventuelt også i EDB-arbeid. Tidligere søkere til byråsjefstilling og saksbehandlerstilling er tilskrevet om den nye kunngjøring. Stillingen som kontorfullmektig blir besatt på grunnlag av tidligere innkomne søknader og omfattes således ikke av den nye kunngjøring.

Tilfredsstillende helseattester vil bli krevd før tiltredelsen.

Søknad med opplysninger om utdanning og praksis vedlagt attestkopier sendes Helsedirektoratet, Økonomi- og personalkontoret, Boks 8128, Oslo-Dep., Oslo 1, innen 2. oktober.

1095

Innrykket av Statens informasjonstjeneste

Forsvarsdepartementet

Konsulent I

til Forsvarets overkommando, Budsjettplankontoret.

Arbeidet vil omfatte planleggende og kontrollerende budsjettarbeid, både med tradisjonelle og nyere budsjettformer, bl.a. vil budsjettanalyser og generelle budsjettspørsmål bli viktige arbeidsområder.

Søkerne må ha utdanning som siviløkonom, sosialøkonom, ha eksamen fra flerårig linje ved Bedriftsøkonomisk Institutt eller tilsvarende utdanning. Erfaring fra administrativt arbeid i offentlig institusjon eller privat bedrift vil være en fordel.

Lønnsklasse 21.

Søknader stiles til

Forsvarsdepartementet

og sendes

Administrasjonavdelingen/Forsvarets overkommando,

Grev Wedels plass 6, Oslo-Mil,

Oslo 1,

innen 18. september.

Konsulent i l.kl. 21

I Departementet for familie- og forbrukersaker er det fra 1. oktober 1970 ledig et vikariat som konsulent i l. kl. 21. Vikariatets varighet er ett år. Deretter kan det være mulighet for fast tilsetting.

Stillingen er for tiden tillagt arbeidet med langtidsplanlegging og budsjettering, nasjonalbudsjettet, merking av forbruksvarer, familieøkonomiske og andre økonomiske spørsmål, spesielle forbrukerspørsmål m.m.

Søkere må ha utdanning som *sosialøkonom*, siviløkonom eller ha annen høyere utdanning. De bør ha inngående kjennskap til planlegging og budsjettering i sentraladministrasjonen og må være øvete utredere.

Avlønning etter l.kl. 21 i statens regulativ, begynnerlønn kr. 50 580,—, topplønn kr. 53 920,—. Til fradrag går 2 % innskudd til Statens pensjonskasse.

Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse i tlf. 11 88 04.

Søknad med rettkjente avskrifter av vitnemål og attester sendes,

Departementet for familie- og forbrukersaker,

Hammersborg torg 1, Oslo-Dep., innen 18. september 1970.

Departementet for handel og skipsfart

Byråsjef

til departementets nye kontor for skipsfartspolitiske saker i departementets skipsfartsavdeling.

Embetet opprettes fra 1. januar 1971 under forutsetning av Stortingets samtykke. Besettes inntil da ved engasjement. Tiltredelse snarest.

Arbeidsområdet vil bli interessant og variert og vil i første rekke omfatte saker vedrørende internasjonalt samarbeid på skipsfartens område, herunder saker av skipsfartspolitisk og skipsfartsøkonomisk art. Arbeidet vil medføre deltagelse i møtevirksomhet i utlandet.

Embetet ønskes besatt med en jurist, *sosialøkonom* eller siviløkonom med meget gode språkkunnskaper, særlig i engelsk.

Nærmere opplysninger ved henvendelse til underdirektør Storhaug i tlf. 41 02 65.

Lønnsklasse 23.

Søknader innen 25. september til

Handelsdepartementets handelsavdeling,

Oslo-Dep., Oslo 1.

Deres snarvei til elektronisk databehandling Auditronic System 770 med ferdig "software"

Auditronic system 770 er ikke bare en ny revolusjonerende computer.

Det er et komplett EDB system med ferdige programmer for administrative rutiner, som ikke krever spesialutdannet personell i Deres firma. Spesialistene er i Olivetti's softwareavdeling.

Enkle, utskiftbare magnetbåndkassetter gir systemet en eksepsjonell lagringskapasitet og gjør at De alltid har umiddelbar adgang til de lagrede opplysninger.

Har De et mellomstort eller mindre firma som ønsker å utnytte elektronisk databehandling, men som hittil har vært skeptisk på grunn av omkostninger?

Benytter De Dem av EDB idag, men har ønske om å desentralisere databehandlingen eller å avskaffe eventuelle "flaskehalser" i Deres EDB avdeling?

Auditronic 770 er nettopp det fleksible systemet som De har ventet på. Kontakt Olivetti for demonstrasjon.

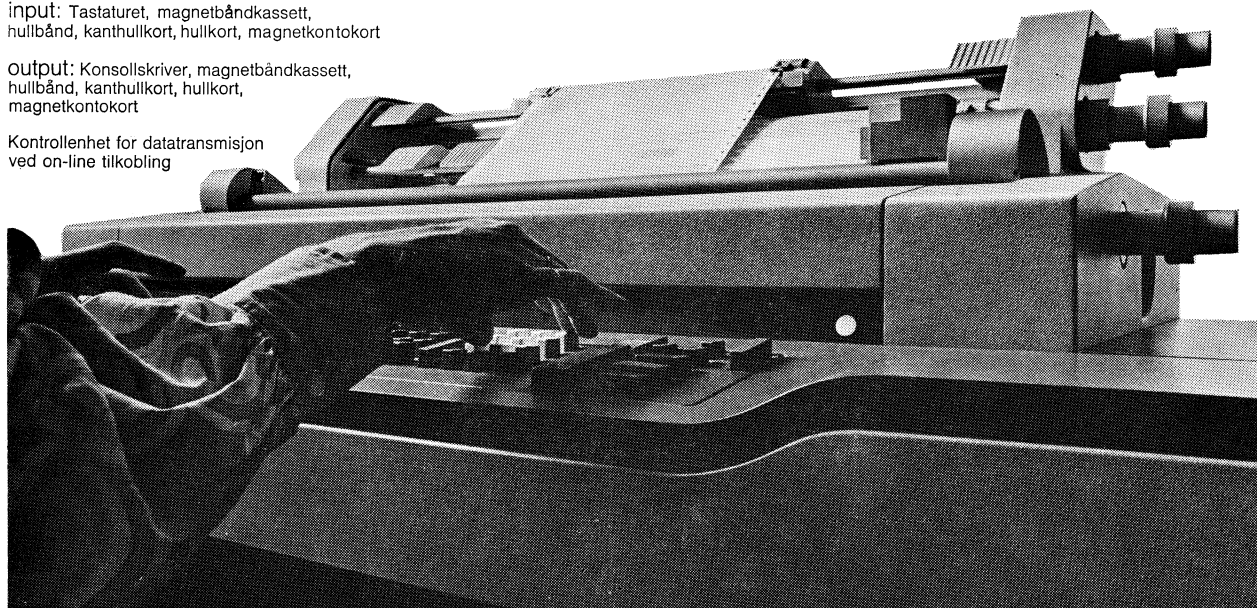
kort beskrivelse

Lagringskapasitet inntil 95.000 tegn
Enkelt programstyrt tastebord
27" delbar valse, med bevegelig skriveenhet
Fleksibel papirbehandling (sammenhengende formularer, front-feed for kontokort)
Skrivebordenhet, ingen spesialinnredning er nødvendig

input: Tastaturet, magnetbåndkassett,
hullbånd, kanthullkort, hullkort, magnetkontokort

output: Konsollskriver, magnetbåndkassett,
hullbånd, kanthullkort, hullkort,
magnetkontokort

Kontrollenhet for datatransmisjon
ved on-line tilkobling

olivetti

Olivetti Norge A/S. Hovedkontor — Hammersborg Torg 1, Oslo 1, tlf. 20 36 57